

પ્રતિજ્ઞા :

પ્રાપ્તિસ્થાન :

ਡਾ. ઉમરશી પુનશી દેઠીઆ

એમ. પી. પી. એસ.

C/o શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામી જિનાલય,

ଆ'ନର (୫୨୭).

અધ્યાપકોને

“અધ્યયન પદ્ધતિ” વિષે પૂજ્ય પંન્યાસજી મહારાજ
શ્રી કલાપૂર્ણવિજયજી મહારાજ સાહેબે લખેલ માહિતી-
પૂર્ણ નિબંધ પ્રકાશકને પત્ર લખવાથી ફ્રી મોકલવામાં
આવશે. આ પુસ્તકકું અધ્યયન સરળતાથી કરાવી શકાય
તેની સંદર્ સમજણ તેમાં આપવામાં આવી છે.

प्रथमावृत्ति : नक्षत्र १०,०००

कार्तिक शुद्ध ५, शुक्रवार वीर संवत् २४६६ : विक्रम संवत् २०२१

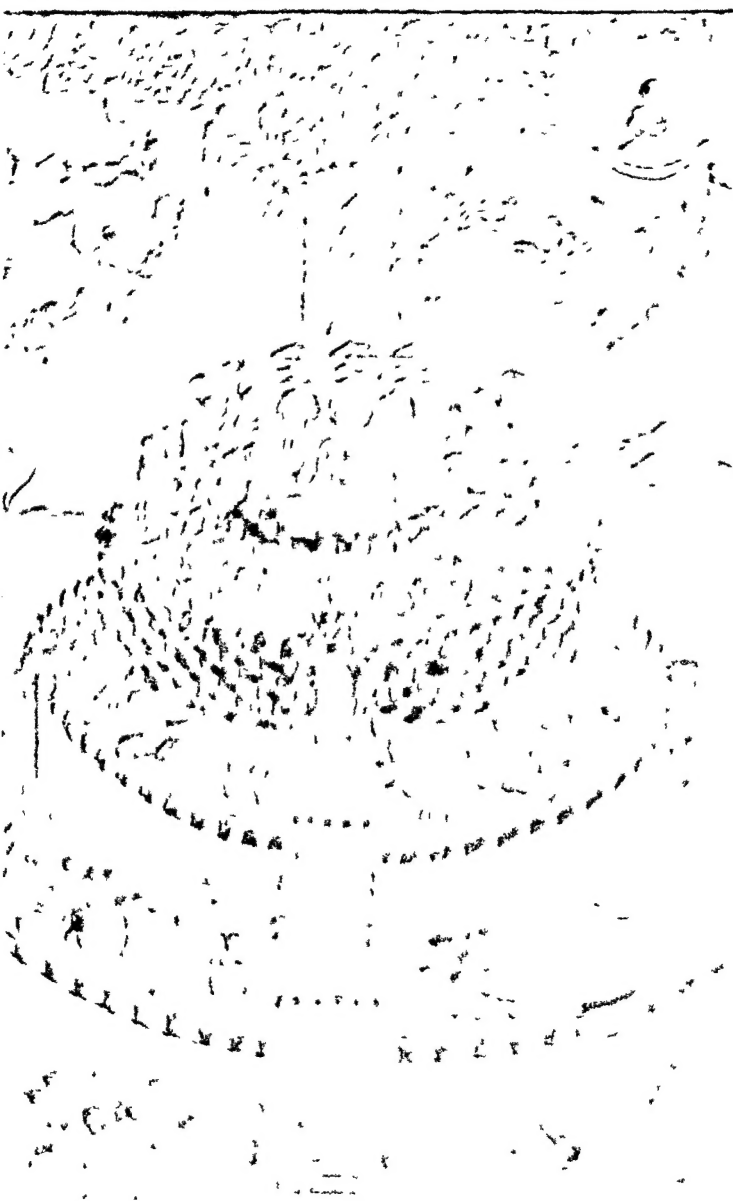
આ પુસ્તક ફરેક જૈન પુસ્તક વિઠેતાને ત્યાં

પણ મળી ગયો.

1548

૧ થી ૧૨૮ ખાતા મધુર આર્ટ પ્રિન્ટરી, રીષા અને બાબીના
કર્તવ્ય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રીષા (બનાવકર્તા)

મુખ પૃષ્ઠ ચિત્ર પરિચય

ડેંગલે અને પગલે આપણી સામે એકજ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે : “આપણે હું ખમાંથી મુક્તિ મેળવી જલ્દી મુખી કેમ થઈએ ?”

માધનસંપન્ન ધનિકથી માંડી સાધનહીન ગરીબ, તથા નાનાથી કરી મોટાને, કોઈ ને કોઈ પ્રકારનું દુઃખ સતાવીજ રહ્યું છે પરંતુ એ દુઃખ આવ્યું ક્યાંથી અને એમાંથી મુક્તિ થવાય કેમ ? એની જીવને ખબર નથી જેથી પોતેજ કલ્પેલા સુખ-પ્રાપ્તિના માર્ગો દોડી અંતે પરિણામમાં “નિરાશા” જ મેળવે છે કારણ .. .... ? માર્ગ ખોટો છે

શ્રી વીતરાગ પરમાત્માએ પોતાના કર્ણુભારપુર હૃદયમાંથી અમૃત જેવી મધુરી વાણી વડે સ્પષ્ટ રીતે જ શાશ્વત્ સુખનો માર્ગ બતાવેલ છે. એમણે ઉપદેશેલા નવ તત્ત્વોના અધ્યયન - મનન વડે માત્રા સુખનો રાજમાર્ગ મળી જાય છે.

બંદીખાનાના મળીઆ જેવા ચાર ચાર તત્ત્વો “જીવ” ને બંધનમાં “પકડી” રાખે છે, (૧) અજીવ (પરિવ્રત આદિ), (૨) પાપ, (૩) આશ્રવ અને (૪) બંધ. મોલમાર્ગના ભોમીઆ જેવું પુણ્ય તત્ત્વ એ સોનાની બેડી જેવું તો ખડે જ, પણ એ આગળ તો બંધનરૂપજ છે, અને એનો અંત હાથ કરવોજ પડે છે અમૃતના બે મિંદુ સમાન સંવર અને નિર્જરા આ બે તત્ત્વો વડે જીવને મોક્ષ કેવી શાશ્વત્ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે

મોટે પુનઃ ઉન્માદપૂર્વક આ તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસ કરી એને ક્રિયામાં મુકવા
‘જીવ’ ને ‘જીવ’ નો ‘જીવ’ એવો પાઠ

સંસાર અટવી !

હું જમ્ય અને ભયાનક
સંસાર અટવીને સહેલાઈથી
પાર કરવા માટે—

વિનય રૂપી દીપક,
નમ્રતા રૂપી લાસ અને
વિવેક રૂપી લાકડી
વડે સજ્જ થઈ જાય. આ
તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ એ
માટે તમને ખૂબ જ સહાયક
થઈ પડશે. ધીરજ અને
ખતથી અભ્યાસ શરૂ કરો.

સર્વચિતાઓનો સરળ ઉપાય !

આત્મિક, વ્યાધિ, અને ઉપાધિનું પોટલું
આટલું બહુ ભારે છે કે પણ પાતુ નથી
નત્ય છે !

એમાંથી મુક્ત થવાનો કઈ ઉપાય ?

હા... પોટલું દૂર કરો અને દેવ, ગુરુ,
ધર્મનો વિવેકી સંગમ નેવા ઓ મિત્રસહ
અભિમાનને દરેક આવી જાણા કરાવે જાય.

આપવાની શક્તિ જેનામાં છે નહિ તે પદાર્થોની પૂજા કરવી કે પ્રશંસા કરવી અથવા પ્રાપ્ત કરવા મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો તે રત્નત્રયીની વિરાધનાનો જ એક પ્રકાર છે.

કુટિલ કર્મસત્તાએ જેના ઉપર કળએ જમાવ્યો છે તે આત્મધનને, આપણે આપણુ કંઈ રીતે જાનાવી શકીએ તેનો સચોટ ઉપાય “તત્ત્વજ્ઞાન પ્રવેશિકા” નામે આ ગ્રન્થ આપણને જતાવે છે. સાચા કથ્યાણુમિત્ર શા આ ગ્રન્થ ઉપર ગંભીરતાપૂર્વક ચિંતન કરવાથી આપણને આપણા સાચા સ્વરૂપને જાણવાનો તેમ જ તે સિદ્ધ કરવાનો રાજમાર્ગ જરૂર જડશે તેમ જ સુખ-શાન્તિ માટે ખડાર ફાફા મારવાની અવિદ્યાજન્ય વૃત્તિ ઉપર અવશ્ય અંકુશ સ્થપાશે.

અનાદિકાલીન અવિદ્યાને વશ થઈને, સુખ-શાન્તિ માટે પર પદાર્થોમાં લપટાવું તેમ જ બહિર્બુજતા વધારવી તે શું પ્રગતિવાંચ્છુ પ્રબન્ધ લક્ષણ ગણાય ? હરણીઝ નહિ.

ફૂદકે ને ભૂમકે આગળ વધી રહેલા વિજ્ઞાનના ચરણ ચૂમવાથી પણ, સુખ-શાન્તિ આપણા નહિ. જાને. “આપણા એટલે આપણા પોતાના જ અંગભૂત.” જેવી રીતે આપણા શરીરના ભિન્ન ભિન્ન અવયવોને આપણે આપણા કહીએ અને વાસ્તવમાં પણ જે આપણા અંગભૂત છે તે જ રીતે સાચું સુખ તેમ જ શાન્તિ આપણા અંગભૂત ન જાને ત્યાં સુધી આપણે ‘સુખી’ ન જાની શકીએ.

આજે આપણે જ્યારે છાપામાં વાંચીએ છીએ કે અમેરિકા તથા રશિયાના વૈજ્ઞાનિકો ચન્દ્ર ઉપર ઉતારણ કરવાની દિશામાં ખૂબ જ આગળ વધી ગયા છે ત્યારે ધણાજા માણસો આશ્ચર્યચકિત જાની જાય છે; પરંતુ તેમાં જરેજર આશ્ચર્યચકિત થવા જેવું છે ખરું કે ? અવકાશ ઉપર વિજય મેળવવો સહેલો છે કે મન ઉપર વિજય મેળવી, કર્મ-મળ દૂર કરી, શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટાવવું તે સહેલું છે ? અવકાશ ઉપરના વિજયથી આપણા આત્માને કોઈ લાભ પડે કે ? એનાથી સમય, શક્તિ અને પૈસાની બરબાદી થાય અને અભિમાનની માત્રા વધે તે નિવાય બીજું કાર્ય સાધી શકાય ખરું કે ?

૧૩ ગુરુત્તર મનને જીતવામાં છે. આત્માના દંકાઈ ગએલા શુભોને પ્રગટાવવામાં છે ચાર ગતિના ચક્રને બેદવામાં છે.

આજ કયાંક જાને ?

જાને આપણે અમરજી દર્શન ગણી પણ થાય. આપણમાં માગે નમસ્કાર-
“... પ્રાપ્તિ અમરજી અને આત્માના અન્તે-આત્મે પણ અરે-ખીતે. તેમ જ
... આપણી જવા પ્રગટી શક્તિનો ઉપયોગ વધતો જ રહે ત્યારે જ....

ଜୀବ ଓ ଶକ୍ତି

[illegible]

ધર્મની રુચિવાળા જૈનેતર ભાઈ-બહેનોને કેવળી પ્રણીત ધર્મના ઉપકારક રહ્યો. સમજવા-સમજાવવામાં આ પુસ્તક ખૂબ જ ઉપયોગી થઈ પડશે. ઘણા જૈનેતરોને જૈનધર્મ પ્રત્યે આકર્ષણ થતા એના વિષે જાણવાની ઉત્કંઠા થાય છે. આપણે આ પુસ્તક એમના હાથમાં મૂકીશું તો એના અભ્યાસથી એમની ઉત્કંઠા સંતોષાશે એટલું જ નહિ, પરંતુ જૈનદર્શનમાં કેટલી બધી સ્પષ્ટતા, સૂક્ષ્મતા અને સંપૂર્ણતા છે તેની તેમને ખાતરી થયા વિના નહિ રહે.

પાંચસો-પાંચસો સમર્થ શિષ્યોના શુદ્ધ ઈન્દ્રભૂતિ ગૌતમ, વાયુભૂતિ ગૌતમ અને અગ્નિભૂતિ ગૌતમ મહાન વિદ્વાન બ્રાહ્મણ હતા અને યજ્ઞાદિ ક્રિયાકાંડમાં સદા તત્પર રહેતા હતા. તેમ છતાં જ્યારે પરમ તારક શ્રી મહાવીર પ્રભુજીએ એમના મનમાના સંદેહો સર્વથા દૂર કર્યા ત્યારે તેઓએ ઉદ્ધતસપ્તક શ્રી મહાવીર પ્રભુજી પાસે ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી અને તેમાય શ્રી ઈન્દ્રભૂતિ ગૌતમ તો શ્રમણ ભાગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીજીના પ્રથમ ગણધર બન્યા કહો ! તત્ત્વજ્ઞાનના તેજે એ બાંધવોના જીવનમાં કેવું અજગ અજવાળું ફેલાવી દીધું ? એ તત્ત્વજ્ઞાનના પાનની પ્રળળ પ્રેરણા હૈયામાં પ્રગટાવવા માટે આ પુસ્તક એક અજોડ ઔષધની ગરજ સારશે.

અંબાર શ્રી મઘના પુણ્યોદયે, કચ્છ વાગડ દેશોદ્ધારક સ્વ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયકનકસરિણ મ. માહેળના પટ્ટાલંકાર પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયદેવેન્દ્ર-સૂરીશ્વરજી મહારાજ આદેખ આદિનું વિ. મં. ૨૦૨૩નું ચાતુર્માસ નક્કી થતા શ્રી સંઘમાં ખૂબ જ આનંદ વર્તાઈ ગયો : તેઓશ્રીનો પ્રવેશ જેઠ સુદ દશમના ગુલા દિવસે થયો, વળી એનામાં સુગંધ ભળે, દ્વધમાં માકર ભળે એવું જ કંઈક, પરમ પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી કંચનવિજયજી મહારાજ સાહેબના શિષ્ય, પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી કલાપર્ણવિજયજી મહારાજે, જેઠ સુદ પુનમને શુદ્ધવારના માગલિક દિવસથી પ્ર. આચાર્ય મ.ની પ્રેરણાથી તત્ત્વજ્ઞાનનો વર્ગ શરૂ કરતા બની ગયું.

જેનધર્મોપદેશી હોવા છતાં એમને નવતરવોના અભ્યાસની તક જીવનમાં મળી નહોતી, તે આ વર્ગમાં જોડતા મળી અને જેમ જેમ અભ્યાસ આગળ ચાલ્યો ત્યો તેમ તેમ હિંચ આનંદ, સમજો કે અમૃત જેવો કંઈક આસ્વાદ અનુભવવા લાગ્યા એને થયું કે આ જાતનો લાભ અન્ય ભાઈ-બહેનોને મળે તો તેઓને પણ અપૂર્વ આનંદ થાય

પૂજ્ય શ્રી કવિપૂર્વવિજયજી મહારાજશ્રીની મમતાવવાની કળા પણ અનેખી દર્શનના વર્ગમાં પદ્મ વિદ્યાદર્શિના દત્ત ની પ્રથમ, પૂજ્યશ્રીએ આપેલ પાઠ સારા સ્વરૂપે સ્વીકાર્યો. વિદ્યાદર્શિ યદ્દ મળી હોતો અને પછી વારાફરતી સાથે જેઠ સુદ વિદ્યાદર્શિ પાઠ મુદ્દણ કરતા અને બીજા બધાય માગળના. એમ

વિદ્યાર્થીઓને તત્ત્વનું જ્ઞાન આપતી વખતે આ ચિત્રો ખરેખર ખૂબ જ સહાયક નીવડશે તેમ જ તત્ત્વની વાત વિદ્યાર્થીઓના હૃદયમાં ઉતારવાની સરળતા અધ્યાપક ગંધુઓને મળી જશે. અધ્યાપકો અધ્યયન કરાવતી વખતે તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયોનું વર્ણન, આપણા જૈનકથા સાહિત્યમાંથી દેખાત સહિત વર્ણન કરશે તો બાળકો ઉપર વિશેષ પ્રભાવ પડશે. અને એ છાપ દેખાતના બળ વડે એમની સ્મૃતિમાં ઠાયમી સ્થિર બની રહી, ગ્રેરણાત્મક કામ કરશે. દા. ત. સુપાને દાનથી થતો લાભ-શાલિભદ્રજીના દેખાતથી, મોહનીય કર્મની વિચિત્રતા ઇલાચીકુમારના દેખાતથી ઇત્યાદિ.

નાના-નાના ગામડાઓમાં કે જ્યાં પાઠશાળાનો જોગ ન હોય ત્યાં સુશિક્ષિત ભાઈઓ તેમ જ પૂજ્ય સાધુ ભગવંતો અને સાધ્વીજી મહારાજો પોતાની સ્થિરતા દરમિયાન નાના-મોટા અનેક પાત્ર આત્માઓમાં સ્વપર શ્રેયસ્કર આ તત્ત્વજ્ઞાનનો દિવ્ય પ્રકાશ ફેલાવી શકશે અને ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારની એ પ્રવૃત્તિ દ્વારા શ્રી જૈનશાસનની ગૌરવગાથાને જીવંત રાખવામાં સહાયક બની શકશે.

આપણને ઠોઠ કહે છે કે અસુક ઠેકાણે કિંમતી રત્નોની ખાણ છે તો તે સાંભળીને આપણે તરત જ તેને મેળવવા માટે પ્રયત્નશીલ બનીએ છીએ, જૂખ-ઉત્તગરા તેમ જ શ્રમને પણ ભૂલી જઈએ છીએ તેમ દશ દેખાતે દુર્લભ મનુષ્ય જીવનના મયોદિત કાળમાં જો આત્માને ખરેખર સુખી તેમ જ સમૃદ્ધ બનાવવો હોય તો શ્રી વીતરાગ પરમાત્માએ પ્રકાશેલા તત્ત્વજ્ઞાનનો જે અણુમોલ ખજાનો આગમોરૂપી તિલ્લેરીમાં સંગ્રહાયેલો છે તેને ખોલનારી ચાવી આપણે મેળવવી જ પડે. આ પુસ્તક તે ચાવીરૂપ છે ચાવી મળ્યા પછી તેના ઉપયોગની કળામાં આપણે કુશળતા કામલ કરી શકીશું તો આગમોમાંના અણુમોલ ખજાનાને આપણે સ્વાધીન બનાવી શકીશું.

મન્ત્ર, મંત્રિ ને આપધના બાદ કદ પ્રાયઃ નાના હોય છે, તેમ મોટા મહાકથોની ચાવીઓ પણ નાની હોય છે તેમ આ પુસ્તક નાનું (દેખાવમાં) હોવા છતાં પણ તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલા આગમોના રહસ્યોને ખોલવા માટેના અત્યંત સાધનરૂપ છે તેના અભ્યાસ તેમ જ મનનથી બાગ્યશાળીઓને શ્રી વીતરાગદેવ પ્રરૂપિત જીવનની ખરી લગમ લાગશે અને વિષય-કથાયરૂપ સંસારમાં મગલ્યા કરવું ને ખરેખર મનરૂપ પ્રતીતિ યશે. માટે વહાવ ધર્મનેડીઓને પ્રશ્નના કરીએ છીએ કે તેને ધારે પણ મનુષ્ય શાકીને આ પુસ્તકના પદાર્થોને કંઈક કરવા ઉત્તરી જશે અને એ મુજબનું આચરણ શરૂ કરી જેને માટે દેવો પણ સદાય અંખના કરત હોય છે તેને અપણે હુડકયોગે મોક્ષ મોલેરો મનુષ્યવાવ સફળ કરીએ.

ਅੰਤਰਿਕ ਸੰਬੰਧ

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ

આ પુસ્તકના પ્રકાશનમાં નવાહીસાના ભાઈશ્રી મહત્ત્વાત અમુલ્ય સંવર્ધનો સહકાર પણ અમને ખૂબ જ સહાયકતો નીવડ્યો છે. અન્ય અનેક પુણ્યાત્માઓએ પણ પુસ્તકના દેહધડતર દરમિયાન પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે સહાય કરી છે તેમનો પણ આભાર અહિં માનીએ છીએ. પુસ્તકના પ્રકાશનનો અમારો આ પ્રથમ જ પ્રયત્ન છે. જોઈલે જે જે ક્ષતિઓ દેખાય તે માટે વાંચકો ઉદારભાવે ક્ષમા કરે.

સુંદર ખેલોઠો કરી આપવા બદલ રવિ પ્રોસેસ સ્ટુડીઓવાળા શ્રી રમણભાઈ-અમદાવાદનો પણ ખૂબ આભારી છું. સુંદર ચિત્રો માટે અંબરના શ્રી મોસીનભાઈ તથા ભેદા ભારતર સાહેબનો પણ આભાર માનુ છું.

અંબર-૪૨૭.

અશાઠ સુદ ૧૧, સંવત ૨૦૨૫

શુક્રવાર,

તા. ૨૫-૭-૧૯

લી૦

ડૉ. ઉમરશી પુનશી દેહીઆ

શ્રી મહાવીર તત્ત્વજ્ઞાન પ્રચારક મંડળ.

ॐ अ नु भ म ह्मि त् ॥ ॐ

1944

1991

• • •

10

$\frac{1}{2} \quad \frac{1}{2}$

200 100 50 0

● ● ● ● ● ● ●

4150

... ..

6 4 4 2 2 2 2

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right) = 1$

3. 3. 3

[illegible][illegible]

1000

પાઠ	વિષય	પાનું
૭.	તિયંચ પંચેન્દ્રિય તથા નારકીના ભેદો	૯૨
૮.	મનુષ્યના ૩૦૩ ભેદો	૯૩
૯.	અઘ્રીઘ્રીપત્તુ ટુંકું સ્વરૂપ	૯૫
૧૦.	દેવોના ભેદો	૯૬
૧૧.	અવગાહના દ્વાર	૯૮
૧૨.	તિયંચ પંચેન્દ્રિય જીવોની અવગાહના	૯૯
૧૩.	આયુષ્ય દ્વાર તિયંચ અને મનુષ્ય	૧૦૧

૧૪.	આયુષ્ય દ્વાર ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષી તથા ૧૨ દેવલોક	૧૦૨
-----	---	-----

૧૫.	આયુષ્ય દ્વાર (ત્રેવેયક, અનુત્તર તથા નરક)	૧૦૩
-----	---	-----

૧૬.	સ્વકાય સ્થિતિ	૧૦૪
-----	---------------	-----

૧૭.	ગ્રાણી તથા યોનિદ્વાર ઉપસંહાર	૧૦૭
-----	---------------------------------	-----

પરિશિષ્ટ

કર્મબંધનો વિશેષ પરિચય	૧૦૮
આઠ કર્મબંધના વિભેદ ઉત્તુઓ	૧૧૧
મુંદર, મુગુડ અને મુધમંત્રી જ્યોતિષાળ	૧૧૫
૨૮ જિનેશ્વર ભગવંતોનો ૮૯ પરિચય	૧૧૬
૨૮ જિનેશ્વર ભગવંતોના માતા પિતા અર્થેના કોષ્ટક	૧૨૦
૨૮ જિનેશ્વર ભગવંતોના પાત્ર સ્વરૂપ કોષ્ટક નિર્ણય	૧૨૨
૩૩ ભગવંત સ્વરૂપ	૧૨૩
૩૩ ભગવંત સ્વરૂપ	૧૨૪
૪૦ ભગવંતી પદ	૧૨૫

પાઠ	વિષય	પાનું
શ્રાવકની દિનચર્યા		૧૨૬
શ્રાવકના ૨૧ શુભો		૧૨૭
શ્રાવકના ૩૬ કર્તવ્યો		૧૩૦
તત્ત્વજ્ઞાનની આવશ્યકતા		૧૩૧
અમીરનાન અને મોક્ષમાળાનો પરીચય		૧૩૬
જ્યોતિષાળ		૫થી ૧૨
અનુક્રમભણિકા		૧૩થી ૧૪

ચિત્રોની યાદી

ચિત્રનું નામ

આઠ કર્મોનો સચિત્ર પરિચય	૩૭
કર્મ ડાકુઓ	૬૧
નિર્જરા તત્ત્વ	૬૨
આ પુસ્તકનું મૂલ્ય કેટલું ?	૭૦
કલ્પવૃક્ષ	૮૧
સંસાર યાત્રા	૮૩
માયાબળ	૮૮
ત્રેમનો મંત્ર	૯૪
સંસાર વૃક્ષ	૯૭
૪૦ જીવશ્રી	૧૧૩
૨૪ તીર્થંકર ભગવંતોના લાંછન	૧૧૪
ગગનપટ્ટીની ઘંટી	૧૩૩
અમીરનાન	૧૩૪
મોક્ષમાળા	૧૩૫
શ્રી નીરમળ	૩
સંસાર અટવી, શ્રીમદ્વેદ્યક ભગવંત ૪	
આધિ-આધિ-ઉપાધિશ્રવણ માનવી	૪
નિર્જેરા	૫
તીર્થક	૧૨
૨૦૦માળા	૧૫

१०५

કેટલા હોર્સ પાવર ?

૧૨ શૂરવીર યોદ્ધાનુ બળ=૧ આખલામા.

૧૦ આખલાનુ બળ=૧ ઘોડાનુ બળ.

૧૨ ઘોડાનુ બળ=૧ પાડાનુ બળ

૫૦ પાડાનુ બળ=૧ હાથીનુ બળ.

૫૦૦ હાથીનુ બળ=૧ સિંહનુ બળ.

૨૦૦૦ સિંહનુ બળ=૧ અષ્ટાપદનુ બળ.

(એક પ્રકારનુ આઠ પગવાળું પ્રાણી)

૧૦,૦૦૦૦૦ અષ્ટાપદનુ બળ=૧ બળદેવમાં બળ હોય.

૨ બળદેવનુ બળ=૧ વાસુદેવમા બળ હોય

૨ વાસુદેવનુ બળ=૧ ચક્રવર્તીમાં બળ હોય.

૧,૦૦૦૦૦ ચક્રીનુ બળ=૧ નાગલોકના અધિપતિમાં=ધરણેન્દ્રમા.

૧ હેઠ નાગાધિપતિનુ બળ=૧ ઇંદ્રમા (વૈમાનિકના)

અનંત ઇંદ્રનુ બળ=શ્રી તીર્થંકર ભગવાનની એક અંગુલીમા હોય છે.

(કલ્પસૂત્ર, ખાલાવખોધ પાનુ ૮૧)

શ્રી તીર્થંકર ભગવાનની એક અંગુલી માત્રમા આટલુ બળ હોય તો સર્વોગની બળગણતરી “કેટલા હોર્સ પાવર” હશે તેની ગણતરી આજનો વિજ્ઞાની કરી શકશે ખરો ?

શ્રી તીર્થંકર ભગવંતનું અદ્ભુત રૂપ

મામાન્ય રાજાથી અધિકરૂપ મહાલિક રાજામા.

તેથી   ,,   બળદેવમા

તેથી   ,,   વાસુદેવમા.

તેથી   ,,   ચક્રવર્તીમા.

તેથી   ,,   વ્યંતર દેવનુ.

તેથી   ,,   ભવનપતિના દેવનુ.

તેથી   ,,   ન્યૌતિંગી દેવનુ.

તેથી   ,,   વૈમાનિક દેવલોક ૧નુ

તેથી   ,,   ૨નુ

એમ ક્રમશઃ ૩થી ૧૨ મુધી ઉત્તરોત્તર અધિક મમજનુ

તેથી અધિક રૂપ પ્રેવેચક નવ ઉત્તરોત્તર અધિક.

તેથી   ,,   અનુત્તર દેવોનુ.

અનુત્તર દેવોથી અધિક રૂપ આદ્યાગ્ક શરીરનુ.

તેથી અધિક રૂપ મહાધર ભગવંતનુ.

તેથી અધિક રૂપ શ્રી તીર્થંકર ભગવાનનું.

—શ્રી. લલિતવિસ્તરા.

ਸਰਸਵਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ

ਸਰਸਵਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ

પૃષ્ઠ નં. પંક્તિ નં.

અશુદ્ધ

શુદ્ધ કરીને ઉમેરો

૨૪	૧૩ “અન્ન ઉપર રાગ પાણુ હોય અને”	“અન્ન ઉપર રાગ પણ ન હોય અને”....
૨૫	૧૦ સમક્ષિતની પ્રાપ્તિ ન થવા દે	એના પછી ઉમેરો “યા પ્રાપ્તિનો નાશ કરે”.
૨૭	જ્યાં જ્યાં અપ્રત્યાખ્યા નિય— પ્રત્યાખ્યા નિય	ત્યા ત્યાં અપ્રત્યાખ્યા નીય— પ્રત્યાખ્યા નીય
૨૯	૩ ત્રસ દસકે	ત્રસ દશક
”	૪ સ્થાવર દસક	સ્થાવર દશક
”	છેલ્લેથી ૪ લેવા-મૂકવાની શક્તિ	લેવા-મૂકવાની ક્રિયા
”	છેલ્લેથી ૨ ત્રણ જગતમાં પૂજ્ય અને છે	પૂજ્ય તીર્થ કરે અને છે.
૩૦	૧૩ (૭) સુભગ-“ઉપર ઉપકાર ન કરતો”	“ઉપર ઉપકાર કરતો યા ન કરતો”
”	૧૯ સ્થાવર:-“સ્થાવરપણુ- હાલી ચાલી ન શકે”	સ્થાવરપણુ-સ્વેચ્છાએ હાલીચાલી ન શકે....”
૩૧	૧ (૪)સાધારણુ : અનંતા જીવો રહે	અનંતા જીવોની સાથે રહેવાનું મળે.
૩૨	૧૩ બંધન : વ્યાખ્યામાં (લોખંડની જેમ)	ત્યા વાંચો, “જેમ હાખ બે કાષ્ટનો સંબંધ કરે તેમ.”
૩૩	૩ શરીર-“પાંચ પ્રકારના શરીરોની પ્રાપ્તિ થાય તે શરીર”	ત્યાં વાંચો, “પાંચમાના કોઈ પ્રકારના શરીરની પ્રાપ્તિ થાય તે શરીર”
”	૧૦ તેજસ્ :-“જીવ સાથે રહેવ તેજસ્...”	“જીવ સાથે ચાલી આવતો નવા નવા તેજગ દ્રવ્યોનો સમૂહ...” ૨
”	૧૪ કાર્મણુ-વ્યાખ્યામાં ઉમેરો ...	મૃત્યુ બાદ તેજસ્ અને કાર્મણુ શરીર સંહીત જીવ પરમવે જાય છે.
૩૪	૧ સંધાતન-વ્યાખ્યામાં ઉમેરો....	પુનર્જન્મને તેના તેના વર્ગમાં જે એકઠા કરે તે.
”	૧૫ અને ૧૭ છેવટું	છેવટું
૩૫	૧ કુખજ સંધાન: ઉમેરો	પેટ, માથું, છાતી વિગેરે સારા, બાકીના અશુભ અંગો મળે.
”	૨ વાગન સંધાન ઉમેરો	હાથ, પગ વિ. સારા. બાકીના માથું, છાતી વિ અશુભ મળે

પૃષ્ઠ નં.	પંક્તિ નં.	અશુદ્ધ	શુદ્ધ કરીને ઉમેરો
૬૦	પ્રશ્ન ૨	પ્રકૃતિઓ	પ્રવૃત્તિઓ
"	" ૮	અલેચક	અલેચક
"	" ૧૧	પરિહાર વિશુદ્ધ	પરિહાર વિશુદ્ધિ
૬૩	૧	તપ વ્યાખ્યાના વાચો	ધૃત્યા નિરોધ જોજ તપ.
"	૨	અનનશન, ગરમા ઉમેરો	શાસ્ત્રની અજ્ઞાતા મુજબ આહારનો
"	૪	ઉણોદરી : છેલ્લે ઉમેરો	અને કપાય જોછા કરવા તે ભાવ ઉણોદરી.
"	છેલ્લી	સંલીનતા છેલ્લે ઉમેરો	કપાય એકવા તે ભાવ સંલીનતા.
૬૫	૨	જીવન પર ખડકાના	.. ખડકાચેલા
"	૨૦	"અતુલ આમર્ય સાધકમાં" પછી	વાચો અતુલ્યે. નીચેની લીટીમાં "અતુલ્યે" છેડી નાખો.
"	૨૧	ત્યારે કાયાનો સર્વથા	ત્યારે કાયથોગનો સર્વથા
૬૬	છેલ્લેથી ૫	જે સ્વાભાવ તે	જે સ્વભાવ નહીં થવો તે.
"	છેલ્લી	ટકવાનો જે કાળ તે	ટકવાનો જે કાળ નહીં થવો તે.
૬૭	૧	રસમધ કર્મના રમની	કર્મના કૃષ્ણના રમની
૬૮	૬	ગરીરની પાણુ અદર રહેલા	ગરીરની અદર રહેલા જીવ આથે પાણુ
"	૨૬	અતુલાગમ ધ. કાળમયાંદા મુધી	કાળમયાંદા પાકવાથી પોતાના
૬૯	છેલ્લેથી ૬	મિત્રો ! અમાર જીવનની	મિત્રો ! અમારી જીવનની
"	" ૨	ગહે નહિ, આજે જ	કાલે નહિ પાણુ આજે જ
૭૧	ચિત્તપચિત્ત ૩	અંતરાશ	અંતરાશ
"	૧૦	કાળ કે તે એક પદવાળું	કાળ કે તે વ્યુત્પન્નિયુક્ત એકપદવાળું
"	૧૫	અત્યંત પ્રવૃત્તિવાળું છેલ્લે ઉમેરો	હિન્દ-હિન્દ કે એક પદ છે અત્યંત વ્યુત્પન્નિયુક્ત દોવાથી નિર્વ્યંક છે.
૭૨	૨૧	[૮] ભાવ પ્રકાશ	જીવન દોષ છે.
૭૩	૨૨	૧૨ નમસ્કાર આરતીન,	નાસ્તવાદન નમસ્કાર

પૃષ્ઠ નં. પંક્તિ નં.

અશુદ્ધ

શુદ્ધ કરીને ઉમેરો

૯૮

૬ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય,

એક હજાર ચોલ્નથી

અવગાહના....

અધિક

૧૦૦ પ્રશ્ન ૬ અ

અને તે કુદ કુદ રીતે છે ? અને તે કુદ રીતે છે ?

૧૦૪

૫ નીચે ઉમેરો....

સંમૂર્ણિય મનુષ્યની

સ્વકાય સ્થિતિ ઉ ભવ

૧૦૮

૩

(૩) નિઘત્ત અને નિઘાચિત

(૩) નિઘત્ત અને (૪) નિઘાચિત

૧૦૯

૧૭

(૩) નિઘત્ત કમંઘંધ :-

(૩) નિઘત્ત કમંઘંધ :-

”

૧૯

“ નિઘત્ત ”

“ નિઘત્ત ”

૧૧૦

૨

ગર્ભિણી

ગર્ભિણી

”

૮

“ ક્ષાયિક સમ્પત્તિ ”

“ ક્ષાયિક સમ્પત્તિ ” અને

તીર્થંકર

તીર્થંકર

૧૧૧

૭

જ્ઞાન અને તેના સાધનોના તેમના પ્રત્યે પ્રદેશ ધારણ કરવો,

વિનાશ કરવો, તેમના પ્રત્યે

જ્ઞાન અને તેના સાધનોના

પ્રદેશ ધારણ કરવો,

વિનાશ કરવો,

તુમ્હો વિચારોના કચરા વડે
હવનરૂપી ખેતરને અશુદ્ધ ન કરશો !

શુદ્ધ હવનના આરાધક બનો !

પવિત્ર હવનના પ્રશંસક અને
પક્ષકાર બનો !

પાઠ ૨

જ્ઞેયાદિનું સ્વરૂપ

નામ	વ્યાખ્યા	તત્ત્વ	ભેદ
જ્ઞેય	જાણવા યોગ્ય	જીવ-અજીવ ૧૪ ૧૪	૨૮
ઉપાદેય	આદરવા યોગ્ય	પુણ્ય, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ	૧૨૦
હેય	તજવા યોગ્ય	પાપ આશ્રવ બંધ	૧૨૮
			કુલ ૨૭૬

નવતત્ત્વનું સંક્ષેપ :-

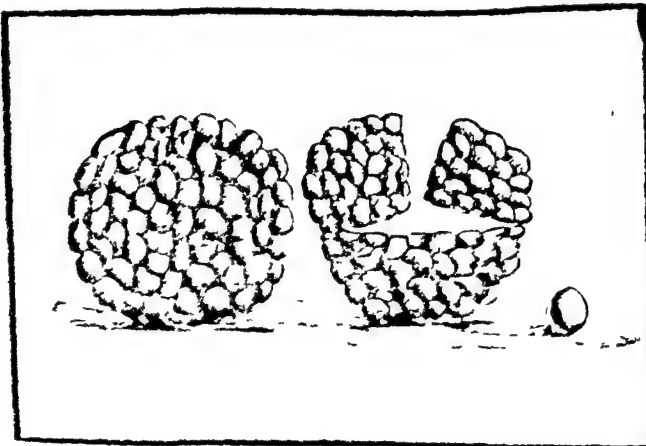
જગતમાં મુખ્ય તત્ત્વ બે :- જીવ (ચેતન) અને અજીવ (જડ).

જીવ અને અજીવ આ બે તત્ત્વોમાં બીજા સાતે તત્ત્વોનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

૧/જીવ :- જીવ, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ ૬૨ ભેદ

૨/અજીવ :- અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, બંધ ૧૯૪ ,,

નોંધ - સંવર અને નિર્જરા તત્ત્વ શુભ અધ્યવસાય રૂપ હોવાથી જીવ સ્વરૂપ છે, તેથી જીવ તત્ત્વમાં આ બે તત્ત્વોનો સમાવેશ થયો છે.

અજીવના બેદોમાં
આવતા રકંઘ, દેય,
પ્રદેશ, પરમાણુના
વર્ણનની સમજ આ
ચિત્રથી સમજવી.

પાનું-૬ પાઠ-૭

પાઠ ૪

જીવના ૧૪ ભેદ

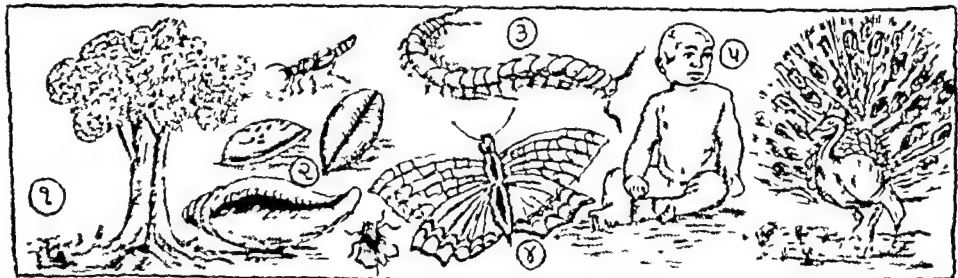
જીવના લક્ષણ :- જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય, ઉપયોગ એ જીવના લક્ષણ છે.

જીવ

ભેદ

એકેન્દ્રિય	....	૨	^૧ સૂક્ષ્મ અને ^૨ બાહર.
બેધન્દ્રિય	....	૧	બાહર
ત્રેધન્દ્રિય	....	૧	,,
ચતુરિન્દ્રિય	...	૧	,,
પચેન્દ્રિય	....	૨	^૫ સંજી અને ^૧ અસંજી

કુલ.... ૭   ૭ પર્યાપ્તિ, + ૭ અપર્યાપ્તિ = ૧૪ ભેદ

ઉપરના ચિત્રમાં એકેન્દ્રિયથી પચેન્દ્રિય સુધીના જીવો છે.

૧. સૂક્ષ્મ.- બાહ્ય ચતુથી જે (દેખાય નહિ) આહ્ય ન હોય, તેમજ છેદન-ભેદન-ને જે યોગ્ય ન હોય એવા એક અથવા અનેક જીવોનો જે સમુદાય તે.... સૂક્ષ્મ જીવો.
૨. બાહર.- બાહ્ય ચતુથી જે આહ્ય હોય, છેદન-ભેદનને જે યોગ્ય હોય એવા એક અથવા અનેક જીવોનો જે જગતો તે... બાહર જીવો.
૩. પર્યાપ્તિ - જે જીવો પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂરી કરીને મરે તે...
૪. અપર્યાપ્તિ જે જીવો પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂરી કર્યા વિના મરે તે...
૫. સંજી - જેને મન હોય તે.
૬. અસંજી - જેને મન ન હોય તે.

પાઠ ૬

કયા જીવને કેટલી ઇન્દ્રિય, કેટલા પ્રાણ અને કેટલી પર્યાપ્તિ

જીવ	ઇન્દ્રિય	પ્રાણ	પર્યાપ્તિ
એકેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૧)	સ્પર્શેન્દ્રિય (૪) કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ આયુષ્ય	આહાર (૪) શરીર ઇન્દ્રિય શ્વાસોચ્છવાસ
બેઇન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૨) રસનેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૬) રસનેન્દ્રિય વચનબળ કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ, આયુષ્ય	આહાર (૫) શરીર, ઇન્દ્રિય શ્વાસોચ્છવાસ ભાષા
ત્રેઇન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૩) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૭) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય વચનબળ, કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ, આયુષ્ય	(૫) ઉપર પ્રમાણે
ચતુરેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૪) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુઃસ્પર્શેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૮) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુઃસ્પર્શેન્દ્રિય વચનબળ, કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ, આયુષ્ય	(૫) ઉપર પ્રમાણે
પાંચેન્દ્રિય (અમંજી)	સ્પર્શેન્દ્રિય (૫) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુઃસ્પર્શેન્દ્રિય શ્રોત્રેન્દ્રિય	પાંચ ઇન્દ્રિય (૯) વચનબળ કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ આયુષ્ય	(૫) ઉપર પ્રમાણે
પાંચેન્દ્રિય (મંજી)	પાંચ ઇન્દ્રિય (૫)	પાંચ ઇન્દ્રિય (૧૦) મનબળ વચનબળ, કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ આયુષ્ય	આહાર (૬) શરીર ઇન્દ્રિય શ્વાસોચ્છવાસ ભાષા, મન

પાઠ ૬

કયા જીવને કેટલી ઇન્દ્રિય, કેટલા પ્રાણ અને કેટલી પર્યાપ્તિ

જીવ	ઇન્દ્રિય	પ્રાણ	પર્યાપ્તિ
એકેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૧)	સ્પર્શેન્દ્રિય (૪) કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ આયુષ્ય	આહાર (૪) શરીર ઇન્દ્રિય શ્વાસોચ્છવાસ
બેઇન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૨) રસનેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૬) રસનેન્દ્રિય વચનબળ કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ, આયુષ્ય	આહાર (૫) શરીર, ઇન્દ્રિય શ્વાસોચ્છવાસ ભાષા
ત્રેઇન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૩) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૭) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય વચનબળ, કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ, આયુષ્ય	(૫) ઉપર પ્રમાણે
ચતુરેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૪) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુઃસ્પર્શેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય (૮) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુઃસ્પર્શેન્દ્રિય વચનબળ, કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ, આયુષ્ય	(૫) ઉપર પ્રમાણે
પાંચેન્દ્રિય (અમંજી)	સ્પર્શેન્દ્રિય (૫) રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુઃસ્પર્શેન્દ્રિય શ્રોત્રેન્દ્રિય	પાંચ ઇન્દ્રિય (૯) વચનબળ કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ આયુષ્ય	(૫) ઉપર પ્રમાણે
પાંચેન્દ્રિય (નંજી)	પાંચ ઇન્દ્રિય (૫)	પાંચ ઇન્દ્રિય (૧૦) મનબળ વચનબળ, કાયબળ શ્વાસોચ્છવાસ આયુષ્ય	આહાર (૬) શરીર ઇન્દ્રિય શ્વાસોચ્છવાસ ભાષા, મન

શુભાશુભ કર્મને લઈને જીવોમાં ભિન્નતા દેખાય છે. તે ભિન્નતાના કારણે જ જીવના જો-ત્રણ-ચાર-પાંચ-છ-ચૌદ અને વિસ્તારથી ૫૬૩ ભેદો પણ થઈ શકે છે. જીવ પ્રાણ વિના જીવી શકતો નથી. ભાવ પ્રાણ એ જીવના જ્ઞાનાદિ સ્વગુણો જ છે તે સિદ્ધ ભગવંતોને પૂર્ણપણે પ્રગટેલા હોય છે. અને સંસારી જીવોમા અપૂર્ણ-ન્યૂનાધિક હોય છે. સંસારી જીવોને જીવન જીવવામા દ્રવ્ય પ્રાણોની સહાયની અપેક્ષાએ રહે છે. તેમજ પર્યાપ્તિઓનો પણ સહારો હોય છે.

આપણે અત્યારે સંજી પંચેન્દ્રિય છીએ. જગતના અન્ય જીવ-જંતુ કરતાં આપણે અધિક બળવાન તેમજ પુણ્યવાન છીએ. આપણને ૧૦ પ્રાણ, ૬ પર્યાપ્તિ તેમજ ન્યૂનાધિક ભાવપ્રાણની પણ વિશિષ્ટ શક્તિની પ્રાપ્તિ થઈ છે. તે વિશિષ્ટ શક્તિનો સ્વ-પર હિતમાં સદુપયોગ કરવા અવશ્ય ઉદ્યમવંત બનવું જોઈએ. વારંવાર આવી વિશિષ્ટ શક્તિની પ્રાપ્તિ સુલભ નથી હોતી.

વિશિષ્ટ શક્તિના સ્વામી એ મહામાનવ...!

પ્રકૃષ્ટ પુણ્યથી મળેલી શક્તિ, ફેાગટ વેડફાઈ ન જાય તેની પૂરતી કાળજી રાખી સ્વ-પરની સાધનામા સદા પ્રયત્નશીલ બની જા.

સ્વાધ્યાય—

- ૧ તન્વ એટલે શું ? અને તે કેટલા છે ?
- ૨ જીવતન્વ, પુણ્ય, સંવર અને બંધનત્વની વ્યાખ્યા શું ?
- ૩ જીવના કેટલા ભેદ ?
૪. પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તામાં શો ફેર ?
- ૫ જીવના છ પ્રકાર કઈ રીતે ?
૬. પ્રાણ એટલે શું ? તે કેટલા પ્રકારે ?
૭. મૂકમની વ્યાખ્યા શું ?
- ૮ પર્યાપ્તિ એટલે શું ?
૯. નેઈન્દ્રિય તથા નેઈન્દ્રિયને કેટલી ઇન્દ્રિય, કેટલા પ્રાણ અને કેટલી પર્યાપ્તિ ?
- ૧૦ સંવર અને તન્વમા કેમ મળાવેશ ?
- ૧૧ ઉપાદેય એ તન્વો છે ? ભેદ સહિત જણાવો.
૧૨. સંજી કેને

પાઠ ૮ધર્મસ્થિતિકાયાદિનું સ્વરૂપ (અજીવ તત્ત્વ)

ધર્મસ્થિતિકાય:- શુદ્ધ:- ગતિ સહાયકતા.

જીવ અને પુદ્ગલને જે ચાલવામાં (ગતિ કરવામાં) સહાય કરે તે ધર્મો હા. ત. માછલાને પાણીમાં તરવાની શક્તિ છે છતાંપણ તરવાની ક્રિયામાં (કારણ) પાણીની જરૂર રહે છે

અધર્મસ્થિતિકાય:- શુદ્ધ:- સ્થિર સહાયકતા.

જીવ અને પુદ્ગલને સ્થિર રહેવામાં સહાય કરે તે અધર્મો હા. ત. તડકામાં થાકી ગયેલા મુસાફરને વિશ્રામ કરવામાં વૃક્ષની છાયા કારણ છે તેમ.

આકાશસ્થિતિકાય:- શુદ્ધ:- અવગાહન

બધા દ્રવ્યોને (જીવ પુદ્ગલાદિ) જે અવકાશ (જગ્યા) આપે તે આકાશો હા. ત. દ્વધમાં પતામું.

પુદ્ગલાસ્થિતિકાય:- શુદ્ધ:- પૂરણ ગણન સ્વભાવ.

સડણું (સફળું) પડણું (પડલું) વિધ્વંસણું (નાશ પામલું) જેમા વળું (રૂપ) ગંધ, રસ અને સ્પર્શ હોય તે પુદ્ગલો

કાળ - શુદ્ધ:- વર્તના.

જે પરિવર્તન કરે તે કાળ. નવાને જુવું કરે તે.

હા. ત. કાળર અને કાપડ.

આગ, યુવાન વિગેરે અવસ્થા

અણુવ તત્ત્વ

અણુવ એટલે જડ.

- (૧) જેમા ચૈતન્ય શક્તિ નથી એવા જડ પદાર્થોનું સ્વરૂપ જાણવાથી આપણે તે સર્વ જડ પદાર્થોથી ભિન્ન છીએ. એવી સત્ય પ્રતીતિ થાય છે.

જ્ઞાનાદિ ગુણ એ મારો (સ્વ) સ્વભાવ છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ એ (પર) પુદ્ગલનો સ્વભાવ છે.

આપણી આ બાહ્ય ચર્મ-ચક્ષુથી જે કંઈપણ પદાર્થ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તે સર્વ પદાર્થો પુદ્ગલ સ્કંધ સ્વરૂપ છે, નાશવંત છે. આપણા આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ અરૂપી હોવાથી તે આંખથી દેખાતો નથી અવિનાશી... એવા આત્માનું શું સ્વરૂપ છે એ સ્વાનુભવગમ્ય છે.

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય અને કાળ એ પણ અરૂપી હોવાથી દૃષ્ટિગોચર થતા નથી. પરંતુ આપ્ત પુરૂષો રચિત શાસ્ત્ર વચ્ચે દ્વારા તેની પ્રતીતિ થાય છે

- (૨) પ્રદેશ અને પરમાણુ અત્યંત સૂક્ષ્મ પદાર્થ છે. સર્વજ્ઞ ભગવંતની દિવ્ય દૃષ્ટિથી પણ તે અવિભાજ્ય છે વર્તમાનયુગના વિજ્ઞાને સંશોધેલો “અણુ” એ કંઈ પરમાણુ નથી. પરંતુ અનંતાનંત પરમાણુઓનો જથ્થો (સ્કંધ) જ છે

- (૩) સમયથી પ્રારંભીને પુદ્ગલ પરાવર્તન સુધીના કાળનું સ્વરૂપ સમજવાથી આપણને મળેલી મોઢેરી આ માનવજાતની સાક્ષ્યતાનું અમૂલ્ય મૂલ્યાંકન થશે અને દ્રાગટ વેડફાઈ જતા સમયની અંતરમાં બારોબાર સંવેદના ઉદ્ભવશે

આપણા આત્માએ અવ્યવહાર રાશિમાં સૂક્ષ્મ નિર્ગોદતા ભાવોના અનંત પુદ્ગલ-પરાવર્તન કાળ સુધી જે વારંવાર જન્મ-મરણ આદિની અકથ્ય-ભયપ્રદ અનેક યાતનાઓ સહન કરી છે તેનું વર્ણન શાસ્ત્ર દ્વારા જાણીએ તો આપણા આત્મા એકદમ કમકમી ઉઠે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે નિર્દેશેલે ઉત્તમોત્તમ ધર્મ-માર્ગ મળી ગયો છે. એક સમયનો પણ પ્રમાદ કય વિના ભવની અનંત વેદનાને, દુઃખની પરંપરાને તોડવા ધર્મ માર્ગન આગા સુગાદ્ય બનવું જોઈએ.

પાઠ ૧૦

૧૧૦

વર્ણાદિનુ સ્વરૂપ

[વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ]

	વર્ણ	અર્થ	કેના જેવો
વર્ણ-૫	કૃષ્ણ	કાળો	કાળજી
	નીલ	વાદળી	આકાશ
	લોહિત	રાતો	મણ્ડ
	હારિદ્ર	પીળો	હળદર
	શ્વેત	ધોળો	સફેદ શંખ
રસ-૫	તિક્ત	તીખો	મુઠ-મરી
	કટુક	કડવો	લીમડો
	કષાય	તૂરો	ત્રિકુળાન્નિક
	આમ્લ	ખાટો	આખલી
	મધુર	મીઠો	સાકર વિગેરે
સ્પર્શ-૮	શીત	ઠંડો	હિમ-ખરફ
	ઉષ્ણ	ગરમ	અગ્નિ
	સ્નિગ્ધ	ચીકણો	તેલ
	રુઝ	કુખો	રાખ
	લઘુ	હલકો	અકંતુલ-ર
	ગુરુ	બારે	હોખંડ
	મૃદુ	સુંવાળો	માખણ
	કટકા	ખડ	કચ્છ
ગંધ-૨	ગુરુભિગંધ	સુગંધ	કસ્તુરી
	દુરભિગંધ	દુગંધ	લસણ

એક

"૧"

સંસ્કૃત

સિ

૭૬

૨૨૨

૪૪.

એક

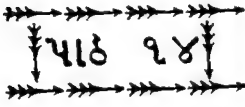

પાઠ ૧૨

કાળનું સ્વરૂપ (ચાલુ)

૩૦ સુદૃત	=	એક અહોરાત્રિ (૧ દિવસ ૧ રાત)
૧૫ અહોરાત્રિ	=	,, પક્ષ (પખવાડીયું)
૨ પક્ષ	=	,, માસ
૨ માસ	=	,, ઋતુ
૬ માસ	=	,, અયન (ઉત્તરાયણ તથા દક્ષિણાયન)
૧૨ માસ	=	,, વર્ષ
૫ વર્ષ	=	,, યુગ
૮૪ લાખ વર્ષ	=	,, પૂર્વાગ
૮૪ લાખ પૂર્વાગ	=	,, પૂર્વ
અસંખ્ય વર્ષ	=	,, પદ્યોપમ ^૦
૧૦ કોટા કોટી (કરોડ X કરોડ)	=	પદ્યોપમ = એક સાગરોપમ
૧૦ કોટાકોટી માગરોપમ	=	એક ઉત્સર્પિણી અથવા અવસર્પિણી કાળ
૨૦ કોટાકોટી માગરોપમ	=	,, કાળચક્ર
અનન્ત પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળ	=	ભૂતકાળ
ભૂતકાળ કરતાં અનન્ત પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળ	=	બાવિધ્ય કાળ
એક અમય	=	વર્તમાન કાળ
ભૂત, બાવિધ્ય, વર્તમાન કાળ	=	અકેદાકાળ

છ દ્રવ્યોની ૨૩ દ્વારોથી વિચારણા

- (૧) પરિણામી-(૨) (જીવ-પુદ્ગલ)
=જેનું પરિવર્તન થાય અથવા અન્ય અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય તે પરિણામી.
જીવ:- ચાર ગતિમાં ફરે સમય પ્રમાણે બાળ, યુવાન અને વૃદ્ધ થાય
પુદ્ગલ:- દૂધમાથી દહીં, છાશ, ઘી વિગેરે થાય.
- (૨) અપરિણામી-(૪)=જેનું પરિવર્તન ન થાય તે.
(ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, કાળ)
- (૩) જીવ (૧) જેમાં ચેતના હોય (જીવાસ્તિકાય)
- (૪) અજીવ-(૫) જે ચેતના રહિત એટલે કે જડ હોય.
(ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, કાળ)
- (૫) મૂર્ત (૩૫) (૧) જેમા વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શ હોય. (પુદ્ગલાસ્તિકાય)
- (૬) અમૂર્ત (અ૩૫) [૫] જેમા વર્ણ, ગંધ અને સ્પર્શ ન હોય.
(ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, કાળ)
- (૭) સપ્રદેશી (૫) જેમાં પ્રદેશો હોય.
(જીવાસ્તિકાય, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય)
- (૮) અપ્રદેશી (૧) જેમા પ્રદેશો ન હોય (કાળ)
- (૯) એક (૩) ધર્માં અધર્માં આકાશાસ્તિકાય
- (૧૦) અનેક (૩) જીવાં પુદ્ગલાં કાળ (બાકીના ૧૩ દ્વારો ૧૫મા પાઠમા છે)

જીવાં ધર્માં અધર્માં અને લોકાકાશના અસંખ્ય પ્રદેશો છે.

અલોકાકાશના અનંત પ્રદેશો છે

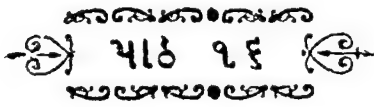
પુદ્ગલાસ્તિકા યના નાંખ્યાના, અનખ્યાના, અનંતા, અનંતાનંત પ્રદેશો છે.

છ દ્રવ્યોની ૨૩ માર્ગશુદ્ધી વિચારણા

- (૧૧) ક્ષેત્ર (૧) રાખનાર (આકાશાસ્તિકાય- આકાશ)
- (૧૨) ક્ષેત્રી (૫) રહેનાર [જીવાં ધર્માં અધર્માં આકાશાં પુદ્ગલાં]
- (૧૩) સક્રિય (૨) ગતિ કરવાને શક્તિમાન (જીવાં પુદ્ગલાં)
- (૧૪) અક્રિય (૪) ગતિ કરવાને અસમર્થ. (ધર્માં અધર્માં આકાશાં કાળ)
- (૧૫) નિત્ય (શાશ્વત) (૪) જેનું પરિવર્તન ન થાય એટલે કે હંમેશા એક સરખું રહે તે. (ધર્માં અધર્માં આકાશાં કાળ)
- (૧૬) અનિત્ય (અશાશ્વત) (૨) જેનું પરિવર્તન થાય એકજ અવસ્થાએ સદા કાળ એક સરખું ન રહે તે (જીવાં પુદ્ગલાં)
- (૧૭) કારણ (૫) બીજાને સહાયમૂત બને. (ધર્માં અધર્માં 'આકાશાં પુદ્ગલાં કાળ.)
- (૧૮) અકારણ (૧) બીજાને સહાયમૂત ન બને. (જીવાસ્તિકાય)
- (૧૯) કર્તા (૧) જે કાર્ય કરવામાં સ્વતંત્ર હોય. (જીવાસ્તિકાય)
- (૨૦) અકર્તા (૫) સ્વતંત્ર કાર્યને નહિ કરનાર. (ધર્માં અધર્માં આકાશાં પુદ્ગલાં કાળ)
- (૨૧) સર્વગત (૧) સર્વવ્યાપક (આકાશાસ્તિકાય)
- (૨૨) દેશગત (૫) સર્વવ્યાપક ન હોય. (ધર્માં અધર્માં પુદ્ગલાં જીવાં કાળ)
- (૨૩) પરસ્પર અપ્રવેશી (૬) એક બીજા દ્રવ્યોમાં જે પ્રવેશ ન કરી શકે. (જીવાં ધર્માં અધર્માં પુદ્ગલાં આકાશાં કાળ)

નવતત્ત્વોના રૂપી-અરૂપી ભેદો
[૨૭૬ ભેદોમાં રૂપી-અરૂપી]

રૂપી :- જે રૂપ-રસ-ગંધ-સ્પર્શ યુક્ત હોય તેને રૂપી કહેવાય.

અરૂપી :- જે રૂપ-રસ-ગંધ-સ્પર્શ રહિત હોય તેને અરૂપી કહેવાય.

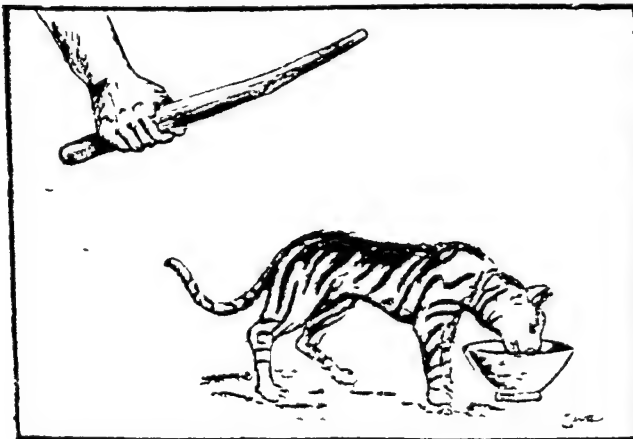
તત્ત્વ	રૂપી	અરૂપી
જીવ	૧૪	૦
જી અજીવ	૪	૧૦
પુણ્ય	૪૨	૦
પાપ	૮૨	૦
આશ્રવ	૪૨	૦
સંવર	૦	૫૭
નિર્ગર્શ	૦	૧૨
અધ	૪	૦
મોક્ષ	૦	૬

૧૮૮ + ૮૮ = ૨૭૬ ભેદ

૧ અજીવ તત્ત્વના ધર્માસ્તિકાય આદિ પાચમાથી પુદ્ગલાસ્તિકાય (પુદ્ગલ) માં “સ્કંધ-દેશ-પ્રદેશ-પરમાણુ” એ રૂપી છે, કારણ તેમાં “વર્ણ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ” છે એટલે અજીવ-પુદ્ગલના ચાર ભેદ સ્કંધાદિ રૂપી છે બાકીના ૧૦ ભેદ ધર્માનં અધર્માનં આકાશાનં એ દરેકના ત્રણ ત્રણ (સ્કંધ-દેશ-પ્રદેશ) ભેદ અને કાળને એક ભેદ એમ ૧૦ ભેદ અરૂપી છે

સ્વાધ્યાય

- (૧) જગતમા જીવ રહિત (જડ) પદાર્થો કેટલા અને કયા કયા ?
- (૨) અજીવના ૧૪ ભેદ કઈ રીતે ?
- (૩) સ્કંધ, દેશ-પ્રદેશ અને પરમાણુ એટલે શું ?
- (૪) ધર્માસ્તિકાયાદિ પાચ અસ્તિકાયનુ સ્વરૂપ શું ?
- (૫) આત્મ અને ઉદ્યોત એટલે શું ? અને તે કયાં હોય ?
- (૬) રમ અને સ્પર્શ કેટલા છે ? અને કયા કયા દ્રવ્યમા હોય છે ?
- (૭) એક મુહુર્ત કેટલા પ્રકારે થાય ? અને એક મુહુર્તમા આવલિકાઓ કેટલી ?
- (૮) નિગોત્રીઆનો જીવ એક મુહુર્તમાં કેટલા ભવ કરે ?
- (૯) પલ્લોપમ તથા કાળચક્ર કોને કહેવાય ?
- (૧૦) અન્તર્મુહુર્તનું જઘન્ય, મધ્યમ તથા ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ શું ?
- (૧૧) પરિણામી, સપ્રદેશી, અક્રિય, અકર્તા, સર્વગત એટલે શું અને તેને છ દ્રવ્યોમાં ઘટાવો !
- (૧૨) પુણ્ય, આશ્રવ, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષના ભેદો રૂપી કે અરૂપી ?
- (૧૩) અધર્માસ્તિકાય તથા પુદ્ગલાસ્તિકાયના પ્રદેશો કેટલા ?

કર્મ ધોડો

પાત્રમાં પડેલ દૂધને દેખી ઉતાવળે દૂધ પીવા દોડતી બિલાડીને ઉપગ્રથી ધોડાનો માર પડવાનો છે, તેનો ખ્યાલ નથી આવતો. તો શું વિષય-તુષ્ટાને વગ ધમ્મ ભોગ અને સુખની પાછળ દોડનાર આત્માને ઉપગ્રથી કર્મો રૂપી ધોડાનો માર પડવાનો છે તેનો ખ્યાલ આવે છે ?

પાઠ ૧૭

કર્મનું સ્વરૂપ

[પુણ્ય અને પાપ તત્ત્વના ભેદોનું સ્વરૂપ સમજવા માટે અભ્યાસક્રમમાં સહુ પ્રથમ કર્મનું સ્વરૂપ જાણી લેવું એ જરૂરી છે. કર્મનું સ્વરૂપ જાણવાથી પુણ્ય-પાપ તત્ત્વનું સ્વરૂપ અતિ સહેલાઈથી સમજાશે]

કર્મની વ્યાખ્યા:- “ક્રિયતે હિતિ કર્મ”- મિથ્યાત્વાદિ હેતુ દ્વારા જીવ વડે જે વસ્તુ કરાય તે કર્મ.

કર્મ બંધના ૫ હેતુઓ:-

મિથ્યાત્વ:- શ્રી અરિહંત પરમાત્માએ પ્રકાશેલ સત્ય તત્ત્વ (સુદેવ-સુગુરુ-સુધર્મ) ને છોડી અન્ય તત્ત્વને માન્ય કરવું તે મિથ્યાત્વ.

અવિઃતિ:- સર્વવિરતિ, દેશવિરતી, વ્રત, પચ્ચખાણ વિગેરે બ્રહ્મ જ ન કરી શકે.

કપાય:- ક્રોધ, માન, માયા, લોભ વિગેરે

પ્રમાદ:- મદ્ય, વિપય, કપાય, નિદ્રા અને વિકથા.

યોગ:- મન, વચન અને કાયા.

આત્માના આઠ અક્ષય ગુણોને રોકનાર આઠ પ્રકારના કર્મો છે.

કર્મનું નામ	પ્રકાર	કયા ગુણને રોકે?	દશાન્ત
જ્ઞાનાવરણીય	૫	આત્માના જ્ઞાન ગુણને રોકે	આંખે પાટા જેવું
દર્શનાવરણીય	૯	આત્માના દર્શન ગુણને રોકે	રાજાના દ્વારપાલ જેવું.
વેદનીય	૨	આત્માના અવ્યાખ્યાય મુખને રોકે	મધથી ખરકાયેલ છરી જેવું
મોહનીય	૨૮	સમ્યગ્ દર્શન અને ચારિત્ર ગુણને રોકે	મદિરા જેવું, આત્માને ઉન્નત બનાવે
આયુષ્ય	૪	આત્માની અક્ષય સ્થિતિને રોકે	જેડી બંધન કારાગાર જેવું
નામ	૧૦૩	આત્માના અરૂપી ગુણને રોકે	ચિતારા જેવું (ચિત્રકાર)
ગોત્ર	૨	આત્માના અગુરુ-લઘુ ગુણને રોકે	કુંભારના ઘડા જેવું.
અતગાય	૫	આત્માના અનંત વીર્ય ગુણને રોકે	ગજાના ભાંડારી જેવું.
	કુલ ૧૫૮		

નિરુદ્ધ બાળવતોને આ આઠ કર્મના કાયથી આ આઠ અક્ષય ગુણો પ્રગટે છે.

પાઠ ૧૮

કર્મનું સ્વરૂપ

જ્ઞાનાવરણીય-દર્શનાવરણીય કર્મ

(૧) જ્ઞાનાવરણીય-૫

મતિજ્ઞાનાવરણીય - પાત્ર ઇન્દ્રિય તથા મનથી જે જ્ઞાન થાય તે મતિજ્ઞાન એવા મતિજ્ઞાનને રોકે તે.

શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય - શ્રુતજ્ઞાનને રોકે તે.

અવધિજ્ઞાનાવરણીય:- દેવ-નારકીને ભવ હેતુક અને મનુષ્યને ગુણ હેતુક અવધિજ્ઞાન. એવા અવધિજ્ઞાનને રોકે તે.

મનપર્યવજ્ઞાનાવરણીય - અદ્રી દ્વીપ-સમુદ્રમાં રહેલા સંજી પંચેન્દ્રિય છવેના મનોગતભાવોને જણાવનારું જ્ઞાન તે.

કેવલજ્ઞાનાવરણીય:- ચાર પ્રકારના ઘાતિ કર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થતું અને સકલ ભૌકાલોકના સ્વરૂપનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન કરાવનારું જ્ઞાન તે કેવલજ્ઞાન. એવા જ્ઞાનને રોકે તે.

(૨) દર્શનાવરણીય-૯

(૧) દર્શનાવરણીય-૪

ચક્ષુદર્શનાવરણીય:- જેના ઉદયથી ચક્ષુ (આંખ)નું આવરણ થાય.

અચક્ષુદર્શનાવરણીય:- જેના ઉદયથી અન્ય (ચક્ષુ સિવાય) ઇન્દ્રિયોનું આવરણ થાય.

અવધિદર્શનાવરણીય:- જેના ઉદયથી રૂપી પદાર્થો સ્પષ્ટપણે ન દેખાય.

કેવલદર્શનાવરણીય - જેના ઉદયથી જગતના તમામ પદાર્થો (રૂપી-અરૂપી) ન દેખાય.

(૨) નિદ્રા-૫

નિદ્રા:- જેના ઉદયથી છવ મુખેથી જાગે

નિદ્રાનિદ્રા:- જેના ઉદયથી છવ દુઃખે કરીને જાગે.

પ્રચલા:- જેના ઉદયથી છવને ઊભા ઊભા કે ખેઠા-ખેઠા ઉઘ આવે.

પ્રચલા-પ્રચલા જેના ઉદયથી છવને રસ્તે ચાલતાં ચાલતા ઉઘ આવે.

થીલુહી:- જેના ઉદયથી છવ દિવસે ચિંતવેલા કાર્યને ઉઘમાં કરી આવે અને આ ઉઘમાં અર્ધવાસુદેવના બળ કરતાં અર્ધ બળ હોય છે અતિ વિચિત્ર છે આ-ઉઘ ! આ નિદ્રાવાળો મરીને નરકે જાય

૫૧૭ ૧૯

વેદનીય-મોહનીય કર્મ

વેદનીયકર્મ-૨

શાતાવેદનીય:- જેના ઉદયથી જીવને આરોગ્ય આદિ શાતા (સુખ) મળે.

અશાતાવેદનીય:- જેના ઉદયથી જીવને રોગાદિ અશાતા (દુઃખ) મળે.

મોહનીય કર્મ-૨૮:-

મોહનીય:- આત્માને સત્-અસતના વિવેક વિનાનો બનાવે તે મોહનીય.

(૧) દર્શનમોહનીય:- આત્માના સમ્યક્દર્શન ગુણને રોકે.

(૨) ચારિત્રમોહનીય - આત્માના સમ્યક્ ચારિત્ર ગુણને રોકે.

દર્શનમોહનીયકર્મના ૩ ભેદ:-

(૧) મિથ્યાત્વમોહનીય:- જેના ઉદયથી જિન પ્રણીત તત્ત્વ ઉપર અશ્રદ્ધા રહે.

(૨) મિથ્યમોહનીય:- જેના ઉદયથી જિન પ્રણીત તત્ત્વ ઉપર રાગ પણ ન થાય અને દ્વેષ પણ ન થાય.

(કા ત નાજિયેર દ્વીપના મનુષ્યોને અન્ન ઉપર રાગ પણ હોય અને દ્વેષ પણ ન હોય કારણ કે અન્ન જેવી વસ્તુથી એ બીલકુલ અભણ છે.

(૩) સમ્યક્ત્વમોહનીય:- જેના ઉદયથી સમ્યક્ દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય અને નવ તત્ત્વો ઉપર પણ શ્રદ્ધા હોય પણ સામાન્યતઃ શંકા રહે એ કારણે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ ન થાય.

૫૦ (અ)

મોહનીય-આયુષ્ય કર્મ

ચારિત્ર મોહનીયતા ૨૫ ભેદ

- (૧) કપાય-૧૬ } ૨૫ ભેદ
(૨) નોકપાય-૯ }

કપાય=કષ=સંસાર, આય=લાભ.

જેનાથી સંસારની વૃદ્ધિ (લાભ) થાય તે કપાય.

૧૬ કપાય

- (૧) અનંતાનુબધી:- ક્રોધ, માન, માયા, લોભ. આ ચાર કપાયો અતિ ઉમ્મ છે. અનંત સંસારની પરંપરા વધારનારા છે. સમકિતની પ્રાપ્તિ ન થવા દે તેમજ જીવન પર્યાંત રહે અને નરક ગતિમાં લઈ જાય.

- (૨) અપ્રત્યાખ્યાની:- ક્રોધ, માન, માયા, લોભ. આ ચાર કપાયો ત્રત પર્યાખ્યાણ કરવામાં અંતરાયભૂત બને. દેશવિરતિ ગુણને રોકે એક વર્ષ પર્યાંત રહે તિર્યંચ ગતિમાં લઈ જાય.

- (૩) પ્રત્યાખ્યાની:- ક્રોધ, માન, માયા, લોભ. આ ચાર કપાયો સર્વ વિરતિ ના બાધક છે ચાર માસ સુધી રહે અને મનુષ્ય ગતિમાં લઈ જાય.

- (૪) સંજવલન:- ક્રોધ, માન, માયા, લોભ: આ ચાર કપાયો પરિષદ્વાદિ ઉપસર્ગમાં ચિત્તને વિહલ બનાવે. યથાખ્યાત ચારિત્રને રોકે. પંદર દિવસ પર્યાંત રહે. દેવ ગતિમાં લઈ જાય.

નોકપાયના ૯ ભેદ:-

નોકપાય:- કપાયને ઉત્પન્ન કરવામાં સહાયક.

- (૧) હારમ - જેના ઉદયથી હસવું આવે.

- (૨) રતિ - જેના ઉદયથી મનગમતા પદાર્થો ઉપર રાગ થાય, આનંદ થાય.

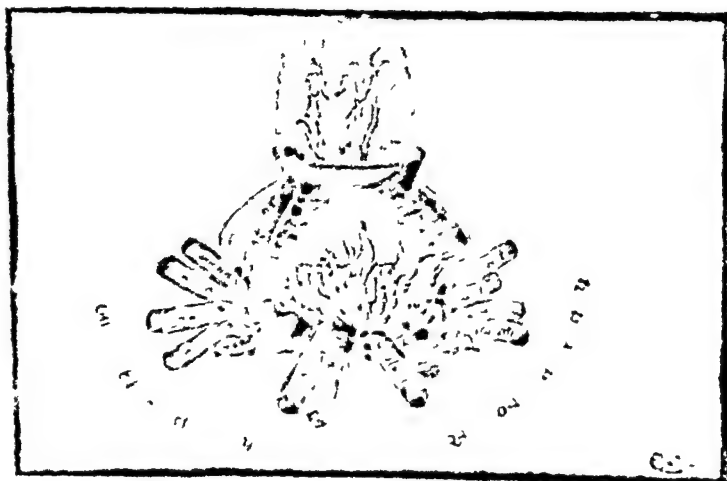
- (૩) અરતિ.- જેના ઉદયથી અણુગમતી વસ્તુઓમાં ખેદ થાય.
- (૪) શોક - જેના ઉદયથી ઇષ્ટ વસ્તુના વિયોગમાં અને અનિષ્ટ વસ્તુના સંયોગમાં અક્રોશ થાય
- (૫) ભય - જેના ઉદયથી ભય ઉત્પન્ન થાય (ભયવાળા સ્થાનો દેખી ધીક લાગે)
- (૬) ભુગુપ્તિ:- જેના ઉદયથી દુર્ગંધવાળા પદાર્થો દેખી તિરસ્કાર થાય
- (૭) પુરૂષવેદ - જેના ઉદયથી સ્ત્રી ભોગવવાની ઇચ્છા થાય
- (૮) સ્ત્રીવેદ:- " " પુરૂષ " " "
- (૯) નપુ સકવેદ - " " પુરૂષ અને સ્ત્રી બે ન ભોગવવાની ઇચ્છા થાય.

આયુષ્ય કર્મ

આયુષ્ય:- જે કર્મના ઉદયથી જીવ નરકાદિ ગણિમાં રહે તે.

આયુષ્યના ભેદ ૪- નરકાયુ, તિર્યંચાયુ, મનુષ્યાયુ, દેવાયુ

શ્રી વીતરાગ પરમાત્માએ પ્રકાશેલા જ્ઞાન, શીલ, તપ અને સાવરૂપી કર્મના મહારે આગળ વધવાની સમ્યક્ ભક્તિ ગમે તેવા દુઃખી માનવીને પણ જીવનમાં ગરૂર પ્રગતિ બક્ષે, બક્ષે ને બક્ષે.

પાઠ ૨૦ (ઘ)

કપાયોની દષ્ટાન્ત કારા સમજૂતી

અનંતાનુબંધી	ક્રોધ	=પર્વતની રેખા સમાન, ક્યારે પણ વિલય ન પામે
અપ્રત્યાખ્યાનિ	,,	=પૃથ્વીમાંની રેખા સમાન, મંદ વરસાદથી મટે
પ્રત્યાખ્યાનિય	,,	=રેતીમા દોરેલી રેખા સમાન, પવનથી દૂર થાય
સંજવલન	,,	=જળમા દોરેલી રેખા સમાન, તરત વિલય પામે.
અનંતાનુબંધી	માન	=પથરના સ્તંભ જેવો, કોઈ રીતે ન નમે.
અપ્રત્યાખ્યાનિય	,,	=અસ્થિ સરખો, મહાકળે નમે.
પ્રત્યાખ્યાનિય	,,	=કાન્ટ સરખો, ઉપાયે નમે.
સંજવલન	,,	=નેતરની સોટી સરખો
અનંતાનુબંધી	માયા	=વંશીમૂળ સરખી, તેની કુટિલતા ટળેજ નહિ. (વાંસના મૂળ)
અપ્રત્યાખ્યાનિય	,,	=ઘેડાના શૃંગ સરખી, વક્રતા અતિ કળે ટળે.
પ્રત્યાખ્યાનિય	,,	=મળદના મૂત્રની ધારા સરખી, પવનાદિથી વક્રતા ટળે.
સંજવલન	,,	=અવલેહી (વાંસની છાલ) સરખી, સહેલાઈથી વળે.
અનંતાનુબંધી	લોભ	=કિરમણ રંગ સરખો, - કદાપિ ન મટે
અપ્રત્યાખ્યાનિય	,,	=ગાડાના પૈડાની કીટ સરખો, અતિ કળે ટળે.
પ્રત્યાખ્યાનિય	,,	=વસ્ત્રે લાગેલા કાજળ સરખો, દુ ખે કુતરે.
સંજવલન		=હળદરના રંગ સરખો, મૂય તાપે ટળે

૫૧૪ ૨૧

ગોત્ર-અંતરાય કર્મ

ગોત્રના ભેદ-૨

ગોત્ર:- જેના ઉદયથી જીવેનો જન્મ ઉત્તમ કે હીન કુળમાં થાય.

(૧) ઉચ્ચગોત્ર:- જેના ઉદયથી ઉત્તમ કુળમાં જન્મ થાય.

(૨) નીચગોત્ર:- જેના ઉદયથી હલકા કુળમાં જન્મ થાય.

અંતરાય કર્મના ભેદ-૫

અંતરાય:- દાનાદિ કાર્યોમાં જે કર્મ વિધન કરે તે અંતરાય કર્મ.

(૧) દાનાંતરાય - દ્રવ્ય અને સુપાત્ર મળ્યું હોય અને દાનનું કૃણ પશ્ચ બાણુતો હોય છતાં આપવાની ઇચ્છા ન થાય તે.

(૨) લાભાંતરાય:- જગતની ભૌતિક વસ્તુઓ (ધન, મોટર, ખંગલા વિગેરે) કે ધર્મ સામગ્રીની પ્રાપ્તિ ન થાય તે.

(૩) Xભોગાંતરાય:- આરામ સારી વસ્તુઓ ખાવા, પીવા કે ભોગવવા મળી હોય છતાં (ભયંકર રોગાદિના કારણે) એનો ઉપયોગ ન કરી શકે તે

(૪) *ઉપભોગાંતરાય:- વસ્ત્ર, શ્રી, અલંકાર વિગેરે સામગ્રી હોવા છતાં પરવશતાના કારણે એનો ઉપભોગ ન કરી શકે તે.

(૫) વીર્યાંતરાય:- યુવાન હોય, કાયા નિરોગી હોય છતાં તપ, વૈયાવચ્ચ વિગેરે ગુણ કાર્યો કરવામાં ઉત્સાહ ન બળે. વીર્ય ન દેશવી શકે પણ દુર્બલ અને તે.

* જે વસ્તુ એકવાર ભોગવાય તે ભોગ. દા ત. ભોજન વિગેરે.

* જે વસ્તુ બીજીવાર ભોગવાય તે ઉપભોગ. દા ત વસ્ત્ર, શ્રી વિગેરે.

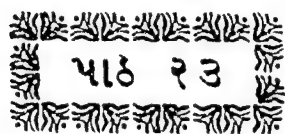
નામ કર્મના ૧૦૩ ભેદ :-

- (૧) પિંડ પ્રકૃતિ:- ૭૫ ભેદ
- (૨) પ્રત્યેક પ્રકૃતિ:- ૮ ભેદ
- (૩) ત્રસ દસક :- ૧૦ ભેદ
- (૪) સ્થાવર દસક - ૧૦ ભેદ

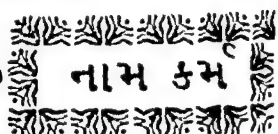
કુલ ૧૦૩ ભેદ

પ્રત્યેક-૮

- (૧) અગુરુ-લઘુ:- જેના ઉદયથી હલકું નહિ તેમજ બારે પણ નહિ એવા શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે.
- (૨) નિર્માણ:- જેના ઉદયથી શરીરના અંગોપાંગ યોગ્ય સ્થાને વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવાય છે.
- (૩) આતપ:- જેના ઉદયથી પોતે શીતળ હોવા છતાં બીજાને ગરમ પ્રકાશ આપે તેવા શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે. (આવા પ્રકારનું શરીર સૂર્યવિમાનમાં રહેલા પૃથ્વીકાયના જીવોને હોય છે)
- (૪) ઉદ્યોત - જેના ઉદયથી પોતે શીત હોય અને બીજાને પણ શીત પ્રકાશ આપે તેવા શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે. (આવું શરીર ચન્દ્રવિમાનના પૃથ્વીકાયના જીવોનું હોય છે.)
- (૫) પરાધાત :- જેના ઉદયથી જીવ બળવાનથી પણ હારે નહિ એટલે મહાબળવાનને પણ હરાવે તે (દા. ત. લવ અને કુશ)
- (૬) ઉપધાત :- જેના ઉદયથી જીવ પોતે પોતાના વધારાના અંગોપાંગથી પીડાય, દુઃખી થાય. (દા ત. પડજી, રસોળી વિગેરે)
- (૭) ઉચ્છવાસ:- જેના ઉદયથી જીવને શ્વાસોચ્છવાસ દેવા-મૂત્રવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય
- (૮) તીર્થંકરનામ.- જેના ઉદયથી જીવ ત્રણે જગતોમાં જાય. (આ કર્મનો ઉદય દેવ, માનવ, અસુર તથા પશુ)

પાઠ ૨૩

નામ કર્મ

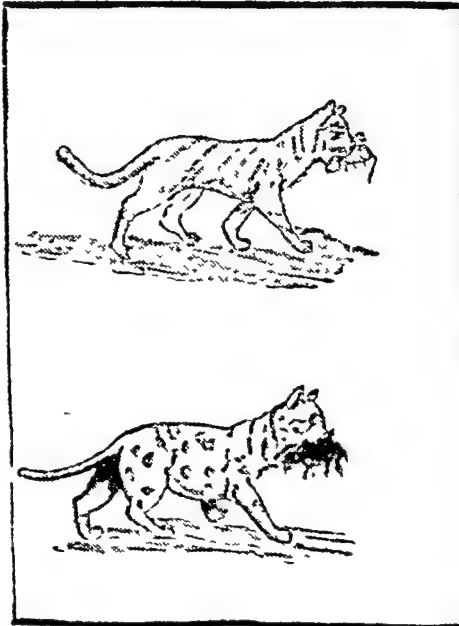
ત્રસદશક

- (૧) ત્રસઃ- જે કર્મના ઉદયથી જીવને ત્રસપણું (હાલવા-ચાલવાની શક્તિ) મળે છે.
(સ્વેચ્છાએ તડકા-છાયામા જવા-આવવાની)
- (૨) બાદરઃ- „ „ જીવને આંખથી જોઈ શકાય તેવા પ્રકારનું શરીર મળે છે.
- (૩) પર્યાપ્તઃ- „ „ જીવ પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કરવા શક્તિમાન બને છે
- (૪) પ્રત્યેકઃ- „ „ જીવ નીક જુદા જુદા શરીરની પ્રાપ્તિ થાય છે.
(એટલે કે પ્રત્યેકપણું એકજ શરીરમા એકજ જીવ હોય)
- (૫) સ્થિરઃ- „ „ જીવને સ્થિર અથવા દૃઢ અવયવોની (હાડકા, દાંત) પ્રાપ્તિ થાય છે.
- (૬) શુભઃ- „ „ નાભિ ઉપરના અંગો શુભ હોય છે.
- (૭) સુભગઃ- „ „ જીવ કોઈના ઉપર ઉપકાર ન કરતો હોય છતાં પણ સહુને બહાલો લાગે.
(સૌભાગ્ય)
- (૮) સુસ્વરઃ- „ „ બધાને ગમે તેવો મીઠો અને મધુર સ્વર મળે છે
- (૯) આદેયઃ- „ „ જોલેલું વચન બધાને માન્ય હોય છે.
- (૧૦) યશઃ- „ „ દુનિયામાં કીર્તિ પ્રસરે છે.

સ્થાવર દશક

- (૧) સ્થાવરઃ- જે કર્મના ઉદયથી જીવને સ્થાવરપણું હાલી-ચાલી ન શકે તેવું શરીર મળે છે.
- (૨) સૂક્ષ્મઃ- „ „ એક અથવા અનન જીવો ભેગા થાય તો પણ નરી આખે જોઈ ન શકાય તેવું સૂક્ષ્મપણું મળે.
- (૩) અપર્યાપ્તઃ- „ „ જીવ પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ કરવા સમર્થ ન બની શકે

- (૪) સાધારણ - „ „ એકજ શરીરમા અનંતા જીવો રહે.
- (૫) અસ્થિર:- „ „ જીવને અસ્થિર અવયવોની (પાપણ, જીભ વગેરે) પ્રાપ્તિ થાય છે
- (૬) અશુભ:- „ „ નાસિ નીચેના અંગો અશુભ હોય.
- (૭) દુર્ભાગ:- „ „ જીવ કોઈના ઉપર ઉપકાર કરે તો પણ બહાલો ન લાગે પણ અળખામણો લાગે.
- (૮) દુ.સ્વર:- „ „ કર્કશ-(ગધેડા, કાગડા જેવો) કોઈને ગમે નહીં તેવો સ્વર (અવાજ) મળે.
- (૯) અનાદેય:- „ „ બોલેલું વચન કોઈ માન્ય ન રાખે
- (૧૦) અપયશ:- „ „ દુનિયામા સચળેથી અપયશ (અપકીર્તિ) મળે.

કેવો ભાવ ?

(ખિલાડી અને ઉદગ
-ખિલાડી અને તેનું અશુભ)

ઉપરના ચિત્રમાં
ઉદરને ખિલાડી શત્રુ-
ભાવથી પકડે છે ન્યાયે
નીચેના ચિત્રમાં તે પોતાનાં
અશુભને આત્મિક ભાવથી
આપણે ..

કેવો ભાવ રાખીશું ?
કર્મ પ્રત્યે શત્રુભાવ અને
ધર્મ પ્રત્યે આત્મિકભાવ

પાઠ ૨૪

નામ ઈર્મ

૧૪ પિંડ પ્રકૃતિ

મુખ્ય ભેદ:-

|| ગતિ, જાતિ, શરીર, ઉપાંગ, બંધન, સંધાનન, સંઘયણ, મંસ્થાન,
 || વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આનુપૂર્વી, વિહાયોગતિ. (બગતિ)

- (૧) +ગતિ-૪: દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યંચગતિ, નરકગતિ.
 (૨) =જાતિ-૫ ઓકેન્દ્રિય, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચક્રિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય.
 (૩) × શરીર-૫: ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ, કાર્મણુ.
 (૪) □ ઉપાંગ-૩: ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક ઉપાંગ.
 (૫) બંધનના મુખ્ય ભેદ-૫: ઔદારિક બંધન, વૈક્રિય બંધન, આહારક
 બંધન, તૈજસ બંધન, કાર્મણુ બંધન.

બંધનના ૧૫ ભેદ

બંધન :- પૂર્વે બ્રહ્મ કરેલા અને નવા બ્રહ્મ કરાતા ઔદારિક આદિ પુદ્ગલોને
 (લોખંડની જેમ) જોડનાર તે બંધન.

(૧) ઔદારિક	ઔદારિક બંધન	(૧) વૈક્રિય	વૈક્રિય બંધન
(૨) " તૈજસ	"	(૨) " તૈજસ	"
(૩) " કાર્મણુ	"	(૩) " કાર્મણુ	"
(૪) " તૈજસ કાર્મણુ	"	(૪) " તૈજસ કાર્મણુ	"

(૧) આહારક	આહારક બંધન	(૧) તૈજસ	તૈજસ બંધન
(૨) " તૈજસ	"	(૨) " કાર્મણુ	"
(૩) " કાર્મણુ	"	(૩) કાર્મણુ કાર્મણુ	"
(૪) " તૈજસ કાર્મણુ	"		=કુલ ૧૫ ભેદ

નં - ઔદારિક વૈક્રિય અને ઔદારિક આહારકના બાંગા ન થાય કારણ કે તે
 પદ્મપર વિસ્તરીય છે

- ✚ ગતિ:- જે કર્મના ઉદયથી જીવ નરકાદિમાં ગમન કરે તે ગતિ.
- ≡ જાતિ:- જે કર્મના ઉદયથી હીનાધિક ધન્દ્રિયપણું પ્રાપ્ત થાય તે જાતિ.
- ✕ શરીર:- જે કર્મના ઉદયથી પાંચ પ્રકારના શરીરોની પ્રાપ્તિ થાય તે શરીર.
- (૧) ઔદારિક:- રૂપલ પુદ્ગલોનું અનેહું શરીર. (અને તે મનુષ્ય અને તિય'અને હોય છે)
- (૨) વૈક્રિય:- વિવિધ પ્રક્રિયાથી અનેહું (નાનુ-મોટું) શરીર તે. (દેવ અને નારકીને જન્મથી હોય.)
- (૩) આહારક:- ચૌદપૂર્વી, તીર્થ'કરણગવંતને સંશય પૂછવા કે ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિ જોવા જે અતિ વિશિષ્ટ રૂપવાળું એક હાથનું શરીર બનાવે તે.
- (૪) તૈજસ:- અનાદિ કાર્ણથી જીવ સાથે રહેલ તૈજસ દ્રવ્યોનો સમૂહ કે જેના દ્વારા આહારનું પાચન-વિગેરે થઈ શકે અને જેનાથી તપોલગ્નિ ઉત્પન્ન થતા તેનેલેશ્યા પ્રગટી શકે તે.
- (૫) કાર્મણ:- જીવ સાથે લાગેલ કર્મનો જથ્થો. (જે બાક કર્મના વિકારરૂપ અને સર્વ શરીરનું કારણભૂત અને છે.)
- અંગોપાંગ:- અંગ અને ઉપાંગ જે કર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થાય તે.
- અંગ:- હાથ, પગ, છાતી, પેટ, માથું વિગેરે.
- ઉપાંગ:- હાથ, પમની રેખાઓ.
- (આ ત્રણ શરીરમા અંગોપાંગ હોય છે, તૈજસ-કાર્મણમાં હોતા નથી)

જીવનના સઘળાં ક્ષેત્રોમાં
સદ્વિષ્ણુતા
એ આપણો મંત્ર હોવો જોઈએ.

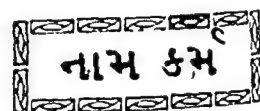
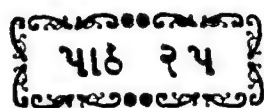
જે માણસ આજીવન વિનમ્ર વિદ્યાર્થી
રહે છે એજ વિદ્વાન છે.
વિનય એ છદ્ગીના મોટામાં મોટી
શિખામણ છે
વિદ્યા વિનયથી ચોભે છે

૫૧
૫૨

ગમે તેટલી મોટી સિદ્ધિ મેળવો
૫૩...
એ નિહિતું અભિમાન થાય ત્યારે
એ સાધકના
પતનનું કારણ અને છે

[૬] સંઘાતન:- હંતાળી જેમ ઘાસને ભેગું કરે તેમ ઔદારિક આદિ પુદ્ગલોને
(૫) જે એકઠા કરે તે.

(૧) ઔદારિક સંઘાતન (૩) આહારક સંઘાતન

(૨) વૈક્રમ ,, (૪) તૈજસ ,, (૫) કામંભુ સંઘાતન.

[૭] સંઘયણ:- હાડકાની રચના.

(૬)

(૧) વજ્ર ઋપભ નારાય સંઘયણ: અત્યંત મજબૂત હાડકાંને બાંધે. અસ્થિ સાંધામાં બે બાજુ મઠંટબંધ. તેના ઉપર હાડકાનો પટ્ટો અને વચમાં આરપાર હાડકાની ખીલી.

(૨) ઋપભ નારાય સંઘયણ: અસ્થિ સાંધામાં બે બાજુ મઠંટબંધ. તેના ઉપર પટ્ટો પણ વચમાં ખીલી નહિં.

(૩) નારાય સંઘયણ: અસ્થિ સાંધામાં માત્ર બે બાજુ મઠંટબંધ હોય.

(૪) અર્ધનારાય સંઘયણ: જેમાં એક તરફ મઠંટબંધ હોય અને બીજી તરફ ખીલીબંધ હોય

(૫) ક્રીલિકા સંઘયણ જેમા અસ્થિ માત્ર ખીલીના બંધથી બંધાયેલા હોય.

(૬) છેવટું સંઘયણ: જેમાં હાડકાનાં સાંધા માત્ર છેડે અડીને રહેલા હોય અને હંમેશા તેલમાલીસ વિગેરેની અપેક્ષા રાખે. આપણું હમણાંનું સંઘયણ 'છેવટું' છે.

[૮] સંસ્થાન:- શરીરની આકૃતિ

(૬)

(૧) સ્થમ્યતુરસ્થ સંસ્થાન: પર્યાકાસને બેઠેલા અને ચારે છેડા એકજ સરખા હોય તેવા પ્રકારનું અથવા સામુદ્રિકશાસ્ત્ર અનુસારે લક્ષણયુક્ત મુંદર ડાંટપુન્ટ શરીર તે.

(૨) ન્યગ્રોધ પરિમંડલ સંસ્થાન (ન્યગ્રોધ=નડો) નાભિ ઉપરનાં અંગો શુભ લક્ષણ અને પ્રમાણ યુક્ત હોય તેવા પ્રકારનું શરીર તે.

(૩) સાર્દિ સંસ્થાન જેના ઉદરે નાભિ નીચેના અંગો શુભ લક્ષણ અને પ્રમાણયુક્ત હોય

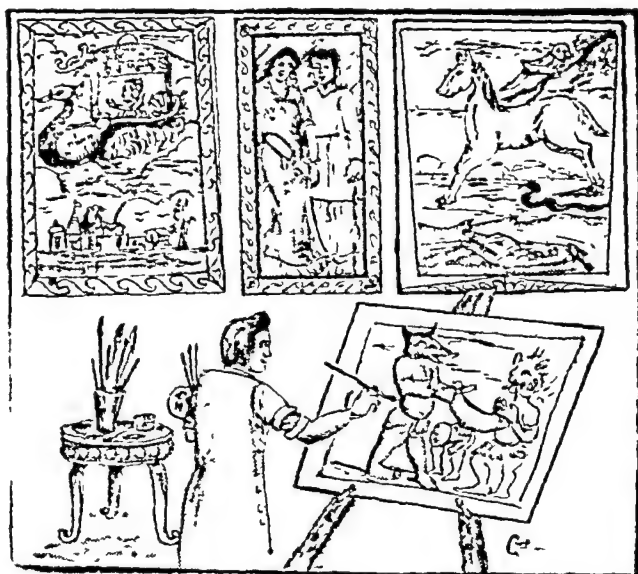
વેદનીય કર્મ : મધથી ખરડાયેલ છરી જેવું

છરી ઉપરનું મધ ચાટતાં મીઠો સ્વાદ લાગે તે શાતાવેદનીય અને જીભ કપાય એટલે અશાતાવેદનીયનો અનુભવ થાય !

મોહનીય કર્મ
મદિરા જેવું.

મદિરા પીવામાં અદ્ય આનંદનો અનુભવ થાય છે પણ જ્યારે સ્નાન ઉડી જતાં ગટરમાં પડ્યા બાદ બેઢાલ અવસ્થાને પામી મોંઠા ઉપર કુતરાં જેવા તુચ્છ પ્રાણી લધુ-શંકા કરી નાચ ત્યારે કેવી કફેટી સ્થિતિમાં આવી પડામ છે ?

ચિત્રકાર જેવું : નામ કર્મ

જેવું નામકર્મ બાંધ્યું હોય તે સુજબ દેવગતિ, મનુષ્ય ગતિ,
નિર્ચયગતિ કે નરક ગતિમાં જવાનું બને છે.

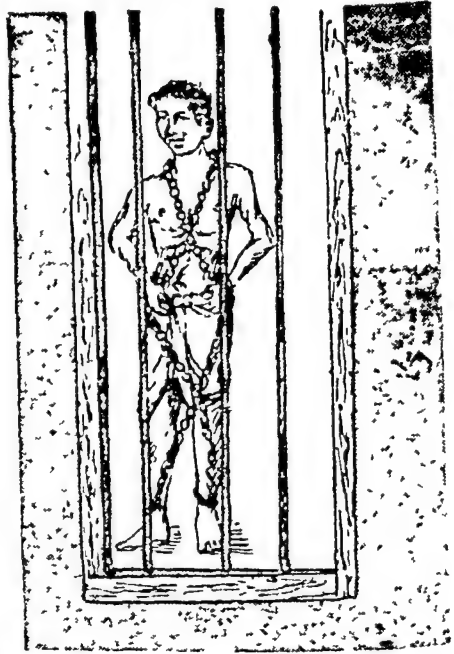

ગળતા ભંડારી જેવું : અંતરાય કર્મ

રાજાને દાન દેવાની ઇચ્છા છે. છતાં ભંડારી વચમાં વિધન
ઉપસ્થિત કરી શકે છે ખરો.

બેડી નેવું આયુષ્ય કર્મ

સળ પામેલ કેદી નિયત
સુદત પહેલાં કે પછી
સુકા ન થઇ શકે તેવું
આ આયુષ્યકર્મમાંથી
વહેલાં કે મોડાં સુકા ન
થવાય. અકસ્માત કે
આપઘાતમાં મૃત્યુ કે
બચાવનું રહસ્ય આ
રીતે સમજાય.

ડુંબારના વડા નેવું : ગોત્ર કર્મ

એકજ ડુંબાર એકજ માટીમાંથી વડા બનાવે છે છતાંય એકનો
ઉપયોગ મદિરા રાખવા માટે થાય છે, ત્યારે બીજાનો અમૃત રાખવા માટે.

મોહનીય : મિથ્યાત્વમોહનીય = ... ૧

(૨૬) અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ.

અપ્રત્યાખ્યાની " " " "

પ્રત્યાખ્યાની " " " "

સંનવતન " " " "

૪ x ૪ = ૧૬ કષાય

હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, } = ૮ નોકષાય
બ્રુણા, પુરુષવેદ, સ્ત્રીવેદ, નપુંસકવેદ

કુલલે ૨૬

અંતરાય :- દાનાન્તરાય, લાભાન્તરાય, લોભાન્તરાય, ઉપલોભાન્તરાય, વીર્યાન્તરાય.

અઘાતીકર્મ :- વેદનીય : અશાતાવેદનીય. આયુધ્ય : નરકાયુ.

ગોત્ર : નીચ ગોત્ર. નામકર્મ : સ્થાવર દસક :- સ્થાવર, સૂક્ષ્મ,

અપર્યાપ્ત, સાધારણ, અસ્થિર, અશુભ, દુર્ભંગ, દુઃસ્વર, અનાદેય, અપયય

નામકર્મ :- પ્રત્યેક : ઉપધાત.

પિંડપ્રકૃતિ : ગતિ :- તિયંગતિ, નરકગતિ.

જાતિ :- એકેન્દ્રિય, બેષ્ઠન્દ્રિય, તેષ્ઠન્દ્રિય, ચતુરેન્દ્રિય

સંઘયણ :- સ્વપ્નનારાય, નારાય, અર્ધનારાય, કીલિકા, ઉવદું.

અસ્થાન :- ન્યગ્રોધ પરિમંડળ, સાદિ, કુખજ, વામન, દુડક

વર્ણ :- (અશુભવર્ણ), ગંધ; (દુર્ગંધ)

રસ :- (અશુભરસ), સ્પર્શ; (અશુભ સ્પર્શ)

આનુપૂર્વો :- તિયંગાનુપૂર્વો, નરકાનુપૂર્વો.

વિહાયોગતિ :- અશુભ વિહાયોગતિ.

પાપનાં ૮૨ ભેદનું કોષ્ટક

જ્ઞાનાવરણીય	૫	વેદનીય	૧
દર્શનાવરણીય	૮	આયુધ્ય	૧
મોહનીય	૨૬	ગોત્ર	૧
અત્રાય	૫	નામકર્મ	૩૪

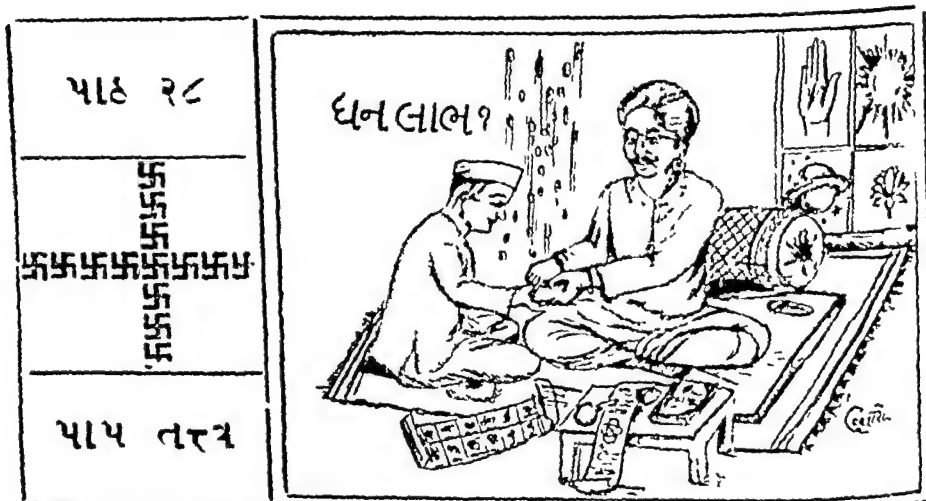
ઘાતીકર્મ ૪૫

અઘાતીકર્મ ૩૭

સ્થાવર પ્રત્યેક પિંડપ્રકૃતિ

૧૦ + ૧ + ૨૩

૪૫ + ૩૭ = ૮૨

ધરમાં સોનામહોરોનો વરસાદ થાય અને લીલા

લહેર થઇ પડે એવા સ્વપ્નાની નિદ્રા માટે

‘ધનલાભ’ ના

આશીર્વાદ લેવા તો લેણી મહાશય પાસેજ

જવાણું હોય. પછી ભલે ને

સોનામહોરોને બદલે પાપનો પુલ એટલો થાય

પાપ તત્ત્વના ૮૨ મેદ

ચાતી કર્મ :-

જ્ઞાનાવરણીય : મતિજ્ઞાનાવરણીય, શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય, અવધિજ્ઞાનાવરણીય.

(૫) મનઃપર્ચવ જ્ઞાનાવરણીય. કેવલજ્ઞાનાવરણીય.

દર્શનાવરણીય . ચક્ષુઃ અચક્ષુઃ અવધિઃ

(૬) કેવલદર્શનાવરણીય, નિદ્રા,

નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચક્ષા, પ્રચક્ષાપ્રચક્ષા, શીલુદ્ધિ.

મોહનીય : મિથ્યાત્વમોહનીય = ... ૧

(૨૬) અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ.

અપ્રત્યાખ્યાની " " " "

પ્રત્યાખ્યાની " " " "

મંજવલન " " " "

૪ x ૪ = ૧૬ કષાય

હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, } = ૯ નોકષાય
જીશુષ્ણ, પુરુષવેદ, સ્ત્રીવેદ, નપુંસકવેદ

કુલલે ૨૬

અંતરાય :- દાનાન્તરાય, લાલાતરાય, ભોગાંતરાય, ઉપભોગાંતરાય, વીર્યાંતરાય.

અઘાતી કર્મ :- વેદનીય : અશાતાવેદનીય. આયુષ્ય : નરકાયુ.

ગોત્ર : નીચ ગોત્ર. નામકર્મ : રથાવર દસક :- રથાવર, સૂક્ષ્મ,

અપર્યાપ્ત, સાધારણ, અસ્થિર, અશુભ, દુર્ભંગ, દુઃસ્વર, અનાદેય, અપયય

નામકર્મ :- પ્રત્યેક : ઉપઘાત.

પિંકમકૃતિ : ગતિ :- તિયંચગતિ, નરકગતિ.

જાતિ :- એકેન્દ્રિય, બેષન્દ્રિય, તેષન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય

સંઘયણુ :- ઋષભનારાય, નારાય, અર્ધનારાય, કીલિકા, ઉવદું.

અંસ્થાન :- ન્યગ્રોધ પરિમંડળ, સાદિ, કુખજ, વામન, હુંડક

વર્ણ - (અશુભવર્ણ), ગંધ; (દુર્ગંધ)

રસ :- (અશુભરસ), સ્પર્શ; (અશુભ સ્પર્શ)

આનુપૂર્વ :- તિયંચાનુપૂર્વ, નરકાનુપૂર્વ.

વિહાયોગતિ :- અશુભ વિહાયોગતિ.

પાપનાં ૮૨ ભેદનું કોષ્ટક

જ્ઞાનાવરણીય	૫	વેદનીય	૧
દર્શનાવરણીય	૮	આયુષ્ય	૧
મોહનીય	૨૬	ગોત્ર	૧
અભિનય	૫	નામકર્મ	૩૪

ઘાતીકર્મ ૪૫

અઘાતીકર્મ

રથાવર પ્રત્યે

૧૦ +

± ૩૭

❀ પાપ તત્ત્વ ❀

પાપ (અશુભકર્મ) ના ઉદયથી પ્રતિકૂળતા મળે છે

- (૧) જીવને મૂખપણું, કૃપણતા અને હરિદ્રતા એ અનુકરે જ્ઞાનાવરણીય, દાનાંતરાય અને લાભાંતરાય કર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થાય છે.
- (૨) ભોગ્ય, ઉપભોગ્ય, ભોજન, વગાદિ સાધન-સામગ્રી મળવા છતાં ભોગાંતરાય અને ઉપભોગાંતરાયકર્મના ઉદયથી જીવ તે સામગ્રીને ઉપભોગ કરી શકતો નથી.
- (૩) સાસારિક, સામાજિક કે ધાર્મિક કાર્યોમાં શારીરિક શક્તિ હોવા છતાં વીર્યાંતરાય કર્મના ઉદયથી જીવ પ્રવૃત્તિ કરી શકતો નથી.
- (૪) આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, રોગ, સંતાપ આદિ અનેક દુઃખો અશાતાવેદનીય કર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થાય છે.
- (૫) નીંદનીય નીચકુળમાં જન્મ, નીચગોત્રકર્મના ઉદયથી મળે છે
- (૬) નરકગતિ કે પશુ-પંખીપણામાં કીડા, મંઠેડા, માટી, પાણી, અગ્નિ, પવન અને વનસ્પતિની અનેક જાતિઓમાં જન્મ, નરકગતિ આયુષ્ય અને તિર્યંચગતિ, આયુષ્યકર્મના ઉદયથી થાય છે
- (૭) શોક, ભય, ઉદ્વેગ, ક્રોધ, અભિમાન, કપટ, ઇર્ષ્યા, લોભ વિ. શાહુનીય કર્મના ઉદયથી થાય છે.
- (૮) દુર્ભાગ્ય (બીજાને અપ્રિય થવું) અપયશ-અપમાન વિગેરે નામકર્મના ઉદયથી મળે છે આવી રીતે ૮૨ પ્રકારે પાપ (અશુભકર્મ) નું કુળ ભોગવાય છે અને તે સામાન્યથી.

અશુભકર્મ જન્મના હેતુ ૧૮ પ્રકારના છે તે ૧૮ પાપસ્થાનક તરીકે પ્રસિદ્ધ છે

- (૧) માણ્ણતિપાત.... જીવહિંસા કરવાથી. (૨) મૃધાવાદ... જૂઠ જોતવાથી.
- (૩) અદત્તાદાન... ચોરી કરવાથી (૪) મૈથુન.... વિધવ્યભોગ કરવાથી.
- (૫) પરિગ્રહ... ધન-ધાન્યાદિપર મમત્વ ભાવ રાખવાથી. (૬) ક્રોધ (૭) માન (૮) માયા (૯) લોભ (૧૦) રોગ (૧૧) દ્વેષ કરવાથી (૧૨) કલહ.... કજીયો કરવાથી (૧૩) અજમાખ્યાન.... ખોટા કલ કહેવાથી (૧૪) પૌશુન્ય.... ચાકી-ચુગલી કરવાથી (૧૫) રતિ-અરતિ.... સર્ગ કે ઉદ્વેગ કરવાથી. (૧૬) પર-પરિવાદ... પારકી નિંદા-કુચલી કરવાથી (૧૭) માયા-મૃધાવાદ.... માયાપૂર્વક અસન્ય વચન જોતવાથી (૧૮) મિથ્યાત્વશબ્દ... તત્ત્વની અશ્રદ્ધા કે વિપરીત શબ્દ કરવાથી ૮૨ પ્રકારના અશુભકર્મ જન્માય છે તેના ઉદયથી તેના કુળ રૂપે જ્ઞાના, રોગ, શોકાદિ વિવિધ દુઃખ-આપત્તિનો અનુભવ થાય છે

સ્વાધ્યાય

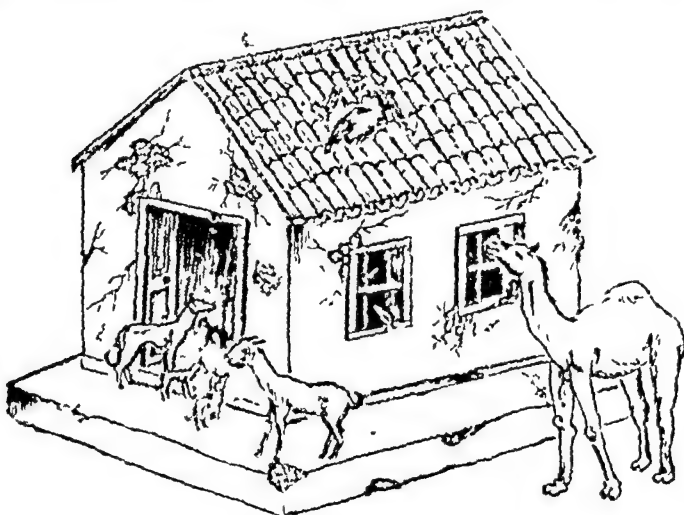
- (૧) દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને ગોત્રકર્મના કેટલા ભેદ ? કયા ગુણને રોકે અને કેના જેલું ?
- (૨) મતિજ્ઞાનાવરણીય, મનઃપર્થવજ્ઞાનાવરણીય એટલે શું ?
- (૩) કેવલદર્શનાવરણીય, પ્રચલા અને શીલુદ્ધો કેાને કહેવાય ?
- (૪) (અ) મોહનીયકર્મ કેટલા પ્રકારે ?
(જ) મિશ્રમોહનીય એટલે શું ?
- (૫) ચારિત્રમોહનીયના કેટલા ભેદ ? અને તે કયા કયા ?
- (૬) કષાય એટલે શું ? અનંતાનુભંધી તથા અપ્રત્યાખ્યાની કષાયની વ્યાખ્યા શું અને તે કયા ગુણોને રોકે ? અને એની કાળસ્થિતિ કેટલી ?
- (૭) રતિ, શોક, ભુગુપ્સા એટલે શું ?
- (૮) (ક) ગોત્ર તથા અંતરાયકર્મના કેટલા ભેદ અને તે કયા કયા ?
(જ) દાનાંતરાય, ભોગાંતરાય અને વીર્યાંતરાય કેાને કહેવાય ?
- (૯) નામકર્મના કેટલા ભેદ ?
- (૧૦) અગુરુદ્રઘ્ન, ઉદ્યોત, ઉપધાતની વ્યાખ્યા શું ?
- (૧૧) ખાદર, દુર્ભાંગ, પ્રત્યેક અને અનાદેય એટલે શું ?
- (૧૨) બંધન એટલે શું ? અને તે કેટલા પ્રકારે ?
- (૧૩) શરીર કેટલા પ્રકારે આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ્ય શરીર કેાને કહેવાય ? આપણને કેટલા શરીર છે ? કયા કયા ?
- (૧૪) નારાયણધ્યયણ, સાદી સંસ્થાન કેવા પ્રકારનું હોય ? આપણું સંધ્યયણ કયું છે ?
- (૧૫) હીરણ્ય એટલે શું ? અને એની અપેક્ષાએકેટલી પ્રકૃતિ હોય ?
- (૧૬) પુણ્યતત્ત્વના કેટલા ભેદ ? અને તે કય રીતે ?
- (૧૭) પાપતત્ત્વના ૮૨ ભેદમા ધાતી તથા અધાતીકર્મની કેટલી પ્રકૃતિઓ છે ?

પાઠ ૨૯

આશ્રવ તત્ત્વ

ગઠાનના બારી-બારણાં ખૂલ્યાં અને ઉપર ડાપરામાં
મોટાં ફીકાં દેખી ફૂતરા, ગલુડોઆ, બઠારો, ઊંટ
અને હામડા જેવા “કુમિત્રો” અદર ધૂસવા
તેવાગ બેઠાં છે !

—: આશ્રવ :—

જેનાથી આત્મામાં કર્મરૂપ પ્રવાહ આવે અથવા તે
કર્મબંધના રેતુઓ.

આશ્રવ તત્ત્વના ૪૨ બેદ

અસંયમ (૧૭)	}	ઇન્દ્રિય	૫ : રૂપશેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્રોતેન્દ્રિય.
		કષાય	૪ : ક્રોધ, માન, માયા, લોભ.
		અવત	૫ : પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ
		યોગ	૩ : મનોયોગ, વચનયોગ, કાયયોગ.

ક્રિયાઓ ૨૫ : કાયિકી વિગેરે.

કુલ ૪૨ ભેદો.

૨૫ ક્રિયાઓ :-

- (૧) કાયિકીક્રિયા : અન્યણાથી વર્તવું તે. જોયા, પ્રમાણ્યા વગર, ઉપયોગ વિના, સુવા જોસવાથી કાયા દ્વારા જે ક્રિયા લાગે.
- (૨) અધિકરણિકી ક્રિયા : છરી, ચાકુ, તલવાર, ઘંટી વિગેરે અધિકરણો દ્વારા જે ક્રિયા લાગે.
(અધિકરણ=જીવનિનાશક વસ્તુ કે પ્રવૃત્તિ)
- (૩) પ્રાદેષિકી ક્રિયા : જીવ કે અજીવ ઉપર દ્વેષ કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૪) પરિતાપનિકી ક્રિયા : પોતા ઉપર કે બીજા ઉપર દોષ વિગેરે પરિતાપ-પીડા ઉપજાવવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૫) પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા : જીવોના પ્રાણોની હિંસા કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૬) આરંભિકી ક્રિયા : ખેતી વિગેરે આરંભ સમારંભથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૭) પરિગ્રહિકી ક્રિયા : ધન-ધાન્ય વિગેરેના સંગ્રહ (મારાપણના લાભ)થી જે ક્રિયા લાગે.
- (૮) માયાપ્રત્યયિકી ક્રિયા : માયા, જીજ્ઞાસા દ્વારા બીજાને છેતરવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૯) મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી ક્રિયા : અરિહંત પરમાત્માના વચન ઉપર અધ્રદા રાખવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૧૦) અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા : ધન-પદ્મપાણી (નિયમ) ન કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.

(બાકીની ક્રિયાઓ પાદ ૩૦ માં)

પાઠ ૩૦ આશ્રવ તત્ત્વ (ચાલુ)

૨૫ ક્રિયાઓ :-

- (૧૧) દૃષ્ટિકી ક્રિયા : ગમતા કે અણુગમતા પદાર્થો પર સરાગ દૃષ્ટિ કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૧૨) સ્પૃષ્ટિકી ક્રિયા : રાગથી બાળક વિગેરે કોઈ પણ વસ્તુ પર સ્પર્શ કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૧૩) પ્રાતિત્યકી ક્રિયા : બીજાની રિદ્ધિ-સિદ્ધિ જોઈ રાગ-દ્વેષ કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૧૪) આમનોપનિપાતિકી ક્રિયા : ચામેરથી પોતાની રિદ્ધિ-સિદ્ધિ જોવા આવેલ લોકો પાસેથી પોતાની પ્રશંસા સાબળી રાજ થાય અથવા ધી, તેલ વિગેરેના પાત્ર ઉઘાડા રાખતા, તેમાં ત્રસ જીવોની હિંસાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૧૫) નેશત્રકી ક્રિયા : રાજા વિગેરેની આજ્ઞાથી બીજા પાસે શસ્ત્ર વિગેરે કરાવવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૧૬) સ્વહસ્તિકી ક્રિયા : આપઘાત કરવાથી કે પોતાના હાથે જીવોને મારવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૧૭) આજ્ઞાપનિકી ક્રિયા : બીજાને આજ્ઞા કરી પાપબ્યાપાર આદિ કાર્યો કરાવવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૧૮) વિદારણિકી ક્રિયા : જીવ કે નિજીવ વસ્તુ (ફાટા-મૂતિ) ને વિદારવા (ભાંગવા-ફેડવા) થી કે કોઈને ગાળ, કલંક દેવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૧૯) અનાભોગિકી ક્રિયા : ઉપયોગ રહિત, શૂન્ય ચિત્ત ક્રિયા (કાર્ય) કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૨૦) અનવકાંક્ષા પ્રત્યયિકી ક્રિયા : પોતાના કે પરના હિતનો વિચાર કર્યા વિના આવોક કે પરલોક વિરૂદ્ધ આચરણ કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.

- (૨૧) પ્રાયોગિકી ક્રિયા : મન, વચન, કાયાના અશુભ વ્યાપાર દ્વારા જે ક્રિયા લાગે.
- (૨૨) સામુદાયિકી ક્રિયા : સમૂહમાં મળીને હિંસાદિ કરવાથી (સિનેમા ભેવું; યુદ્ધ કરવું) અથવા આઠે કર્મોના સમુદાય જેથી બંધાય તે.
- (૨૩) પ્રેમિકી ક્રિયા : (માયા કે લોભના વશથી) પ્રેમ (રાગ) કરવાથી કે પ્રેમ ઉપજે તેવા વચન બોલવાથી કે તેવી પ્રવૃત્તિ કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૨૪) દ્વેષિકી ક્રિયા : (ક્રોધ કે માનના વશથી) દ્વેષ (ક્રોધ) કરવાથી કે બીજાને દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરવાથી જે ક્રિયા લાગે.
- (૨૫) ધર્માપેક્ષિકી ક્રિયા : ગમનાગમન કરવા માત્રથી જે ક્રિયા લાગે. (માત્ર કેવળીને આ ક્રિયા લાગે છે)

આશ્રવ તત્ત્વ

તત્ત્વના જ્ઞાનથી શુભાશુભ કર્મોનો બંધ, જે જે પ્રકારની શુભાશુભ પ્રવૃત્તિથી થાય છે, તે સરળતાથી સારી રીતે જાણી શકાય છે.

અશુભ પ્રવૃત્તિને છોડી દેવાથી અશુભકર્મોનો બંધ યતો અટકાવી શકાય છે. દેવ, ગુરુ, સંઘ, સાધર્મિક વિગેરેની લહિત, ઉપાસના આદિ ધર્મમાં પ્રશસ્તભાવે ઉપયોગ તે શુભ આશ્રવ છે તેથી લિંગ અર્થ અને કામમા ઉપયોગ તે અશુભ આશ્રવ છે. ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવાથી, ક્રોધાદિનો જય કરવાથી, પ્રાણાતિપાતાદિ પાચે પાચેના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞાથી, મન, વચન, કાયાની શુભ પ્રવૃત્તિથી આશ્રવ અટકે છે. અને એથી વિપરીત પ્રવૃત્તિથી આશ્રવ ધાય છે.

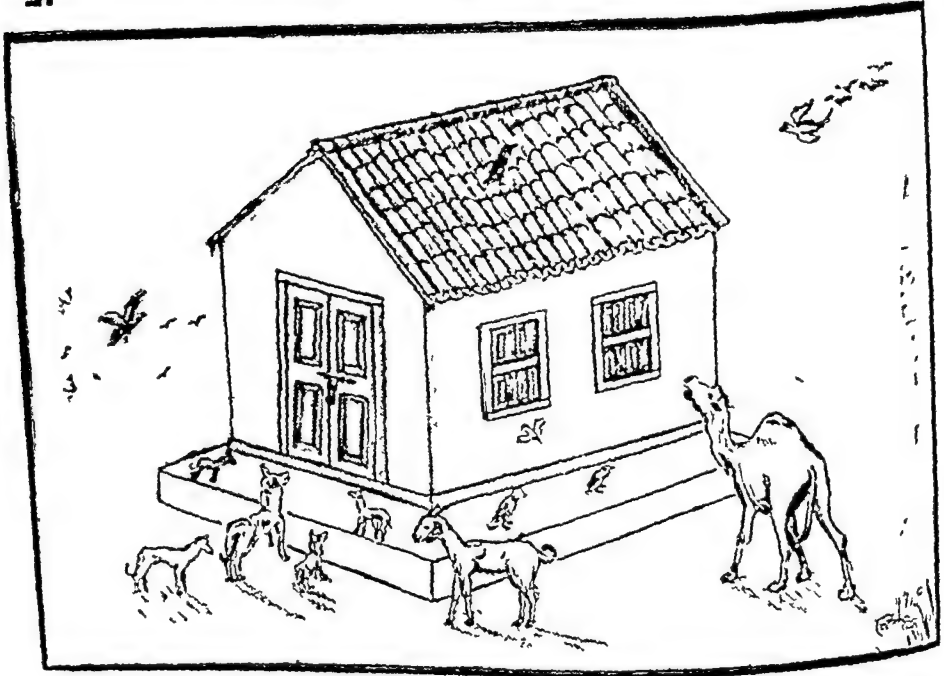
આશ્રવના ૪૨ ભેદોનો સમાવેશ સામાન્યતઃ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્ષયા અને યોગમાં થઈ જાય છે.

૧૮ પાપસ્થાનકોનો પણ સમાવેશ આશ્રવના ૪૨ ભેદોમાં થયેલો છે.

પ્યારા મિત્રો ! શરીર ક્ષણિક છે. સંપત્તિ વિનશ્વર છે. મનુષ્ય આપણી નજર સામેજ છે. માટે અશુભ પાપપ્રવૃત્તિને છોડી ધર્મસાધનામાં નિર્નત કલમવંત રહેવું.

૫૧૭ ૩૧

સંવત ૧૮૫૫

ઘાસી-ખારણાં અધ હોવાથી અને ઉપગ્રામી નાણુ લાગી ગયુ હોવાથી તેમજ છાપડુ સચરાઇ જવાથી આશ્રવના 'કુમિત્રો' નિરાશ થઇ, લાચાર બની ગયેલા જણાય છે.

“વત, નિયમ લીધા વગર અહિંસા, મત્ય, અચોયં, બ્રહ્મચર્ય” ઇત્યાદિ પાળીશુ”, એમ માનનારને ખબર નથી કે કઈ ગફલતની ઘડીએ, કુતરાં, ગણુડીઆં, બકરાં, ઉંટ અને કાગડા ઘરમાં ઘૂસી જાય !

આદિ વત, નિયમ, પરચખાણુડી તાણુ” દેખતાં આ બિચારાં ‘કુમિત્રો’ નિરાશ જ રહેવાના અને તેથી તમો તદ્દન નિર્ભય રહેશો.

સંવત ૧૮૫૫ના ૫૭ લેદ

મમિતિ
(૫)

ગુપ્તિ
(૩)

પરિપદ
(૨૨)

યતિધર્મ
(૧૦)

ભાવના
(૧૨)

ચારિત્ર
(૫)

સમિતિ-૫

શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞા પ્રમાણે સમ્યક્ પ્રવૃત્તિ કરવી અથવા યતના (જયણા) વડે પ્રવૃત્તિ કરવી.

- (૧) ઇર્થા સમિતિ : ઉપયોગપૂર્વક ગમન કરવું, માર્ગમાં જયણા વડે ચાલવું.
(આ હાથ નીચી દૃષ્ટિ રાખીને ચાલવું)
- (૨) ભાષા સમિતિ : મુહુરત્તનો ઉપયોગ રાખી નિરબધ, નિર્દોષ વચન બોલવું તે.
- (૩) એપણા સમિતિ : સાધુ ભગવંત ૪૨ દોષ રહિત આહાર વિગેરે મહણ કરે તે.
- (૪) આદાનભંડમત્તનિક્ષેપણા સમિતિ : કોઈપણ વસ્તુ લેતાં કે મૂકતાં જીવની વિરાધના ન ધાય એ રીતે પુંજ-પ્રમાજી લેવી કે મૂકવી તે.
- (૫) પારિષ્કાપનિકા સમિતિ : કદ, મલમૂત્ર કે સદોષ આહારાદિ નિજીવ સ્થળે જયણાપૂર્વક પરકલે (નાંખે) તે.

ગુપ્તિ-૩

શુભ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ અને અને અશુભ કાર્યથી નિવૃત્તિ.

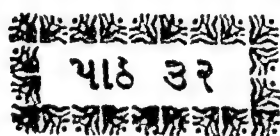
- (૧) મનોગુપ્તિ : ખરાબ વિચારોને છોડી સારા વિચારો કરવા તે.
- (૨) વચન ગુપ્તિ : જીજ્ઞાસુ દુઃખ ધાય કે અહિત ધાય એવા અપ્રિય. અહિતકારી સાવધ વચનનો ત્યાગ કરી, પ્રિય હિતકારી પાપ રહિત વચન બોલવું અથવા મૌન ધારણ કરવું તે
- (૩) કાયગુપ્તિ : કારણ વિના કાયાની ચપળતાનો ત્યાગ કરી. કાયાને સંયમમાં રાખવી

૫ સમિતિ અને ૩ ગુપ્તિ એને

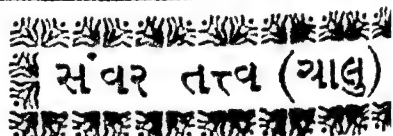
અષ્ટ પ્રવચન માતા

કહેવાય છે

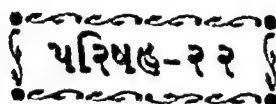
પાપથી બચવા આ અષ્ટ પ્રવચન માતાનું નિર્મળ નીતિ પાલન કરવું જોઈએ.

પાઠ ૩૨

સંવર તત્ત્વ (ગાથા)

પરિપક્વ-૨૨

પરિપક્વ : આવતા કષ્ટોને સમભાવે સહન કરવાં તે.

- (૧) ક્ષુધા : નિર્દોષ આહારની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી સંકોપ આહાર લેવાની ઇચ્છા ન કરવી પણ ભૂખ (ક્ષુધા) ને સહન કરવી વિગેરે.
- (૨) પિપાસા : તરસ ઘણી લાગી હોય છતાં સચિત્તા (અલગણ) પાણી પીવાની ઇચ્છા ન કરવી પણ તરસને સહન કરવી.
- (૩) શીત : સખત ઠંડી પડતી હોય છતાં વધારે ઉપકરણોનો ઉપયોગ તેમજ અગ્નિથી તાપવા વિગેરેનો વિચાર પણ ન કરે પરંતુ ઠંડીને સહન કરે.
- (૪) ઉષ્ણુ : અતિ ગરમી પડતી હોય છતાં તાપથી પીડિત થઈને જ્ઞાન, વાયુ કે પંખો બરફ વિગેરેનો ઉપયોગ ન કરે. ગરમી સહન કરે.
- (૫) દશ . મચ્છર, ઠાંસ, માકડ વિગેરેના ત્રાસથી ચિન્ન ન થવું પણ સહન કરવું.
- (૬) અચેક્ષક : સાધુએ જરૂર પૂરતા ઉપકરણો રાખવા પણ અતિ કિંમતી કે પ્રમાણથી વધારે ઉપકરણો ન રાખવા અને છૂટ્ટ મલિન વસ્ત્ર મળે છતાં ખેદ ન કરવો તે.
- (૭) અરતિ : ગમે તેવું દુઃખ આવી પડે કે મનગમતી વસ્તુ ન મળે તો મનમાં ખેદ ન કરે તે.
- (૮) ત્રી : ત્રીઓના મનોહર રૂપ, રંગ, હાવભાવ જોઈ ચિત્તમાં ક્ષોભ ન કરવો તે.
- (૯) ચર્ચા : પવનની જેમ અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કરવો અથવા વિહારમાં આવતી પ્રતિકૂળતા સહન કરવી તે.
- (૧૦) નિપદ્યા : સ્મયાન કે શૂન્યધર વિગેરેમાં દાઉસગગ ધ્યાને રહેતાં અનેક પ્રકારે ઉપસર્ગ આવી પડે તો ચિત્તને ચલાયમાન ન કરવું.

- (૧૧) શર્યા : ઊંચી-નીચી, ખાડા-ધૂળવાળી જગ્યા હોય, હવા-ઉત્તસ વિનાની વસતી હોય અને ત્યાં સંધારો કરવો પડે તો ખેદ ન પામવો.
- (૧૨) આકોશ : કોઈ પોતાને કઠોર વચન બોલે તે છતાં દંઢપ્રહારીની જેમ સહન કરે પણ ક્રોધ ન કરે તે.
- (૧૩) વધ : કોઈ લાકડી કે પથરથી મારે તો પણ ખંધકસૂરિના શિષ્યોની જેમ સહન કરવું પણ સામા ઉપર દ્વેષ ધારણ ન કરવો તે.
- (૧૪) ધ્યાનતા : સાધુઓ સંયમ ઉપયોગી વસ્તુઓ ગૃહસ્થને ઘેર માંગતા શરમ ન રાખે તે.
- (૧૫) અલ્લાભ : અંતરાય દર્મના ઉદયથી નિર્દોષ ભિક્ષાનો લાભ ન ધાય તો પણ ઢંઢણ ઋષિની જેમ મનમાં ઉદ્વેગ ન કરવો તે.
- (૧૬) રોગ : અશાતા વેદનીયદર્મના ઉદયે રોગ આવી પડે તો દવાની અપેક્ષા રાખ્યા વિના સનત્કુમારની જેમ સહન કરે પણ હાયવોય ન કરે.
- (૧૭) તૃણ સ્પર્શ : હાલતાં-ચાલતાં કે સંધારા વિગેરેમાં ઠાંટા ડાલ આદિનો સ્પર્શ દેહને પીડા કરે તો ઉદ્વેગ ન કરવો.
- (૧૮) મલ : શરીર મેલથી મલિન બન્યું હોય કે પરસેવાથી લીંબઈ ગયું હોય તો પણ સ્નાન કરવાની ઇચ્છા ન કરે તે.
- (૧૯) સત્કાર : ભક્ત વર્ગ તરફથી સારી રીતે સત્કાર મળતો હોય તો પણ હર્ષ ન કરવો તે.
- (૨૦) પ્રજ્ઞા : બુદ્ધિશાળી હોવાથી જ્ઞાન ઘણું હોય તો પણ ગર્વ (અભિમાન) ન કરવો તે.
- (૨૧) અજ્ઞાન : જ્ઞાનાવરણીય દર્મના ઉદયથી ઉદય કરવા છતાં જ્ઞાન ન આવડે તો મનમાં દુઃખ ન લાવવું પણ પોતાના કટુદર્મના વિપાકનું આ ફળ છે એમ વિચારવું.
- (૨૨) સમ્યક્ત્વ : શ્રી જિનેશ્વરના વચનમાં શંકા ન કરવી શાસ્ત્ર નહિતો ગમે તેવા સૂક્ષ્મ-બુદ્ધિગમ્ય હોય તો પણ સમજવા પ્રયત્ન કરે, પણ સંદેહ ન કરે તે.

૫૧૭ ૩૩

સંવર તત્ત્વ (ચાલુ)

યતિધર્મ-૧૦

- (૧) ક્ષમા (સમતા) : ગમે તેવા પ્રસંગોમાં ક્રોધ ન કરવો. સમતા મૃદુતા રાખવી તે.
- (૨) માદર્શ (મૃદુતા) : નમ્રતા, વિનય, લઘુતા આદિ ગુણો કેળવવા. અહ કારનો ત્યાગ કરવો.
- (૩) આર્જવ (સરળતા) : માયા, કપટનો ત્યાગ કરી સરળતા રાખવી.
- (૪) સુકિત (નિર્લોભતા) : લોભનો ત્યાગ કરી સંતોષ રાખવો.
- (૫) તપ : ઈચ્છાનો નિરોધ કરવો તે તપ. બાહ્ય અને અભ્યંતર બેદશી ૧૨ પ્રકાર છે.
- (૬) સંયમ : ઈન્દ્રિયોનું દમન. પ્રાણાતિપાત આદિથી વિરામ પામવું તે.
- (૭) સત્ય : બીજને પ્રિય અને હિતકારી લાગે તેવું સાચું વચન બોલવું તે.
- (૮) શૌચ : (દ્રવ્ય શૌચ, ભાવ શૌચ = મનની પવિત્રતા) : સર્વ જીવોને મુળ ઉપજે એવી રીતે વર્તવું. અથવા અદત્તાદાનનો ત્યાગ.
- (૯) અકિંચનત્વ : મમત્વ રૂપ સર્વ પરિશ્રુનો ત્યાગ.
- (૧૦) પ્રહાયર્થ : સપૂર્ણ પ્રહાયર્થનું પાલન. મૈથુનનો ત્યાગ.
(પ્રહય=આત્મા, ચર્થ=રમણતા : આત્મરમણતા કરવી)

ભાવના-૧૨

- (૧) અનિત્ય : સંસારના સર્વ પદાર્થો અનિત્ય છે .... ક્ષણભંગુર છે. કાયા.... માયા.. હાટ હવેલી... સત્તા... મંપતિ રૂપ... યૌવન... આયુષ્ય વિગેરે બધું અનિત્ય છે એમ વિચારવું તે.
- (૨) અસરણ્ય : જન્મ, જરા અને મૃત્યુના ભયરૂપ આ સંસારમા પ્રાણીને કોઈ શરણભૂત નથી. માત્ર ધર્મ એક જ શરણભૂત છે એમ વિચારવું તે.

- (૩) સંસાર : આ સંસારમા જીવ અનાદિ કાળથી જન્મ, જરા અને મૃત્યુની અનંત ચાતનાઓ સહન કરી રહ્યો છે. ખરેખર આ સંસારજ દુઃખરૂપ છે. આવા અસાર સંસાર ઉપર કેમ અણગમો થતો નથી ? એમ વિચારવું તે.
- (૪) એકત્વ : આ જીવ એકલોજ આવ્યો છે અને એકલોજ જવાનો છે. માફે આ દુનિયામાં કોઈ નથી, છતાં માફે.... માફે.... કેમ કરી રહ્યો છું ? એવી લાવના લાવવી તે.
- (૫) અન્યત્વ : કોઈથી મારો આત્મા જુદો છે. પિતા, પુત્ર, સ્ત્રી, ધન વિગેરે કોઈ કોઈના નથી.... એમ ચિંતવવું તે.
- (૬) અશૂચિ : સાત પાતુથી બનેલું આ શરીર.... મલમૂત્ર.... વિગેરે અશૂચિ પદાર્થોથી ભરેલું છે.... એમ ચિંતવવું તે.
- (૭) આશ્રય : સંસારમાં રહેલા જીવો નિરંતર મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને પ્રમાદના યોગથી કર્મ બાધ્યા કરે છે અને તેથીજ આ અનાદિ સંસારમાં ભટકવાનું ચાલુજ છે એમ વિચારવું તે.
- (૮) સંવર : આશ્રય લાવનામાં આવતાં કર્મબંધના હેતુઓને અટકાવવાના ઉપાયરૂપ સમિતિ, ગુપ્તિ આદિનું પાલન છે અને તે સંવર ધર્મરૂપ છે એમ વિચારવું તે.
- (૯) નિર્જરા : સકામ નિર્જરા કરવા માટે બાર પ્રકારના તપનો આશય જોઈએ. એથી અંશે અંશે કર્મને ક્ષય પામ્ય છે એમ ચિંતવવું તે.
- (૧૦) લોકસ્વભાવ : લોકસ્વરૂપનું ચિંતન કરવું. જેમ કે આ લોક ચીદગજ જીવું છે અને જે પગ પહોળા કરી, કેડે લાંબ મૂંડી ઊભેલા પુરૂષની માફક આકૃતિવાળો છે અને તેમાં રહેલા ધર્માસ્તિત્વાદિનું સ્વરૂપ વિચારવું તે.
- (૧૧) બોધિ હુલ્લેસ : અનંતાનંત કાલે હુલ્લેસ એવું મનુષ્યપણું જન ધર્મની પ્રાપ્તિ વિગેરે ઉત્તમ સામગ્રીના જોગ મળ્યા હોય છતાં પણ જીવને બોધિબીજ (સમસ્તિ)ની પ્રાપ્તિ થવી અતિ હુલ્લેસ છે એમ વિચારવું તે.
- (૧૨) ધર્મભાવના : હસ્તર એવા આ સંસારસાગરથી પાંચ દિશામાં વહતુ સમાન શ્રી અરિહંત પરમાત્મા પ્રજ્ઞીત ધર્મજ છે આ પ્રમાણે ચારિત્રધર્મનું ચિંતવન કરવું અરણ્ય ધર્મને ઉપદેશક શ્રી અરિહંત પરમાત્માનો યોગ કરો અને હુલ્લેસ છે એમ વિચારવું તે.

પાઠ ૩૪

સંવરતત્ત્વ ચાલુ

ચારિત્ર-૫

ચારિત્ર : સર્વ સાવધ (પાપ) વ્યાપારનો ત્યાગ કરી નિર્દોષ જીવન જીવવું તે.

(૧) સામાયિક : (લઘુ દીક્ષા) : શુદ્ધિપૂર્વક પવિત્ર પંચાચારનું પાલન કરવું તે

(૨) છેદોપસ્થાપનીય : (વડી દીક્ષા) : સામાયિક ચારિત્રના પર્યાયનો છેદ કરી પાંચ મહાવ્રતોનો સ્વીકાર તે

(૩) પરિહારવિશુદ્ધિ : નવ સાધુઓ ગચ્છની બહાર નીકળી અહાર માસ માટે પરિહાર કલ્પ સ્વીકારે. ૪ સાધુઓ છ માસ તપ કરે, ૪ સાધુ તેમની વૈયાવચ્ચ કરે અને એક સાધુ વાચનાચાર્ય શુર થાય પછીના છ માસ વૈયાવચ્ચવાળા સાધુઓ તપ કરે એવા પ્રકારનું વિશિષ્ટ ચારિત્ર તે.

(૪) સૂક્ષ્મસંપરાય : ૧૦ મા શુભસ્થાનકને પામેલા સાધુને અલ્પ કપાલ (ઘોભ) હોય છે તેવા સાધુઓનું જે નિર્મળ ચારિત્ર તે.

(૫) યથાખ્યાત : કપાયોનો સર્વથા ઉપશમ કે ક્ષય થતાં સાધુઓને જે નિર્મળ ચારિત્ર હોય છે તે.

(આ ચારિત્ર વીતરાગને જ ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪ શુભ ઠાણે હોય છે)

સ્નાનથી	તનની	શુદ્ધિ	થાય	છે.
દાનથી	ધનની	"	"	"
ધ્યાનથી	મનની	"	"	"
જ્ઞાનથી	જીવનની	"	"	"
તપથી	આત્માની	"	"	"

સંવર તત્ત્વ

અનાદિ અનંતકાળથી આપણે આત્મા મિથ્યાત્વાદિ હેતુઓથી કર્મબંધ કરી, તેના ફળ રૂપે ચારભતિ રૂપ ચોરાસી લાખ જીવાયોનિના ચક્કરમાં પરિભ્રમણ કરી નાનાવિષ દુઃખ-વેદના ગર્ભિત જન્મ, જરા, મરણની અનેક યાતનાઓને સહન કરી રહ્યો છે

ભવપ્રપંચમાં દુઃખ વિના કયાય સુખનો લેશ પણ દેખાતો નથી. ભવના વિચિત્ર સંયોગો અનુસાર ઉદયમા આવતા શુભાશુભ કર્મના વિચિત્ર ફળો આત્મા જગતમાં અનુભવે છે

અશુભકર્મના પ્રવાહને રોકવાનું સામર્થ્ય સંવર તત્ત્વમા રહેલું છે. એ તત્ત્વના સમજણ પૂર્વકતા જ્ઞાનથી આપણે આત્મા નવીન કર્મબંધ કરતા જરૂર વિરામ પામતો હોય છે

નવીન બંધાતા કર્મની વિરાટ ઈમારતને અટકાવનાર સંવર તત્ત્વ છે માટે ભવભીરુ મુમુક્ષુ આત્માઓએ સંવર તત્ત્વમા બતાવેલી ૫૭ પ્રકારની શુભપ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત થવા અવશ્ય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

કેટલીક શુભ પ્રવૃત્તિઓની રૂપરેખા :-

- (૧) ધર્મા સમિતિ આદિ પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ કે જે “અષ્ટપ્રવચનમાતા” તરીકે ઓળખાય છે તેનું સમ્યક્ રીતે પાલન કરવું.
- (૨) બૂખ-તરસ આદિ હાગવા છતાં અહીનપણે સમભાવે સહન કરવું. ૫૯ દીનભાવે દોષિત આહાર-પાણી શ્રદ્ધા કરવાની ઈચ્છામાત્ર ૫૯ દરવી નહીં.
- (૩) ક્ષમા, નમ્રતા, સરજતા, સંતોષ, તપ, સંયમ, સત્ય, શૌર્ય, નિર્મનજ, પ્રજ્ઞાચર્ય રૂપ ૮૪ પ્રકારના શ્રમણધર્મનું સમ્યક્પણે પાલન કરવું.
- (૪) અનિત્ય, અશરણ, સંસાર, એકત્વ, અન્યત્વ આદિ લાગનાઓના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું તથા ધર્મના ઉપદેશ અરિહંતાદિની દુહાંબતાને નિર્નય વિચાર કરવો.
- (૫) સામાયિક આદિ તથા સર્વ સાબદ બ્રહ્માણના ત્યાગ રૂપ સંસ્કાર અભિવિરુદ્ધ થતા મુચિદુષ્ટપણે પાલન કરવું.

સ્વાધ્યાય

- (૧) આશ્રમ એટલે શું ? અને તેના કેટલા ભેદ છે ?
- (૨) આશ્રમના ભેદોમાં ૧૭ અસંયમની પ્રકૃતિઓ કઈ છે ?
- (૩) પ્રાદેશિકી, પ્રાણાતિપાતિકી, માયાપ્રત્યયિકી, અનાસોગિકી, સામુદાયિકી અને ઈર્ષ્યાપશિકી ક્રિયાઓની વ્યાખ્યા સમજાવો.
- (૪) સંવર તત્ત્વના ૫૭ ભેદો કઈ રીતે ?
- (૫) સમિતિ તથા શુષ્પિત કેને કહેવાય ?
- (૬) એષણા સમિતિ, પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ તથા વચનશુષ્પિતની વ્યાખ્યા શું ? પાંચ સમિતિ અને ત્રણ શુષ્પિતને શું કહેવાય ? એનું પાલન શા માટે ?
- (૭) પરિવહ એટલે શું ?
- (૮) અલેચક, અરતિ, નિવધા, યાચના, પ્રજ્ઞા તથા સમ્યક્ત્વ - પરિવહોની વ્યાખ્યા શું છે ?
- (૯) ૧૦ યતિધર્મ તથા ૧૨ ભાવનાઓના નામ કહો.
- (૧૦) ક્ષમા, મુક્તિ, શૌચ, સંસારભાવના, અન્યત્વ ભાવના, લોકસ્વભાવ ભાવના તથા બોધિ દુર્લભ ભાવનાઓનું સ્વરૂપ શું છે ?
- (૧૧) પરિહારવિશુદ્ધ તથા સૂક્ષ્મ સંપરાયચારિત્ર કેને કહેવાય ?
- (૧૨) યથાખ્યાતચારિત્ર કેને કહેવાય ? અને આ ચારિત્ર કેને તથા કેટલા ગુણસ્થાનકોમાં હોય ?

વિનયમૂલો ધમ્મો ।

વિનય

એ ધર્મવૃક્ષનું મૂળ છે.

ધર્મ નગરનો દરવાજો છે.

દેવગજાનનું બીજ એની અંદર રહેલું છે.

ॐ स्वस्ति स्वस्ति स्वस्ति स्वस्ति स्वस्ति ॐ
निर्जर तारव
ॐ स्वस्ति स्वस्ति स्वस्ति स्वस्ति स्वस्ति ॐ

11

(૧) સંલીનતા : શરીરના અંગોપાંગો સ્થિતિમાં નાના નાના અંગુળ માર્ગે પ્રવર્તતી હોય છે.

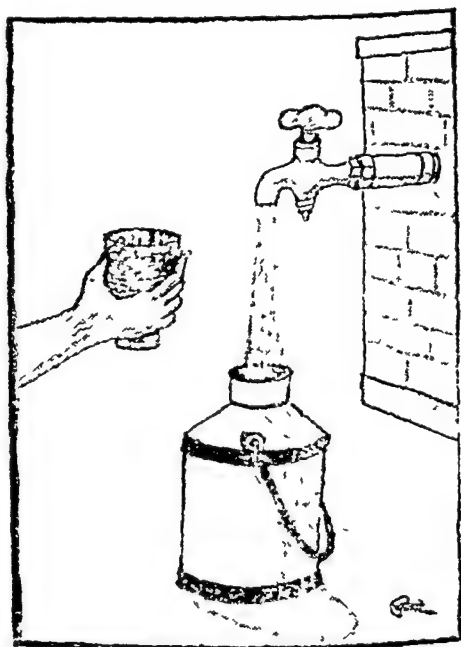

પાઠ ૩૬

બંધ તત્ત્વ

આત્મા અને કર્મનો
બંધ અને પાણીની જેમ
એકમેક થઈ જવાનો
સ્વભાવ તે બંધ

(અ)

(૧) પ્રકૃતિ બંધ :-

કર્મનો સ્વભાવ.

(૨) સ્થિતિ બંધ :-

કાળની મર્યાદા.

(જે સમયે જે કર્મ
બંધાય તે કર્મ
આત્મપ્રદેશની સાથે
જેટલો સમય રહે
તેની મર્યાદા તે)

(૩) રસ બંધ (અનુભાગ બંધ) : કર્મના શુભ-અશુભ રસનું તીવ્ર-મંદપણાનું
નજી થવું તે.

(૪) પ્રદેશ બંધ : કર્મ પુણ્યલોના પ્રદેશોનું પ્રમાણ તે.

ઉદાહરણ :-

(૧) પ્રકૃતિ બંધ : સંકનો લાડુ વાયુને અને જીરાનો લાડુ પિત્તને હરવાના
સ્વભાવવાળો છે, તેમ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મનો જ્ઞાન
વિગેદે રોકવાનો જે સ્વભાવ તે.

(૨) સ્થિતિ બંધ : જેમ લાડુ (મીઠક) એક પખવાડીયું કે એક માથું સુધી
બગતે નહિ (એટલે કે તે જ સ્થિતિમાં ટકી થકે) તેમ
જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મનો ૩૦ દોટાકોટી સાગરોપમ વિગેદે
રોકવાનો જે સ્વભાવ તે.

(૩) રસ બંધ : કર્મના રસની તરતમતા (જેમ લાડુમાં ગોળ કે સાકરના પ્રમાણથી મીઠાશની તરતમતા જણાય છે)

(૪) પ્રદેશ બંધ :- જેમ કોઈ લાડુ પાથેર, અર્ધોથેર કે થેર પ્રમાણનો હોય તેમ કર્મોના પુદ્ગલ સ્કંધોના પ્રમાણનું નક્કી થવું તે.

(વ) આઠ કર્મોની જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ (કાળ મર્યાદા)

ક્રમ	કર્મ	જઘન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
૧	જ્ઞાનાવરણીય	અન્તર્મુદ્ધત	૩૦ ફોટાફોટી સાગરોપમ
૨	દર્શનાવરણીય	"	"
૩	વેદનીય	૧૨ મુદ્ધત	"
૪	મોહનીય	અન્તર્મુદ્ધત	૭૦ ફોટાફોટી સાગરોપમ
૫	આયુષ્ય	"	૩૩ સાગરોપમ
૬	નામ	૮ મુદ્ધત	૨૦ ફોટાફોટી સાગરોપમ
૭	ગોત્ર	"	"
૮	અંતરાય	અન્તર્મુદ્ધત	૩૦ ફોટાફોટી સાગરોપમ

ૐ બંધ તત્ત્વ ૐ

આત્મા સાથે કર્મ (પુદ્ગલની સૂક્ષ્મ રચકણ) નો ક્ષીર-નીર પેઠે એકમેક અંગંધ થવો તે.

જીવ જ્યારે શુભાશુભ પ્રવૃત્તિમા અંતરના જેવા શુભાશુભ ભાવે ભોગમ છે, ત્યારે તેવા પ્રકારના શુભાશુભ કર્મોનો બંધ થાય છે.

કર્મ એ જડ પુદ્ગલ સ્વરૂપ છે ! સાંકળ અને શરીર જડ છે છતાં તેનાથી જીવ બંધાય છે ને ? બસ તો આ રીતેજ શરીરની પણ અંદર રહેલા જીવ સાથે એકમેક ઘર્ષ ગયેલો કર્મસમૂહ પણ જડ છે. છતાં તેનાથી જીવ બંધાઈ શકે છે કર્મ જડ સ્વરૂપ હોવા છતાં તેની શક્તિ વિરાટ છે. તેનું સામ્રાજ્ય સમગ્ર વિશ્વપર પથરાયેલું છે.

સ્નેહીઓ ! સ્વસ્થ ચિત્તે તમે આ વિશ્વનું દર્શન કરશો તો તમને કુટીલ કર્મથી પીડિત અનેક પ્રાણીઓની દુઃખદ દુર્ઘટનાઓ જોવા મળશે. કર્મના ફંદામાં ફસાયેલા દુઃખિત જનોની વ્યથાભરી કંઠણ કથનીઓ સાભળવા મળશે. એ વખતનું કંઠણ દશ્ય તમારા કુમળા હૈયાને હચમચાવી દેશે ! તમારી દષ્ટિ એ દશ્યને જોવા સમર્થ નહિ બને !

પ્રાણી કર્મ બાંધતા લેશમાત્ર વિચાર કરતો નથી પણ જ્યારે તેનું પરિણામ આવીને ઉભું રહે છે ત્યારે હાયવોય કરી પોક મૂકીને રૂદન કરતો હોય છે.

અશુભ કર્મના હૃદયથી આત્માનો જે સહજ શુદ્ધ સ્વભાવ છે તે વિભાવ દશામા પરિણમી જતો હોય છે. અને આત્મિક તેજ-નિસ્તેજ બની જતા દોષો ક્ષત્ર પત્ત થતા હોય છે !

કર્મબંધના ચાર પ્રકારો :-

- (૧) પ્રકૃતિ બંધ : બંધાતા કર્મોનો કેવો સ્વભાવ છે ? તેનું નક્કી થવું તે જેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મોનો આત્માના જ્ઞાનશુભને રોકવાનો સ્વભાવ છે.
- (૨) સ્થિતિ બંધ : બંધાયેલું કર્મ કેટલા કાળ સુધી રહી પોતાનો વિપાક બતાવશે તેની કાળમર્યાદાનો નિશ્ચય થવો તે. ઉદા. જ્ઞાનાવરણીય કર્મની ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમ સ્થિતિ.
- (૩) અનુભાગ (રસ) બંધ : કર્મપ્રકૃતિઓ પોતાની કાળમર્યાદા સુધી પોતાના સ્વભાવ અનુસારે જે રૂઝ આપશે તેમાં તીવ્ર-તીવ્રતર-તીવ્રતમ અથવા મંદ-મંદતર-મંદતમ રસ (અનુભાગ) ની તરતમતાનું નક્કી થવું તે
- (૪) પ્રદેશ બંધ : બંધાયેલા કર્મો કેટલા પુદ્ગલ સ્કન્ધના બનેલા છે તેના પ્રમાણનું નક્કી થવું તે. જેમ કે અનંતાનંત પ્રદેશી સ્કન્ધ. આ ચારેય વાનો ચૂંકના લાડુના દળાતથી વિચારીઓ. મિત્રો ! ચારે પ્રકારના જવાબ આપશોને ?

- (૧) પ્ર० સૂઠના લાડુનો સ્વભાવ કેવો ?
ઉ० એનો સ્વભાવ વાત-પિત્ત દૂર કરવાનો છે.
- (૨) પ્ર० તે કેટલા ઠાળ સુધી રહી શકે ?
ઉ० આ લાડુ ૧૫-૨૦ કે ૩૦ દિવસ સુધી સારો રહી શકે છે.
- (૩) પ્ર० એનો સ્વાદ (રસ) કેવો ?
ઉ० એનો રસ તીખો અને મીઠો હોય છે.
- (૪) પ્ર० તે લાડુ કેટલા પ્રમાણ (બજન) નો ?
ઉ० એનું પ્રમાણ ૫૦ ગ્રામ કે ૧૦૦ ગ્રામ છે.

સૂઠના લાડુમાં જેમ આ ચાર પ્રકારો ઘટાળ્યા તેમ કર્મપ્રકૃતિઓના બંધનમાં આ ચારેય પ્રકારો આપણે પહેલાજ ઘટાવી ગયા છીએ.

જોયું ને ? કર્મપુદ્ગલોનું કેયું પ્રચંડ સામર્થ્ય છે ?

કર્મની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું પ્રમાણ જાણવાથી વિષમ કર્મની ક્ષતિલ છરી છવ ઉપર કેટલા લાંબા ઠાળ સુધી પ્રચંડ પ્રકારો કરી છવને ખેલાવ અવસ્થામાં ધકેલી દે છે તેનું ભાન થતાં તેવા પ્રકારના અશુભ કર્મ-બંધ કરાવનારા કુકર્મોથી સાવચેત રહેવા સદા જાગૃત રહેવું જોઈએ.

આ જગતમાં સુખ-દુઃખ આપનાર બીજું કોઈ નથી, પણ છવ પોતેજ પોતાની શુભાશુભ પ્રવૃત્તિ દ્વારા એ સુખ-દુઃખ સર્જક કર્મનો કર્તા છે. દુઃખને આમંત્રીને અજાણી દુઃખી થાય છે હાયવેય દરે છે. અને આજોમાધી ઉના આટલું ટપકાવે છે પણ... એ વાત બૂલી જતો હોય છે કે... સુખના સમયે ૧૩ રાગમાં રસા'તા મસ્તાન... દુઃખના હુંગર તૂટી પડ્યા ત્યારે બૂલ્યા તન-તન જાન... હોયો હોયો જે બાધ્યા'તા કર્મ... તે દવે કોઈનીય ન રાખે શર્મ !

આ મારાજ બાપેલા કુકર્મોનું પરિણામ છે, અને જ્ઞાની ભગવદોત્તર વચ્ચે છે કે “પાપનું ફળ તે પ્રતિકૃણતા” તો હવે શા માટે હાય-વેય કરી રજી નજા કર્મબંધનોથી બંધાવું ? એના દરતા આવેલ દુઃખને કમળાદે સ્કંદ દેવું એજ શ્રેષ્ઠ છે !

પાઠ ૩૮

મોક્ષ તત્ત્વ (લાગુ)

૧૪ માર્ગણા દ્વારા મોક્ષ તત્ત્વની વિવ્યાખ્યા :-

૧૪ માર્ગણા : ગતિ, ઇન્દ્રિય, કાય, યોગ, વેદ, ક્ષયાય, જ્ઞાન, સંયમ, દર્શન, વેશ્યા, ભબ્ધ, સમ્યક્ત્વ, સંતી, આહાર.

૧૪ માર્ગણાના ઉત્તર લેહો ફર :-

ક્રમ	માર્ગણા	લેહ	કયા કયા
૧	ગતિ	૪	દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ, નરકગતિ.
૨	ઇન્દ્રિય	૫	એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચત્તેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય.
૩	કાય	૬	પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય. વનસ્પતિકાય, ત્રસકાય.
૪	યોગ	૩	મનોયોગ, વચનયોગ, કાયયોગ
૫	વેદ	૩	પુરુષવેદ, સ્ત્રીવેદ, નપુંસકવેદ.
૬	ક્ષયાય	૪	ક્રોધ, માન, માયા, લોભ.
૭	જ્ઞાન	૮	મતિજ્ઞાન, ધ્રુતજ્ઞાન, અધિજ્ઞાન, મન સર્વજ્ઞતા, કેવલજ્ઞાન = (૫) મતિઅજ્ઞાન, ધ્રુતઅજ્ઞાન, વિતાંજ્ઞાન = (૩)
૮	સંયમ	૭	સામાયિક, ઉદોપશ્યાપનીય, પરિહારનિરુદ્ધિ સૂક્ષ્મસંપરાય, યથાખ્યાત, દેશનિરતિ, અનિરતિ
૯	દર્શન	૪	અણુદર્શન, અણુદર્શન, અણુદર્શન, દેશનિરતિ.
૧૦	વેશ્યા	૬	કૃષ્ણ, નીલ, કાચોત, તેજો (ચીત), સરંગ, કુલક વેશ્યા.
૧૧	ભબ્ધ	૨	ભબ્ધ, અભબ્ધ
૧૨	સમ્યક્ત્વ	૬	સાધિક, સાધોપસાધિક, અધિક, ભેદ, અધિક નિષ્વાત્સ્યસમ્યક્ત્વ
૧૩	સંતી	૨	સંતી, અસંતી

[૩] દ્વિત્વ મરૂપણ : (સિદ્ધના જીવોને સંલેખા માટેનું રહેઠાણ) : સિદ્ધના જીવો લોકના અસંખ્યાતમા લાગમાં રહેલા છે. એવી વિચારણા કરવી તે.

[૪] ત્રણમીના મરૂપણ : સિદ્ધના જીવો કેટલા આકાશ પ્રદેશોને સ્પર્શીને રહેલા છે તેની વિચારણા કરવી તે. જેમ ક્ષેત્ર કરતાં આંશિક પ્રદેશોની સ્પર્શના હોય છે. સિદ્ધના જીવો લોકના અસંખ્યાતા લાગમાં સ્પર્શીને રહેલા છે.

[૫] ઝળ મરૂપણ : મોલમાં ગયેલા જીવો ત્યાં કેટલા ઝળ સુધી રહે તેની વિચારણા કરવી તે. જેમ એક સિદ્ધના જીવની અપેક્ષાએ આદિ અનંતઝળ અને સર્વ સિદ્ધોના જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ અનંતઝળ.

[૬] ભરતર મરૂપણ : (કેટલા ઝળનું આતર પડે) : મોક્ષમાં ગયેલા જીવો ક્ષીણે ઇન્દ્રિયમાં આવવાનું ન હોવાથી મોક્ષના જીવોને અંતર નથી એવી વિચારણા કરવી તે.

[૭] સાગ મરૂપણ : સિદ્ધના જીવો કેટલામાં ભાગે છે તેની વિચારણા કરવી તે. જેમ સર્વ જીવોના અનંતમા ભાગે સિદ્ધના જીવો છે.

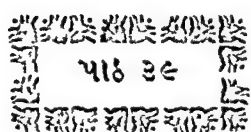
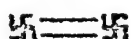
[૮] ભાવ મરૂપણ : સિદ્ધના જીવો ભાવ ભાવોમાંથી કયા ભાવમાં હોય છે તેની વિચારણા કરવી તે. જેમ સિદ્ધના જીવોને ક્ષાયિક અને પારિણામિક ભાવ હોય છે. ક્ષાયિક ભાવમાં કેવલ સાગ અને કેવલચર્યન હોય અને પારિણામિક ભાવમાં "જીવ તત્ત્વ" હોય છે

[૯] અવસ્થા-પાકુત્વ : (ગોળાવસ્થાપણ) : કયા જીવો મોક્ષે ગોળા ભાય અને કયા જીવો મરણ ભાય તેની વિચારણા કરવી તે. સૌથી યોગ્ય નપુલ્લક લિંગે સિદ્ધ થાય.

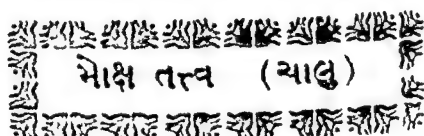
નેતાવી સંખ્યાત શુદ્ધા સ્ત્રી લિંગે સિદ્ધ થાય.

" " " પુરુષ લિંગે " "

આ ૬૨ માર્ગશ્રાવ્યોમાંથી મનુષ્યગતિ, પંચેન્દ્રિય જાતિ, ત્રસકાય (જીવ) કેવલજ્ઞાન, મધ્યાખ્યાત આરિત, કેવલદર્શન, જાગ્ય, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, સંજ્ઞી અને અણ્યાહાર. આ દશ માર્ગશ્રાવ્યોમાંજ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે એટલે કે મોક્ષની પ્રાપ્તિ માત્ર આ દશ માર્ગશ્રાવ્યોમાંજ છે.

પાઠ ૩૯

મોક્ષ તત્ત્વ (ચાલુ)

૫ ભાવોનું સ્વરૂપ :-

- (૧) ક્ષાયિક ભાવકર્મના ક્ષયથી જે ભાવ ઉત્પન્ન થાય તે. કેવલજ્ઞાન, સિદ્ધત્વ વિગેરે (આઠે કર્મનો હોય)
- (૨) ઔપશમિક ભાવ : મોહનીય કર્મના ઉપશમથી થતો જે ભાવ તે. (મોહનીય કર્મનોજ હોય)
- (૩) ક્ષાયોપશમિક ભાવ : ઉદયમાં આવેલ કર્મનો ક્ષય અને સત્તામાં રહેલા કર્મનો ઉપશમ તે (ચાર ઘાતી કર્મને આ ભાવ હોય છે)
- (૪) સ્તૌત્યિક ભાવ : કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલો. અજ્ઞાન, ગતિ, લેશ્યા, કપાય આદિ જીવ પરિણામ (જીવની અવસ્થાઓ) તે. (આઠ કર્મનો હોય)
- (૫) પારિણામિક ભાવ : વસ્તુનો અનાદિ સ્વભાવ તે. (ચત્ત્વરંશ્ચક્રોનો હોય)

૧૫ પ્રકારે સિદ્ધ :-

- (૧) ચિત્તસિદ્ધ : તીર્થંકર થઇને સિદ્ધ થાય.
ઉદાહરણ—શ્રી અરિહંત પરમાત્મા.
- (૨) અજિત સિદ્ધ : તીર્થંકર થયા વિના સામાન્ય કેવળી થઇને મોક્ષે જાય.
ઉદાહરણ—શ્રી પુંડરીક સ્વામી આદિ.
- (૩) તીર્થ સિદ્ધ : તીર્થની (શામનની) સ્થાપના થયા પછી મોક્ષે જાય.
ઉદાહરણ—મહાધર ભગવત્ આદિ.
- (૪) અતીર્થ સિદ્ધ : તીર્થની સ્થાપના થયા પછેલા મોક્ષે જાય.
ઉદાહરણ—મહાદેવ માતા

મોક્ષતત્ત્વ (૯)

આત્માનું સ્વાભાવિક જે સ્વરૂપ તેજ મોક્ષ છે. સકલ કર્મના ક્ષયથી આ શુદ્ધ સ્વરૂપનું પ્રગટીકરણ છે.

સુષુપ્તિનો માટી સાથે (એકરૂપતાનો) ગાઢ સંયોગ હોવા છતાં રક્ષાયણ આદિ પ્રયોગ દ્વારા તે સર્વથા શુદ્ધ થઈ શકે છે. તેમ નિર્મળ રત્નત્રયીની ભવ્ય આરાધનાથી આત્માનો અનાદિકાલીન જે કર્મસંયોગ એનો પણ નાશ થઈ આત્મા શુદ્ધ, સિદ્ધ, પુદ્ગલ, સુક્ત, નિરંજન, નિરાકાર થઈ શકે છે.

સુક્ત આત્માએને ફરી કદી પણ કર્મનો સંયોગ થતોજ નથી. એ તો પોતાના અક્ષય-અવ્યાબાધ અનંત સુખમાં તત્ત્વની રમણતામાં અને આત્મ-મસ્તીમાં મશગુલ બની અનેરો આનંદ લૂંટી રહ્યા છે.

જીવતત્ત્વના ૧૪ ભેદો એ સંસારી જીવની વિકૃત અવસ્થા રૂપ છે. પરંતુ “મોક્ષ” તો આત્માની શુદ્ધ સ્વભાવ દર્શાવે છે.

જીવ પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવને વિસારી વિભાવદશાને આધીન બનવાથીજ સંસાર ચક્રમાં જામણ કર્યા કરે છે. અને એ આઠે કર્મોની અનંતાનંત વર્ગણ-ઓથી ઘેરાયેલો રહે છે.

જીવ જ્યારે પોતાના સત્તાધર્મ તરફ દૃષ્ટિપાત કરે છે ત્યારે તેને પોતાના અસલી શુદ્ધ સ્વભાવને પ્રગટાવવાની તીવ્ર ડુચ્છી પેદા થાય છે અને આત્મશક્તિ પણ ડુચ્છી અનુસાર પ્રવર્તીવવાથી સ્વભાવ રમણતારૂપ ચારિત્ર ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે.

સમ્યક્-દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રયીની પૂર્ણ આરાધના દ્વારા આત્માની પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વભાવ દર્શાવે “મોક્ષ” પ્રગટે છે.

મર્મ સાધકોનું સાધ્ય, સર્વ ધર્મોનું ધ્યેય “મોક્ષ” જ છે.
મોક્ષના સાધક અને બાધક તત્ત્વો :-

પુણ્ય, સંવર અને નિર્જરા તત્ત્વ મોક્ષમાર્ગના સાધક છે.

પાપ, આશ્રવ અને બંધ તત્ત્વ મોક્ષમાર્ગના બાધક છે.

સાધક આત્માએ મોક્ષમાર્ગના સાધક તત્ત્વોને જાણી બાધક તત્ત્વોનો ત્યાગ કરી સંવર અને નિર્જરા તત્ત્વની પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્તમાન થવું જેથી અનંત સુખમય મોક્ષની પ્રાપ્તિ થશે !

મોક્ષનું આમાન્યતઃ સ્વરૂપ નવદારોથી બતાવવામાં આવેલ છે, તે જાણવાથી મોક્ષ વિવેક કેટલીક જામણાઓનું નિવારણ થઈ શકે છે.

આગમ અને અનુમાન પ્રમાણથી મોક્ષની સત્ય પ્રતીતિ થાય છે. અને

સર્વજ્ઞ-સર્વદર્શી પરમાત્માને જ્યારે જ્યારે પ્રશ્ન કરવામાં આવે ત્યારે એજ પ્રત્યુત્તર મળતો હોય છે કે-

જહ માદ્દ હોઢ પુચ્છા, જિણાણ મગ્ગમિ ઉત્તરં તદ્દમા ।

શ્વકસ્સ નિગોયસ્સ, અણંત ભાગો ય સિદ્ધિગગ્ગો ॥

(૮) આ દ્વારમાં એ બતાવવામાં આવ્યું છે કે મોક્ષમા આત્મા કેવા કેવા ભાવમાં હોય છે

સર્વકર્મોના ક્ષય દ્વારા પ્રગટેલો ક્ષાયિકભાવ હોય છે. આ ભાવથી તેઓ ક્યારે પણ ચલિત થતા નથી. એટલે કે તેઓમાં અક્ષયજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય, સુખ આદિ શુભો હોય છે. બીજું તેઓમાં અનાદિ પરિણામિક “શ્વતત્ત્વ” હોય છે.

(૯) મોક્ષના અધિકારી કેાણુ ? સ્ત્રી, પુરુષ કે નપુંસક ?

આ દ્વારની સૂક્ષ્મ અનુપ્રેક્ષાથી જૈન દર્શનની વિશાળતાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન થાય છે. મોક્ષની તીવ્ર અભિલાષા ધરાવનાર વ્યક્તિ મોક્ષનો સાચો અધિકારી છે. શાસ્ત્રકાર કહે છે કે પછી તે ચાહે સ્ત્રી, પુરુષ કે કૃત્રિમ નપુંસક હોય ! વિશુદ્ધ પ્રકારે અહિંસાદિ સંયમ સાધનાન પ્રકૃષ્ટપુરુષાર્થ દ્વારા તે વ્યક્તિ મુક્તિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

આધ્યાત્મિક ભૂમિભાનો વિકાશ થયા પછી જાતિ કે લિંગ “મોક્ષ”ના બાધક બની શકતા નથી.

(૧૦) નવતત્ત્વના જ્ઞાનથી થતો અમૂલ્ય લાભ

અનંત ઉપકારીશ્રીજિનેશ્વર ભગવંતેએ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન દ્વારા સમસ્ત વિશ્વનું પ્રત્યક્ષ અવલોકન કરી સમગ્ર જીવોના ઉપકારને માટે નવતત્ત્વના ઉપદેશ દ્વારા વિશ્વના સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ રહસ્યો બતાવ્યા છે. નવતત્ત્વોનું વિસ્તૃત વિવેચન આગમગ્રંથોમાં ખૂબ વિશાળ પ્રમાણમાં છે. બાળજીવોના ઉપકાર માટે તેનો સારમાત્ર આ પુસ્તકમાં શુંધાયેલો છે

દોહત એ જ્ઞાન લગાવે છે !

આવે છે ન્યાદે પાછળથી-

અખંડ બતાવે

અપ છે ત્યારે આગળથી-

એવડા બતાવે.

મોહું બધે રાખજો !

હજતા હો ત્યારે...

ચુરેઓ આવે ત્યારે...

-તો બનતાંનુથી હવન વેગદાણ

અચી જગે

—: ઉપસંહાર :—

આ છપાદિ નવવદાર્થો (નવતત્ત્વો) ને જે જાણે તેને સમ્યક્દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે. કદાચ મંદબુદ્ધિના કારણે સ્વયં નવતત્ત્વોના સૂક્ષ્મજ્ઞાનને ગ્રહણ કરી (સ્મરણ) ન શકે તો પણ અંતરના સાચા ભાવથી તે તત્ત્વો ઉપર અટલ શ્રદ્ધા ગણે તો તેને પણ સમ્યક્દર્શનની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

આ બાબતને પુષ્ટ કરતા શાસ્ત્ર વાક્યો :-

- (૧) શ્રી જિનેશ્વરભગવંત કથિત સર્વવચનો સત્યજ હોય છે. કદી પણ અસત્ય દોષ શકેજ નહિં. કારણ કે તેમનામાં અસત્યના કારણભૂત ક્રોધ, માન, દોષ, ભય અને હાસ્યાદિનો સર્વનાશ થઈ ગયો છે.
- (૨) તેજ, સત્ય અને શંકા વિનાનું છે, જે શ્રી જિનેશ્વરભગવંતે કહ્યું છે (તમેવ સત્ત્વં નિઃસંકં જં જિણેદિં પવેદ્યં)

સમ્યક્ત્વ મહિમા :

આવા તત્ત્વશ્રદ્ધાર્થ સમ્યક્ત્વનો અંતર્મુદ્ધર્તમાત્ર પણ જો આત્મામાં સ્પર્શ થઈ જાય. અર્થાત્ તત્ત્વશ્રદ્ધાના પરિણામ અંતર્મુદ્ધર્તમાત્ર પણ આત્મામાં સ્થિર રહી જાય તો તેનો સંસારકાળ વધારેમાં વધારે “અર્ધ” પુણ્યવત્ત્વપરાવર્તન” કાળ માત્ર જ દોષ થઈ શકે. પરંતુ તેનાથી અધિક તો ન જ હોય, અને જો આ સમ્યક્ત્વ આત્મામાં સ્થિર રહી જાય તો જઘન્યથી અંતર્મુદ્ધર્તમાં “કેવળજ્ઞાન” પ્રાપ્ત કરાવી શકે જે સમ્યક્ત્વના લક્ષણો :-

- (૧) રામ (ઉપરામ) : સર્વ છવો ઉપર સમભાવ રાખવો. અપનામીત મનથી પણ પુરું (ખરાબ) ન વિચારવું. બપાયત્ત્વં કથાણ ધામ્મો એવા પવિત્ર ભાવના રાખવી.
- (૨) સંવેગ : જે દેવ અને માનવ સંબંધી લોગસુખો હુઃખદુઃખ હોય અને તેથી તેના તરફ હતાસીનભાવ રાખી એટલે શાશ્વત-સ્વામિની કુર ન્ નીવ અભિતાપા રાખવી
- (૩) નિર્વેદ : સંસારમા જન્મ-જરા-મરણ, આધિ-વ્યાધિ-દુઃખાદિના કલ્પ મારગા હુજો એઈ તેનાથી ભાગી છૂટવાની દેવતા રાખવી
- (૪) અનુકંપા : બીજને હુખી જોઈ તેના હુઃખને દૂર કરવાનું વલિભ ભાવના રાખવી શાશ્વ-સૌ-કરિદ્રતા આદિ હુઃખને દૂર કરવાનું વલિભ જો દુઃખ અનુકંપા છે, અને ધર્મરહિત છવને ધર્મની પ્રતિષ્ઠા કરવાનું વલિભ અનુકંપા છે
- (૫) અભાવિતકતા : જે જિનેશ્વરભગવંતે તત્ત્વો તત્ત્વો ને જાણ્યા હોય અને તેને ધર્મની અભાવિતકતા રાખવી

❀ સ્વાધ્યાય ❀

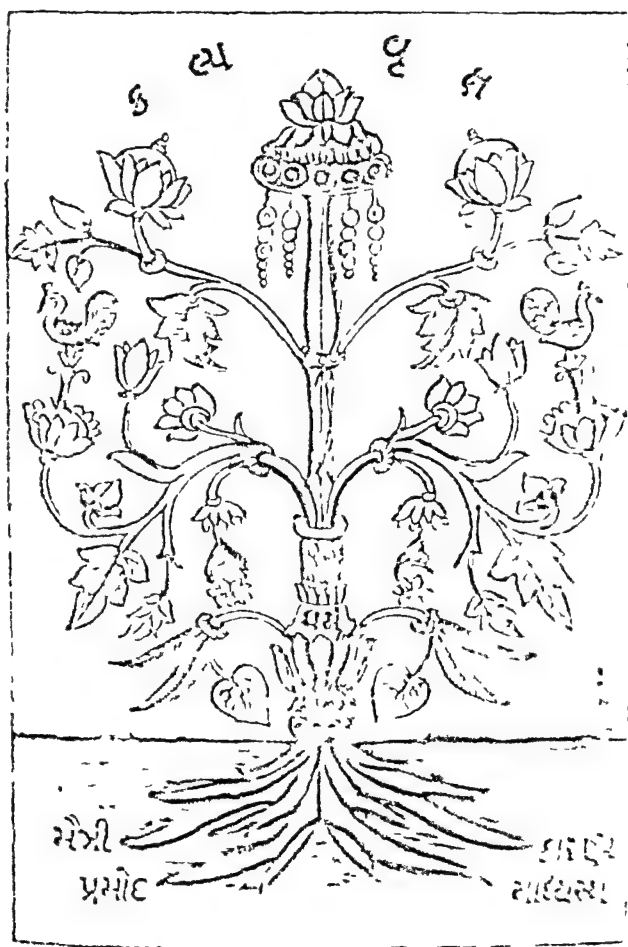
- (૧) અનશન, વૃત્તિસંક્ષેપ, કાયકલેશ, પ્રાયશ્ચિત્ત તથા કાયોત્સર્ગ કોને કહેવાય ?
- (૨) નિર્જરા તત્ત્વની વ્યાખ્યા શું છે ?
- (૩) અભ્યંતર તપના કેટલા ભેદ છે ? અને તે અભ્યંતર કેમ કહેવાય છે ?
- (૪) સ્વાધ્યાયના કેટલા પ્રકાર છે ?
- (૫) બંધના ૪ ભેદ કયા છે ? તેની વ્યાખ્યા જણાવો.
- (૬) સ્થિતિબંધ તથા પ્રદેશબંધનું સ્વરૂપ ઉદાહરણ સહિત સમજાવો.
- (૭) દર્શનાવરણીય, મોહનીય, નામ તથા અંતરાય કર્મની જન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કેટલી છે ?
- (૮) મોક્ષ તત્ત્વના ૯ ભેદ કઈ રીતે ?
- (૯) સત્પદપ્રરૂપણા, સ્પર્શનાપ્રરૂપ, ભાગપ્રરૂપ તથા અદ્વય-બહુત્વ સમજાવો.
- (૧૦) મોક્ષ તત્ત્વની વિચારણા ૧૪ માર્ગણાથી કર્મ રીતે થાય તે સમજાવો.
- (૧૧) ૧૪ માર્ગણાના પેટા ભેદો કેટલા ? અને એ ભેદોમાં કેટલા ભેદોથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકે ?
- (૧૨) ક્ષાયોપશમિક ભાવ, ઔદયિક ભાવ તથા પારિણામિક ભાવ કોને કહેવાય ? અને તે કયા કયા કર્મનો હોય છે ?
- (૧૩) સિદ્ધ કેટલા પ્રકારે થઈ શકે ?

અગ્નિસિદ્ધ, અન્યલિંગસિદ્ધ, સ્વલિંગસિદ્ધ, બુદ્ધબોધિત સિદ્ધ, તથા અનેકસિદ્ધ કોને કહેવાય ? ઉદાહરણ સહિત સમજાવો.

મનનીય

રાજ્યના કાયદાનો ભંગ કરનારને નાની મોટી સજા ભોગવવી પડે છે, તેમ શ્રી જિનેશ્વરભગવંતની આજ્ઞાનો ભંગ કરનારને ચાગ્ગતિરૂપ મંસારમા કેર-કેર રખડવું પડે છે. તેમજ રીબાણ પડે છે.

....એ રખડપટ્ટી અને રીબામણનો કાયમને માટે અંત લાવવા માટે આપણે જીવ-અજીવ આદિ નવતત્ત્વના અભ્યાસમા મન-વચન-કાયાનો વ્યાયામ કરાવવો એમણે કે જેથી શ્રી જિનેશ્વરભગવંતની આજ્ઞાનો ભંગ કરનારને અધમના આપણો કેટલો હોય તે.

કલ્પ વૃક્ષ

કલ્પવૃક્ષ એ છે કે કલ્પવૃક્ષ તમને જે જે હવે વાંચે
 તે તે પ્રાપ્ત કરી શકાય તે આપના સ્વપ્ન, ઇચ્છા, હિત
 મેલી શકે તે આ છે કલ્પવૃક્ષ જેવાનું નામ છે. તેને
 પાને સ્વામી, શુ શુ ભાંગેલા છે તેના નામ
 વિગત આગળના પાના પર

વસ્તુજ્ઞાન પ્રવેશિકા

કલ્પવૃક્ષ

કલ્પવૃક્ષની કલ્પના પણ ઘણા માણસોને સુખદ લાગે છે કારણ કે તે કલ્પવૃક્ષમા સઘળાં મનોવાંછિત બાહ્યસુખો આપવાની તાકાત છે, એવી સમજ તેમના હૈયામાં રહેતી છે, પરંતુ તે વૃક્ષ આજે આપણે મેળવી શકીએ કે ઘરઆંગણે ઉગાડી શકીએ એટલું પુણ્યબળ આપણું નથી.

પણ.... હા.... તે કલ્પવૃક્ષ કરતા પણ વિશિષ્ટ, સ્વર્ગ અને મોક્ષના ઉત્તમોત્તમ સુખને આપનારા “ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષ” ને આપણાં હૈયાની ભૂમિમા વાવી શકીએ એવી “યોજના” આપણાં પુણ્યબળે આજે પણ વિદ્યમાન છે

તે યોજના આ છે :-

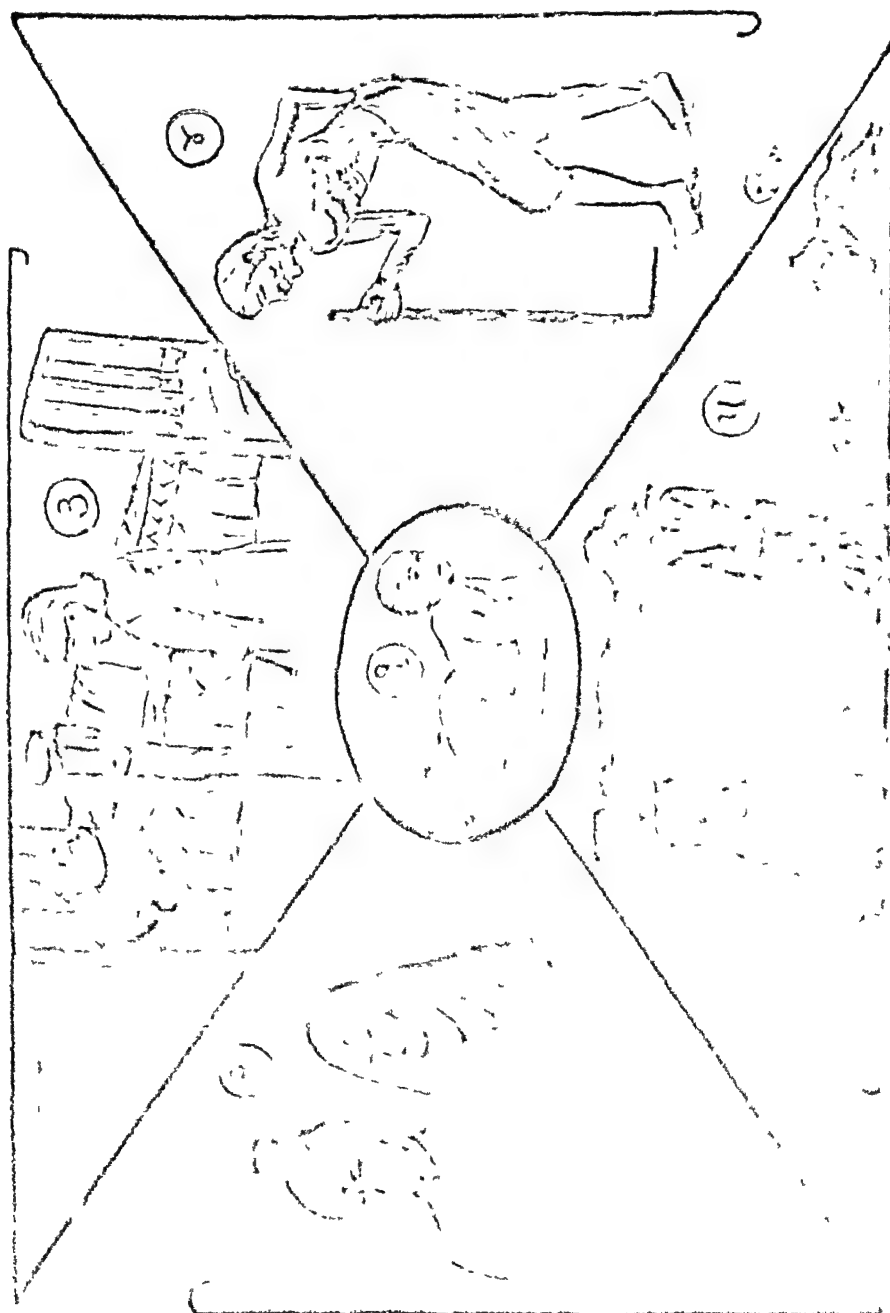
- (૧) મૈત્રીભાવના : સર્વજીવોના હિતની ચિંતા વડે હૈયાનો ભૂમિને સમ્યક્ પ્રકાશે વાસિત કરો. જેથી વૈર-વિરોધની લાગણી નષ્ટ થઈ જાય
- (૨) પ્રમોદભાવના : શુભીપુરુષોના શુભો જોઈ આનંદ થવો તે આ ભાવનાથી સર્વશુભી જીવોમા રહેલા મદ્દશુભોની પ્રશંસા થતી હોવાથી આપણામા તે સદ્દશુભો શીઘ્ર પ્રગટે છે
- (૩) કારુણ્યભાવના : દુઃખી જીવોને દુઃખમુક્ત કરવાની પ્રબળ ઉત્કંઠા આ ભાવનાથી હૈયુ આદ્ર' (કુણુ) બને છે
- (૪) માધ્યસ્થભાવના : પરના દોષની ઉપેક્ષા કરવી તે. આ ભાવનાના વિકાસથી અપૂર્વ સમતાભાવ પ્રગટે છે

ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષના મૂળીઆ સમાન આ ચારેય ભાવનાઓનું વિશેષ સ્વરૂપ શુદ્ધમયી સમજ તેનો મતલબ અભ્યાસ કરી આત્મસાત્ બનાવશું તો ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષ આપણી મનોભૂમિમાં ઉગી જશે અને તે આપણને જન્મ-જરા-મૃત્યુથી મુક્ત બનાવી શાશ્વત સુખના ભોખા બનાવશે આ ચારેય ભાવનાઓનું સ્વરૂપ નિચ પ્રજાને હૃદીને તથા ગત્રે મૂતા પહેલા અવશ્ય કરશે તો કલ્પવૃક્ષનો નાશ કાલ થશે જ

ગમેં ગ્માનિ રમિતઃ

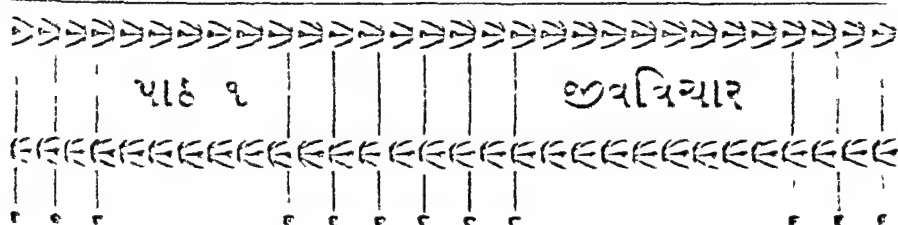
તને ધર્મની રસ પ્રદા..

ધર્મ નમાડે રસુલુ નરેન્દ્ર

પાઠ ૧

જીવવિગ્યાર

જીવતા મુખ્ય ભેદ-૨ :-

- (૧) સિંધ (મુકા) : જે હર્મચરિત રોય ને
- (૨) મસાની : જે હર્મચરિત રોય ને

મસાની જીવતા ભેદ-૨ :-

- (૧) કમ : જે પોતાની કવિતા પ્રમાણે દલનગદન મંદી મારે ને
રા ન મનુષ્ય, પાનુ ખજી નિજી
- (૨) કમલ : જે પોતાની કવિતા પ્રમાણે દલનગદન મંદી મારે ને
રા ન મનુષ્ય, પાનુ નિજી કવિદેવ ને

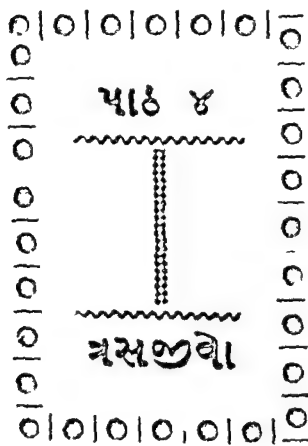

પાઠ ૩

વનસ્પતિકાયના ભેદો

વનસ્પતિકાયના ભેદ-૨ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય
સાધારણ

- (૧) પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય : જેના એક શરીરમાં એક જીવ હોય તે
જા.ત. કળ, ફૂલ, છાદ, થડ, પાનડા, ઘાંચ વિગેરે
- (૨) સાધારણ વનસ્પતિકાય : જેના એક શરીરમાં અનેક જીવો હોય તે
જા.ત. માંદા, રાંકેલા, કુંચળો, રાજ,
(પાજ રાજની તીલકા) કેળાળ, લુહિર, રાજ
(ગિલાશની રોજી), રાજકેરિ, (જેનામાં ફૂલ
દળાદ, રાજકેરિ), રાજકેરિ, રાજકેરિ
(જેનામાં ફૂલ દળાદ, રાજકેરિ), રાજકેરિ
ફૂલ દળાદ રાજકેરિ રાજકેરિ રાજકેરિ
રાજકેરિ રાજકેરિ

(૧) બેઘન્દ્રિય જીવો : શંખ, કેડા, ગંઢેલા

Δ

(મોટા કરમીઆ),
જળો, ચંદન, અળ-
શીયા, લાળીયા (વાસી
વસ્તુઓ માં થાય),
કરમીઆ, પોરા, ચૂરો
વિગેરે

(૨) તેઘન્દ્રિય જીવો : દાનખજુરા, માકડ, જૂ,
કીડી, ઉધઈ, ધંયળ,
મંકેડા, મીચેલ, (ખરાળ
પીમાં થાય), સાવા,
ઝીંગોડા, ગંધૌયા,
વિષ્ટાના કીડા, ધનેડા,
કુંથુવા વિગેરે.

(૩) ચક્રિન્દ્રિય જીવો : વીંછી, બગાઈ, લમરા, લમરી, તીડ, માખી, કાંસ,
મચ્છર, કંસારી, કડોળીઆ અને ખડમાંકડી વિગેરે
(વેઈં તેઈં ચઈં એ ત્રણને વિકલેન્દ્રિય
કહેવાય છે)

(૪) પંચેન્દ્રિય જીવો : દેવ, મનુષ્ય, તિયંચ અને નારકી.

Δ કાચા દૂધ, દહિં અને છાશની સાથે કડોળ જેવા કે મગ, ચણા, અડદ, મકં આદિની
મોટાપણ વીગળ મિશ્રણ થવાથી તરતજ બેઘન્દ્રિય જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. આને જૈન
શાસ્ત્રમાં 'વિદા' કહે છે. માટે આ પ્રકારે દિંસાના દોષથી બચવા અતિ સાવધાનતા
દેખાડોએ રહેનાર તેને ત્યાં કડોળ નેત્રએ જન્મતી વેળા કડોળની વસ્તુઓના વારંજો
નહી રૂખર્ત કરી પણ પિના કાચા દૂધ, દહિં, છાશ (ગોમત) વાપરવા નહિ
એ અતિ જરૂર છે. કમળાદ્ય તેના બાળકોને પામેશો મેળવના જેવી સાવધાનતા રહેવા
નહી જોઈએ તેવા પ્રમાણ

[illegible]

પાઠ ૫ એકેન્દ્રિય તથા વિકલેન્દ્રિયના ભેદો

એકેન્દ્રિયના ભેદ-૨૨ :-

	પૃથ્વી કાય	અપ્ કાય	તેજ કાય	વાહુ કાય	વનસ્પતિકાય સાધા ૦ પ્રત્યેક	પર્યાપ્તા	અપર્યાપ્ત
સૂક્ષ્મ	૧	૧	૧	૧	૧	૦	૫
બાહર	૧	૧	૧	૧	૧	૬	૬

કુલ -- ૧૧ + ૧૧ = ૨૨

પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય બાહર ૬ કાયા છે.

વિકલેન્દ્રિયના ભેદ-૬ :-

	પર્યાપ્તા	અપર્યાપ્તા	કુલ
ભેદેન્દ્રિય	૧	૧	૨
તેજેન્દ્રિય	૧	૧	૨
ચતુરિન્દ્રિય	૧	૧	૨

કુલ -- ૬

સૂક્ષ્મ : અનંતા જીવો ભેગા મળે તો પણ (કેવળજ્ઞાની સિવાય) આંખથી ન જોઈ શકાય તે.

બાહર : જેમ અથવા અનેક ભેગા મળેલા જીવો આંખથી જોઈ શકાય તે.

પર્યાપ્તા : પોતાના યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂરી કરે તે.

અપર્યાપ્તા : પોતાના યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂરી કર્યા પહેલાં મરે તે.

પાઠ ૬	પંચેન્દ્રિય ઇચ્છાના ભેદો
-------	--------------------------

પંચેન્દ્રિયના ભેદ-૪ :-

(૧) નાન્દી (૨) નિરંદ્ર (૩) ચક્ષુષ્ય (૪) કેન્દ્ર

નિયંત્ર પંચેન્દ્રિયના ભેદ-૩ :-

૧૬ | જળચર - પાણીમાં જીવતામાં સામાન્ય, સ્વચ્છ, શાન્ત, ...

પાઠ ૭ : તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય તથા નારકીના ભેદો

તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયના ભેદ-૨૦ :-

(૧) જલચર		
(૨) સ્થલચર — ચતુષ્પદ	}	૫ ગણજ
(૩) .. ઉરપરિસપં		૫ સંમૂર્ણિભ
(૪) .. ભુજપરિસપં		
(૫) જેચર		૧૦ ભેદ

૧૦ પર્યાપ્તા + ૧૦ અપર્યાપ્તા = કુલ ૨૦ ભેદ

તિર્યંચના કુલ ભેદ-૪૮ :-

એકેન્દ્રિયના	૨૨ ભેદ
વિકલેન્દ્રિયના	૬ ભેદ
તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયના	૨૦ ભેદ

કુલ ૪૮ ભેદ

નારકીના ભેદ-૧૪ :-

નરકના નામો : (૧) ઘમ્મા (૨) વસા (૩) સેલા (૪) પંકપ્રભા (૫) રિઠ્ઠ (૬) મધા (૭) માઘવતી

નરકના ગોત્રિય નામો : (૧) રત્નપ્રભા (૨) શર્કરાપ્રભા (૩) વાલુકાપ્રભા (૪) પંકપ્રભા (૫) પૂમપ્રભા (૬) તમપ્રભા (૭) તમસ્તમપ્રભા.

૭ પર્યાપ્તા + ૭ અપર્યાપ્તા = કુલ ૧૪ ભેદ

નોંધ : રાત્રિને જન એ પાન નરકનું મુખ્ય દ્વાર છે. ચત્વારિ નરકદ્વારાણિ, પ્રથમ રાત્રિ જોજનમ્ ॥ મોઢે રાત્રિનાર જનવતોએ તેનો સર્વથા નિષેધ કરેલ છે. રાત્રે જમવાથી જે નિષેધ આપેલ અનેક નમ્ ઇતેની થતી તેને દિ મા આપણે પ્રવક્તા જોઈએ છીએ અને કાર્પ વચન તે જે જનને અર્પે, નિરોધી આદિ એવી ઇચ્છા પશ્ચાત્તા પ્રાણુ દાનિ પળુ યદ્ જન્ય છે તેના મોઢેન્દ્રિયનુભુમ્. તેનું રાત્રિજોજનને મોસેમોજન બગાડ અને જલપાનને રક્ષાપાન નરક ને નરક છે. મોઢે આદિ દિગ દિસાઈ બચવા સર્વથા રાત્રિજોજનનો ત્યાગ કરવો.

ਪਾਠ <

ੴ
ਗੁਰ
ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਨਾਮੁ
ਕਰਤਾ
ਹੈ

Exhibit 100 is a copy of the original document and is not to be used for any other purpose.

ਯੋਗ

- ੨੫ ਮੁਕਤੀਮਿਤਾ
- ੩੦ - ਮੁਕਤੀ ਮਿਤੀ
- ਮੁਕਤੀਮਿਤਾ

੨੦੨ ੨੦

ਯੋਗ

- ੨੦੨ ਮੁਕਤੀਮਿਤਾ ਮੁਕਤੀਮਿਤਾ
- ੨੦੨ - ਮੁਕਤੀਮਿਤਾ
- ੨੦੨ - ਮੁਕਤੀਮਿਤਾ ਮੁਕਤੀਮਿਤਾ

੨੦੨ ੨੦੨ ਮੁਕਤੀਮਿਤਾ ਮੁਕਤੀਮਿਤਾ

સ્વાધ્યાય

- (૧) એકેન્દ્રિયના ૨૨ ભેદ કઈ રીતે થાય ? અને એમા પ્રત્યેક વસ્તુસ્થિતિના ભેદ કેટલા ?
- (૨) સૂક્ષ્મ અને બાહ્યની વ્યાખ્યા શું છે ?
- (૩) અપર્યાપ્તા કેને કહેવાય ?
- (૪) તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયના કેટલા ભેદ ?
- (૫) સ્થલચરના કેટલા પ્રકાર છે ?
- (૬) ઉચ્ચરિસર્પ, ભુજપરિસર્પ કેને કહેવાય અને તે કયા જીવો છે ?
- (૭) સમુદ્રગક પક્ષી તથા વિતત પક્ષી કેને કહેવાય અને તે કયા રહેલા છે ?
- (૮) તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયના ભેદ કેટલા ?
- (૯) તિર્યંચના કુલ કેટલા ભેદ થાય અને તે કઈ રીતે ?
- (૧૦) નારકીના ગોત્રિય નામો કયા છે ?
- (૧૧) મનુષ્યના કેટલા ભેદ છે ?
- (૧૨) સમર્થિષ્ઠ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ કયા થાય ?

ॐ પ્રેમનો મંત્ર ॐ

હાતિલ સર્પવિષનો ઉતાર
“ગાડ્ડી મંત્ર” છે તો કોષ, વૈર,
જેવા હાતિલ કષાય વિષને ઉતારવા
કથો મંત્ર કામ લાગે છે ?

“હિ ચંડકૌશિક ! કંઈક સમજ !
કંઈક સમજ !” એવા ગાડ્ડીમંત્ર
જેવા પ્રભુથી મતાવીરનાં મધુર
શબ્દોએ કેવુ લાલુઈ કામ કર્યું ?

દુઃખપૂર્ણ નરકગતિમાં જતાર
ચંડકૌશિકને દેવ મતિ તું મુખ
અપાળ્યું !

આ છે “પ્રેમ”નો ગાડ્ડીમંત્ર !

એ હતા “પ્રેમ”ના ગાડ્ડી-
મંત્રનો પ્રલાવ !

પાઠ ૯ અઢી ઢીપનું ઢુંડુ સ્વરૂપ

એક લાખ થોજત લાખો પડોળો જળુઢીપ છે તેની આડે બાજુ ઢન સ્વરૂપ સમુદ્ર છે તેને ઢનો ધાનઢી ખંડ છે. તેની આડે બાજુ ઢાલોઢધિ સમુદ્ર છે અને તેને ઢનો પુખ્તઢાર્ધ ઢીપ છે

જળુઢીપ, ધાનઢી ખંડ અને પુખ્તઢાર્ધ ઢીપ એ ઢડા ઢીપ છે તે ઢીપમા ૨૫ ઢર્મબુમિ, ૩૦ અખર્મબુમિ અને ૫૦ ઢર્મબુમિ આલેલો છે ઢર્મબુમિ નામ ધર્મ, ખર્મ અને ઢાન્યાનિની વ્યવઢય ઢોલ ને

	ઢાન	અર્ધ સ્વન	મળાવિઢેઢ
જળુઢીપમા	૦	૦	
ધાનઢીખમા	૦	૦	૦
પુખ્તઢાર્ધ ઢીપમા	૦	૦	૦
	૫	૫	૫

૧૫ ૩ ૦ ૧ ૦

પાઠ ૧૦

દેવોના ભેદો

દેવોના મુખ્ય ભેદ—૪

(૧) ભવનપતિ (૨) વ્યંતર (૩) નયોતિપી (૪) વૈમાનિક

(૧) ભવનપતિના ભેદ-૨૫   ભવનપતિ   ૧૦
    પરમાધામી   ૧૫
    (અસુરનિકાય)

કુલ ભેદ   ૨૫

૨) વ્યંતરના ભેદ-૨૬   વ્યંતર   ૮
    વાણવ્યંતર   ૮
    તિર્યક્વૃન્ભક   ૧૦

કુલ ભેદ   ૨૬

૩) નયોતિપીના ભેદ-૧૦   સ્થિત (મનુષ્યલોકની બહાર)   ૫
    અસ્થિત (મનુષ્યલોકમાં)   ૫

કુલ ભેદ   ૧૦ .

૪) વૈમાનિકના ભેદ-૩૮ .
    દેવલોક   ૧૨
    ઐરેયક   ૬
    લોકાન્તિક   ૬
    અનુત્તર   ૫
    કિદિમણિયા   ૩
    (૧ લક્ષી અતિના દેવો)

કુલ ભેદ   ૩૮

નવજનન પ્રવેશિકા

કેદારના ભેદ-૧૬૮ -

ભવનપતિ	૨૫
ભવન	૨૨
ભવનપતિ	૧૦
ભવનપતિ	૨૮
	<hr/>
	૮૫

૧૦ પથારીના + ૨૨ નવજનના = ૩૨૨ ૪૪ જે

નાં કાનના મારગની કુદોના ભેદ-૫૬૩ -

(૧) નવજનના	૧૧ જે
(૨) કાનના	૧૧
(૩) નવજનના	૧૧
(૪) નવજનના	૧૧

૫૦૦

પાઠ ૧૨

નિર્યંચ પંચેન્દ્રિય જીવોની અવગાહના

સ્વાધ્યાય

- (૧) અહીં દ્વીપ કઈ રીતે ગ્રહેલા છે ?
- (૨) અહીં દ્વીપમાં કેટલી કર્મભૂમિ, અકર્મભૂમિ તથા અન્તર્દ્વીપ છે ?
- (૩) ધાતકી ખંડમાં તથા પુષ્કરધાં દ્વીપમાં કેટલી અકર્મભૂમિ છે ?
- (૪) કર્મભૂમિ કેને કહેવાય ?
- (૫) અકર્મભૂમિમાં કોણ રહે છે ?
(અ) અકર્મભૂમિ ૩૦ કઈ રીતે છે ?
- (૬) દેવોના મુખ્ય ભેદ કેટલા છે ?
(અ) ભવનપતિ તથા વૈમાનિકના ભેદ કેટલા ? અને તે કઈ કઈ રીતે છે ?
(વ) દેવોના કુલ ભેદ કેટલા થાસ છે ?
- (૭) ચારે ગતિના સંસારી જીવોના કુલ કેટલા ભેદ છે ?
- (૮) નંદિકાય, સાધાગ્જી, વનસ્પતિકાય, તેષ્ઠન્દ્રિય જીવોની કેટલી અવગાહના છે ?
- (૯) ૧, ૩, ૫, ૭ નરકના જીવોની કેટલી અવગાહના છે ?
- (૧૦) ગર્ભગ, જલગ, ભુજ પરિસર્પ તથા ખેસર, સંમૂર્ચિષ્ઠમ જલચર, ઉરપરિસર્પ, ગુપ્તપદની કેટલી અવગાહના છે ?
- (૧૧) ન્યાનિર્ણી દેવોની તથા ૪-૮-૧૦-૧૨ દેવલોકના દેવોની તથા નવઔવેયક અને ૩-૫ અનુત્તરના દેવોની કેટલી અવગાહના છે ?

સાચો યજ્ઞ કેને કહેવાય ?

શરીરને વેદી કહેલી છે.

આત્મા યજ્ઞનો કર્તા છે.

તપ અગ્નિ છે.

કર્મો એ સમિધા=કાષ્ઠ છે.

કાંધાદિકને પશુઓ માનેલા છે.

સત્ય એ યજ્ઞસ્તભ છે.

મર્વ પ્રાણીઓનું રક્ષણ એ દક્ષિણ છે.

તિર્યંચ ગ્રંથે મહુધ્ય

પાઠ ૧૪ આયુષ્યદ્વાર

(ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી તથા ૧૨ દેવલોક)

ભવનપતિ નિકાયના ૧લી નિકાયના (અમ્બર કુમારાદિ) દેવો	૧ સાગરોપમથી અધિક
૬ નિકાયના દેવો	૬ દેશોન બે પદ્યોપમ
વ્યંતર દેવો	૧ પદ્યોપમ
જ્યોતિષી અન્દ્ર	૧ લાખ વર્ષ અધિક ૧ પદ્યોપમ
સૂર્ય	૧ હજાર વર્ષ અધિક ૧ પદ્યોપમ
ગ્રહ	૧ પદ્યોપમ
નક્ષત્ર	૦૧૧ પદ્યોપમ
તારા	૦૧ પદ્યોપમ

૧૨ દેવલોક :-

૧ સૌધર્મ દેવલોકના દેવો	૨ સાગરોપમ
૨ કંશાન " "	૨ સાગરોપમથી અધિક
૩ સનત્ કુમાર " "	૭ સાગરોપમ
૪ માહેન્દ્ર " "	૭ " થી અધિક
૫ પ્રજા " "	૧૦ " "
૬ લાગક " "	૧૪ " "
૭ મહાગુરુ " "	૧૭ " "
૮ રુદ્રમાર " "	૧૮ " "
૯ આનન્દ દેવલોકના દેવો	૧૯ " "
૧૦ પ્રજુત " "	૨૦ " "
૧૧ આર્ય " "	૨૧ " "
૧૨ અર્યુ " "	૨૨ " "

પાઠ ૧૫ :: આયુષ્યકાર

। શ્રેયઃ. અનુભવ તથા નરક

પાઠ ૧૬

સ્વકાય સ્થિતિ

છવો

પૂર્વવીકાયાદિ પાંચની
સાધારણ વનસ્પતિકાચની
વિકલેન્દ્રિયની
પાંચેન્દ્રિય તિર્યચ તથા મનુષ્યની

સ્વકાય સ્થિતિ

અસખ્ય ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી
અનંત .. ..
સંખ્યાતા વર્ષો
૭ કે ૮ ભવો

દેવ તથા નારકની સ્વકાય સ્થિતિ નથી. એટલે કે દેવ મરીને દેવ કે નારક મરીને નારક ન થાય.

સ્વકાય સ્થિતિ : છવો મરીને તેવીને તેવી પ્રકારની એકજ કાયમાં વધારેમા વધારે કેટલી વખત ઉત્પન્ન થાય, અથવા તે ત્યાં કેટલો કાળ રહી શકે તે.

‘સંદેશ’

ખજાદ : પૂર્વ ભવમાં જે ચોતે
ત્રિયની ગૂઢતા, હુસ્સાઈ તથા માયા
પ્રપચો ખળ ક્યો જેથી હું આવી
તિર્યચ (પશુ) યેનિમાં જન્મ લઇને
આવી ભયકર વિટબતા ભોગવી
ગયો હું તે આપ અત્યક્ષ દેખી રહ્યા
ના તેથી મારે આપને જોજ સંદેશ
કે આપ મહામુક્તા માનવજીવનને
રોજવીને હટી હુસ્સાઈ, માયા પ્રપચો
કરમા નહિ, નહિતર મારે જેવી
વિટબતા ભોગવવી પડે

ધાંચી હું જેમ તેવીખીખામાંથી
તેના મનપર નેત્ર કાઢીને જોજને
પૂરો કરું હું તેવી રીતે આ મનુષ્ય-
જીવમાંથી તપ રૂપી યાત્રી કાર
જાનમા મારે કાગેડો કોનિ પીટીને
જાનમા કોણે રૂપી તેડને પ્રાપ્ત કરી
જન કમ પુનરુત્થા જોજને પૂરો
કરી દેવે મારે જેથી આત્મા
તેના ન પૂર્વે સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી
જાને છે

પાઠ ૧૭

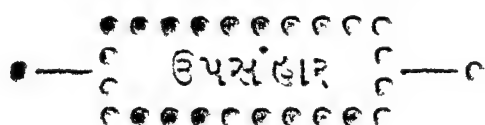
પ્રાણુ તથા ચેતિદાન

❧ સ્વાધ્યાય ૭ ❧

- (૧) પૃથ્વીકાય, તેડકાય, સાધારણ વનસ્પતિકાય, તેઇન્દ્રિય, ગર્ભજ તથા સંમૂર્ઙ્ગમ જલચર, ભુજપરિસર્પ, ખેચર, મનુષ્ય તથા ચતુષ્પદનું આયુષ્ય કેટલું છે ?
- (૨) જઘન્યથી નિર્ધન અને મનુષ્યનું આયુષ્ય કેટલું છે ?
- (૩) ભવનપતિનિકાયના ૧-૩-૬-૯મી નિકાયના દેવોનું આયુષ્ય કેટલું છે ?
- (૪) ચન્દ્ર, સૂર્ય, નક્ષત્ર તથા ૨-૪-૬-૯-૧૧-૧૨ માં દેવલોકના દેવોનું આયુષ્ય કેટલું છે ?
- (૫) ૧-૪-૭-૯ માં પ્રેવેયકના દેવોનું તથા ૩-૫ માં અનુત્તરના દેવોનું આયુષ્ય કેટલું છે ?
- (૬) ૨-૩-૫-૭મી નરકના જીવોનું આયુષ્ય કેટલું છે ?
- (૭) દેવતા તથા નારકીનું જઘન્ય આયુષ્ય કેટલું છે ?
- (૮) સ્વકાય સ્થિતિ કેને કહેવાય ?
- (૯) પૃથ્વીકાય, તેડકાય, સાધારણ વનસ્પતિકાય, એઇન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય, મનુષ્ય તથા દેવ-નારકીની સ્વકાય સ્થિતિ કેટલી છે ?
- (૧૦) એકેન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, અસન્ની પંચેન્દ્રિયના જીવોને કેટલા પ્રાણ હોય ? અને તે કયા કયા હોય ?
- (૧૧) યોનિની વ્યાખ્યા શું ?
- (૧૨) અપકાય, પ્રત્યેક તથા સાધારણ વનસ્પતિકાય, ચઉરિન્દ્રિય, નારક, નિર્ધન પંચેન્દ્રિય તથા મનુષ્યની કેટલી યોનિ છે ?

મ પતિ એ વિપતિ છે:

વિપતિ એજ મ પતિ છે !

મિલતા હોયને ધારી નથી આશ્ચર્ય નથી આજુ. એનિ ને જાણ દે
નથી મેળોની મિથિ કાદિ અનન્ત છે અનન્ત અચાખાધ સુખમાં મેળે મલેકે
જે અનન્ત મેળોની મળા છે.

હુનિચારે વચ્ચના પ્રવેશ વાનીવેનામ છે. હુનિચારેવેવેવેવેવેવેવેવે
પે છે આ અનન્તનિચારે અનન્ત અચાખા હુનિચારેવેવેવેવેવેવેવેવે
અનન્ત અચાખા હુનિચારે છે.

જાણે અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા
અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા અચાખા

પરિશિષ્ટ

“કર્મબંધ”નો વિશેષ પરિચય

કર્મસાહિત્યમાં કર્મબંધના ચાર વિશિષ્ટ પ્રકારો બતાવેલા છે :-

(૧) સ્પૃષ્ટ (૨) બદ્ધ (૩) નિધત્ત અને નિકાચિત

(૧) સ્પૃષ્ટ કર્મબંધ :-

કર્મેનો જીવના પ્રદેશે સાથે સંયોગ-સંબંધ થવો અર્થાત્ સ્પર્શમાત્ર થવો

જેમ સોયોના ઢગલામા સોયોનો પરસ્પર સંયોગ (સ્પર્શ) થાય છે, પણ તે અલપ પ્રયાસથીજ અલગ અલગ કરી શકાય છે, તેવીજ રીતે આત્મા સાથે બધાયેલા કર્મદલીકોને (સ્કન્ધોને) “મિચ્છામિ દુક્કડ” એટલે કે “મારું આ પાપ મિથ્યા થાઓ” એવા હૃદયના માત્રા પશ્ચાત્તાપ દ્વારા દૂર કરી શકાય છે. આત્મ પ્રસન્નચન્દ્ર રાજપિં પોતાના નાના રાજકુમારને રાજ્ય એાપી ચારિત્ર અગીકાન કરી ઉમ્મ તપ-સયમની સાધના કરવા લાગ્યા એક દિવસ સૂર્યના નિગ્ણોત્ત આલમ્બન લક્ષ આત્મધ્યાનમા મગ્ન બનીને જ્યાં ઊભા છે ત્યાંથી ધ્રમણ બગવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુને વદન કરવા જતી શ્રેણિક મહાગાનની વિશાળ મવાગી નીકળી તેમાથી “દુસ્કુંબ” નામના એક દત્ત દ્વારા પોતાના પુત્રના રાજ્યપર શત્રુ રાજાએ આક્રમણ કર્યું છે એવા સમાચાર સાભળી આ પ્રસન્નચન્દ્ર રાજપિં શુભ ધ્યાનથી ચલિત થઈ આર્ત-ગૈર ધ્યાન કરવા લાગ્યા

નવ્યા એ શત્રુ રાજા સાથે લીપાળ યુદ્ધ શરૂ કર્યું જ્યાં સમસ્ત ગરુ મરનન. ખટ્યો ત્યારે મુકુટને ફેંકવા મસ્તક ઉપર હાથ મૂક્યો, પણ મુકુટ મસ્તક જેઠં એમને પોતાની મુનિ અવસ્થાનુ ભાન થતા તરતજ અતઃક્રમ્ણના નાટા પશ્ચાત્તાપ ઢાળ માતમી નચકના બાધેલા અશુભકર્મના દલીકોને દાબવારમા નાચક કેવળજ્ઞાની બન્યા

૨ બદ્ધ કર્મબંધ :-

જે કર્મદુકલેહો ઢોળમા પનાવાયેલી માયના પચ્ચપ નબધની જેમ નાચક ને નહ થવા (મવાયા) ટોચ નને હૃદયમાં મોડવાય છે અને તે

મ ધુ મિ ન્દુ

સંસારના કહેવાતા “સુખો” ના તરણું ઓથે કેટકેટલા “દુઃખો” ના ડુંગરો છૂપાયલા પડ્યા છે તેનો મચોટ ખ્યાલ આ મનનીય દષ્ટાન્ત-કથાનક સૌ કોઈ મુક્તિઉપાયક જીવોને પુરૂં પાડે છે

પોતાનો જીવલેવા પાછળ પડેલા મનમસ્ત હાથીથી જગવા એક માનવીએ વડવાઈઓ પકડી પોતાને “મલામત” માની લીધો સૂઢ વડે થડને પકડી આખાય ઝાડને ઉખેડી નાખવા હાથી તૈયાર થયો છે નીચે જોયું તો ક્રવામાં કુંકાડા મારતો એક અજગર અને ચાર મર્પો દેખાયા ડાળ ઉપરના મધપૂરાની માખીઓ ઉડીને ચટકા દેવા લાગી ઉપર જોયું તો જે વડવાઈઓના આધારે પોતે લટકી રહ્યો છે, તેને જ જે ઉંદરો કાપી રહ્યા છે મૃત્યુ આરંભ જાણીથી ઘેરી વળ્યું છે, છટકી શકાય તેમ નથી એટલામાં ઉપરથી મધના ટીપા ઓના મોઢામાં પડવા લાગ્યા, જેના સ્વાદથી મૃત્યુનું દુઃખ વિમરાઈ ગયું અને સુખનો આભાસ થયો ત્યાં જ એને જગ્યાવવા દેવવિમાન આવે છે પણ સ્વાદ્વોહુપતાના કારણે પોતે જવા તૈયાર નથી થતો. પરિણામ શું આવ્યું એ કહેવાની કંઈ જરૂર છે ખરી?

સંસાર એજ દ્વો મનુષ્યજન્મ એજ વડવૃક્ષ આયુષ્ય એજ વડવાઈ અર્થકામ એજ મધપૂરો કામના એજ મધ. શુક્લપક્ષ, કૃષ્ણપક્ષ એજ ધોળો અને કાળો ઉંદર આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ એજ મધમાખીઓ દુર્ગતિ એજ અજગર અને ચાર કુપાયો એજ ચાર મર્પો મૃત્યુ એજ જંગલી હાથી એમાધી જગવા ચારિત્રથી વિમાનમાં ભેમી જવા સદ્ગુરૂ (વિદ્યાધર) ફરી ફરીને પ્રેરણા કરે છે, પરંતુ સંસાર-રમિક જીવ “હજી ઘોડું” લોગસુખ માણી લડત પકડી ચારિત્ર લઈજા” એમ વારંવાર કહેવા છતાં તે લોગસુખને છોડી શકતો નથી એટલે સદ્ગુરૂ ત્યાંથી ચાડ્યા જાય છે અને તે મનુષ્ય ભયંકર દુઃખમય મોહાધકારભર્યા ભવક્રપમા પરકાઈ પડે છે માટે તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસક મુમુક્ષુએ તત્ત્વજ્ઞાનના મર્ચાન્ડા ક્રમરૂપ ચારિત્રધર્મને મેળવવા ઉચ્ચમાળ જનતું જોઈએ.

દૃષ્ટાન્ત - શ્રેષ્ઠિક માહારાજાએ ધર્મપ્રાપ્તિ પૂર્વે અજ્ઞાન અવસ્થામાં શિકાર રમતા એક ગર્ભિણી હરિણીને તીરથી વીંધી નાખી. બિચારી હરિણી, ગર્ભસંહિત તીવ્ર વેદનાથી અત્યંત વ્યાકુળ બની તરફકવા લાગી. આ જોઈ શ્રેષ્ઠિક રાજા હર્ષપૂર્વક વિચાર કરવા લાગ્યા કે, “હું કેવો બહાદુર ! કે એટલ તીરથી એક સાથે બેઠીને ઘાયલ કરી નાખ્યા !” આ પ્રમાણે તે પાપની વારંવાર ખૂબ પ્રશંસા (અનુમોદના) કરતી વેળા તેમનું નરકગતિનું આશ્ચર્ય બંધાઈ ગયું અને અનુમોદના કરવાથી તે ગાઠ નિકાચિત થઈ ગયું. ત્યારબાદ જ્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરપણુના પરમ ઉપાસક બની “શ્વાયિક સમ્યક્ત્વ” તીર્થંકર નામ કર્મ ઉપાજીત કર્યું, પણ જે પૂર્વે બંધાયેલું નરકાયુષ્મનું નિકાચિત કર્મ તેા તેમને ભોગવવું પડ્યું.

આ પ્રમાણે જે નિકાચિત કર્મનું ફળ ભોગવ્યા સિવાય છૂટકોજ ન થાય તેને “ગાઠ નિકાચિત” કહેવાય અને જે તપ દ્વારા ક્ષય થઈ શકે તે “અદ્ય નિકાચિત” કહેવાય આનો “નિધત્ત કર્મબંધ”માં સમાવેશ થાય છે.

જેવી રીતે અશુભ કર્મબંધના દૃષ્ટાંતો સહિત ચાર પ્રકારો બતાવ્યા તેવીજ રીતે શુભ કર્મબંધમા પણ ઉપરોક્ત ચારેય પ્રકારો ઘટાવી તેવા જેમ કે શાંતિનાથ ભગવાન, કુંથુનાથ ભગવાન અને અરનાથ ભક્ષવાને તીર્થંકર નામકર્મ સાથે ચકવર્તીપદના કારણબૂત શુભકર્મને પણ નિકાચિત કર્યું જેથી તેઓને ચકવર્તીપણ પણ ભોગવવું પડ્યું.

આ રીતે કર્મબંધનું રદસ્થ સમજીને અશુભ કર્મબંધ કરાવનારી પાપ પ્રવૃત્તિનો સર્વથા ત્યાગ કરવો સ યોગવશાત્ સર્વત્યાગ થવો અશક્ય લાગે તેા પણ જીવનમા પ્રતિ પળે થતા પાપોનો વારંવાર પશ્ચાત્તાપ કરવો બુદ્ધેચ્છે પણ તેની પ્રશંસા ન થઈ જાય તેની સતત કાળજી રાખવી ... તેમજ ... દાન, પરોપકાર, મંચમ આદિ શુભ પ્રવૃત્તિઓ કરી તેની વારંવાર અનુમોદના કરવી જેથી પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો અનુબંધ (પરંપરા) ચાલ્યા કરે અને અંતે એ પુણ્ય મોક્ષને અનુકૂળ ધર્મસામગ્રી પ્રાપ્ત કરાવીને પોતાની ગેળે કાય પામી જાય.

ઉપરોક્ત સ્પષ્ટ, બદ્ધ અને નિધત્ત એ ત્રણ કર્મબંધનો અનુક્રમે પ્રાયશ્ચિત્ત, પ્રતિક્ષા અને તપ દ્વારા ક્ષય થઈ શકે છે એ હેતુથીજ તપના બાર પ્રકારો દાનના કર્મોની નિર્જરા થાય છે એમ નક્કી થયું.

(વ) ચારિત્ર મોહનીયના બંધ હેતુ :-

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને હાસ્યાદિની પ્રવૃત્તિ કરવાથી તેમજ વિષય ભોગમાં આમકૃત બનવાથી ચારિત્ર મોહનીયકર્મ બંધાય છે

(પ) આયુષ્યકર્મના બંધ હેતુ :-

(જ) નરકાયુઃ મહાઆરંભ, મહાપરિબ્રહ્મ (ધણા પાપ વ્યાપારો કરી ઘણું ધન એકઠું કરવાથી), રૌદ્ર (કૂર) પરિણામ, પંચેન્દ્રિય વધ, માગભક્ષણ, અનંતાનુબંધી કપાય પેરની પરપરા, રાત્રિભોજન અને પરશ્રીગમન વિગેરેથી નરકાયુષ્ય બંધાય છે

(ચ) તિર્યચાયુઃ કોઈના રૂઢ રહસ્ય પ્રગટ કરવા, લુપ્તચાર્ય, છળ પ્રપંચ, પાપશબ્દ, અપ્રત્યાખ્યાનીય કપાય અને આત્મધ્યાન વિગેરેથી તિર્યચ આયુષ્ય બંધાય છે

(ક) મનુષ્યાયુઃ અલ્પ (મંદ) કપાય, અલ્પ આજીવન-પરિબ્રહ્મ, સ્વાભાવિક નમ્રતા, સરળતા, દાક્ષિણ્ય, ઉદારતા વિગેરેથી મનુષ્ય આયુષ્ય બંધાય છે

(ઙ) દેવાયુઃ સરાગ સચમ, દેશવિરતિ, બાળ-અજ્ઞાન તપ (કર્મદાયના હેતુ તિના કરેલું તપ). અકામ નિર્જરા વિગેરેથી દેવ આયુષ્ય બંધાય છે

(ઃ) નામકર્મના બંધ હેતુ :-

(ગ) શુભનામ ક્ષમા, નમ્રતા, સરળતા, ગારવરહિતપણું (રસ-ઝડિ કે બાળ સુખમા અનાસક્તિ). શુભી જનની પ્રશંસા. આત્મનિરા આદિથી શુભનામકર્મ બંધાય છે

સર્વશુભ પ્રવૃત્તિઓમા ક્રોધ એલું “તીર્થ”કર નામકર્મ” અગ્નિહૃત, સિદ્ધ, આચાર્ય વિગેરે વીસપદોની વિધિપૂર્વક આદર-બહુમાન સહિત આરાધના કરવાથી બંધાય છે

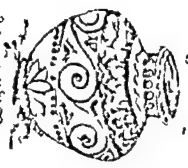

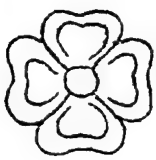

(ઘ) અશુભનામ મન, વચન અને કાયાની વકતા. રમ-ઝડિ કે નિવસુખમા આરુકિત, કગાર્ય, ચિત્તની અચળતા, વસ્તુઓમા ભેળમેળ કરવું, ખોટા ભોલ માપ રાખવા, પરનિંદા અને આત્મપ્રશંસા કરવી કંઈકાદિ કારણથી અશુભનામ બંધાય છે

(ઙ) મોક્ષકર્મના બંધ હેતુ :-

જીવનકાળે શુભાનુભવ, નિરભિમાન, માન્યતા, વધવાપાતન, કન્ટી અને ચિત્તશક્તિ આદિ વગેરે ઉચ્ચગોત્ર બંધાય છે

પૂર્વ		સુવર		શુભ	
દક્ષિણ		ચંદ્ર		શ્રી સુવર ભાષણ	
દક્ષિણ		શ્રી સુવર ભાષણ		શ્રી દક્ષિણ ભાષણ	
દક્ષિણ		શ્રી દક્ષિણ ભાષણ		શ્રી શ્રી ભાષણ	
શ્રી		શ્રી શ્રી ભાષણ		શ્રી શ્રી ભાષણ	
શ્રી		શ્રી શ્રી ભાષણ		શ્રી શ્રી ભાષણ	

૨૪ જિનેશ્વર ભગવંતોનો દુંડ પરિચય

(૧) શ્રી નકપભદ્રેવ :-

આપણા પ્રથમ તીર્થંકર પરમાત્માનું નામ નકપભદ્રેવ કેમ પડ્યું ? અર્થ તીર્થંકરોની માતા પ્રથમ સ્વપ્નમા હાથીજ દેખે છે પરંતુ મહાદેવી માતાએ પ્રથમ વ્રપભ=બળદ જોયો હતો, માટે નકપભદ્રેવ નામ પડ્યું વળી તેઓ ધર્મની આદિ (ગરુડાના) કરનાર હતા. માટે તેમનું બીજું નામ આદિનાથ પડ્યું.

(૨) શ્રી અજિતનાથ :-

તેમના માતા-પિતાને પાંચા ગમવાની દેવ હતી. રમતમા માતા હંમેશા બાણ હારી જતા, પરંતુ પ્રભુજી ગર્ભમાં આવ્યા બાદ કદી હાર્યા નહિં તેથી તેમનું નામ અજિતનાથ પડ્યું. સામાન્ય અર્થ જોતાં એઓ પરિષદો, ઉપસર્ગોથી છતાંય નહિ એવા પ્રભુ તે અજિતનાથ.

(૩) શ્રી સંભવનાથ :-

પ્રભુજીની સ્તુતિ કરનાર આ “ભવ” મા સં=“સુખી” થાય છે. પ્રભુજી ગર્ભમાં આવ્યા પૂર્વે દુષ્કાળ હતો, પણ ગર્ભમાં આવ્યા બાદ આનંદધારી વરચાદ વન્ધ્યો પરદેશી ધાન્યનાં વડાણો ગ્યાવ્યા, અને પૃથ્વીમાં ધાન્યનો સંભવ=વિપાક થયે આ ત્રણ કારણે તેમનું નામ સંભવનાથ પડ્યું.

(૪) શ્રી અભિનંદનસ્વામી :-

તેમનું મહા દેવેન્દ્રાદિથી અભિનંદન થાય છે તેવા. ગર્ભમાં આવ્યા બાદ મેઘા મંદ તેમની માતાની સ્તુતિ કરી જતા, તેથી તેમનું નામ અભિનંદન પડ્યું.

(૫) શ્રી સુમતિનાથ :-

સુ હિમાન ગર્ભમાં આવ્યા પછી તેમની માતાને વિવાદના મુંઝર નિર્વાસ સંભવની ભવિષ્ય માટે પ્રભુજીનું નામ સુમતિનાથ પાડ્યું.

(૬) શ્રી પદ્મમગ્ધસ્વામી :-

જુનું પ્રન્નિ પદ્મ (કમળ) ના સમાન જોવા લાગે. ગર્ભમાં આવ્યા બાદ માતાને જોઈ જોયા પછી અચાનક દોડદોડ ઉપવા થયો અને તે પેલાઓને જોઈ પદ્મજીને પદ્મ પદ્મપુષ્પના સાથે સંગ જોયો તેવાથી પ્રભુજીનું નામ પદ્મમગ્ધસ્વામી પડ્યું.

૧. શ્રી સુપાર્શ્વનાથ :-

જેના પાશ-પટમાં સ્પર્શ છે તે. ગર્ભમાં આનંદાવાદ માતાના પરજાત
જેના પાશ-પટમાં સ્પર્શ થયા જોઈએ પ્રભુજી સુપાર્શ્વનાથ મહેવારા.

૨. શ્રી ચંદ્રપ્રભસ્વામી :-

જેના નિર્માણ સંતિવાળા હોવાથી તેમજ ગર્ભમાં આનંદાવાદ
જેના પાશ-પટમાં સ્પર્શ થયા જોઈએ પ્રભુજી ચંદ્રપ્રભસ્વામી મહેવારા.

(૧૪) શ્રી અનંતનાથ :-

જેમના અનંત જ્ઞાન, દર્શન આદિ ગુણો પ્રગટયા છે. જેમણે કર્મના અનંત અંશોનો અંત કરી નાખ્યો છે તે. ગર્ભમાં આવ્યા બાદ માતાએ ગામમાં ફેલાયેલા તાવના ઉપદ્રવને દૂર કરવા અનંત ગાઠોવાળો દોરો ખાંધ્યો. તેમજ સ્વપ્નમાં (પ્રભુજી ગર્ભમાં આવ્યા બાદ) અનંત સંખ્યાવાળા રત્નોની માળા જોઈ તેથી અનંતનાથ નામ પડ્યું.

(૧૫) શ્રી ધર્મનાથ :-

દુર્ગતિમાં પડતા છવોને ધારણ કરે તે “ધર્મ” એવા ધર્મના નાથ, પ્રવર્તક. ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતા દાનાદિ ધર્મપરાયણ થયા તેથી ધર્મનાથ નામ પડ્યું.

(૧૬) શ્રી શાંતિનાથ :-

સર્વત્ર શાંતિના કરનારા ગર્ભમાં આવ્યા બાદ દેશમાં ફેલાયેલો મરહીનો ઉપદ્રવ માતાએ અમૃત છાંટી શાંત કર્યો તેથી શાંતિનાથ નામ પડ્યું.

(૧૭) શ્રી કુંથુનાથ :-

“કુ” એટલે પૃથ્વી, ત્યાં સ્થિત. ગર્ભમાં આવ્યા બાદ માતાએ સ્વપ્નમાં પૃથ્વી ઉપર કુંથુઆ મમાન જીવ્યા રત્નોનો ટગલો જોયો તથા શત્રુઓ કુંથુઆ= કંથવા= ની જેમ નાના રજકણ જેવા થયા પ્રભુજીના જન્મ પછી કંથવા જેવા નાના નાના સૂક્ષ્મ છવોની જયણા પાળવાની પ્રવૃત્તિ યદ્ય એટલે કુંથુનાથ કહેવાયા.

(૧૮) શ્રી અરનાથ :-

ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતાએ રત્નમય આરો (કાંઠો-પાળ) સ્વપ્નમાં જોયો તેથી અરનાથ નામ પડ્યું.

(૧૯) શ્રી મલ્લિનાથ :-

પગિયદ રૂપ મલ્લને હરાવનાર, કષ્ટોને દૂર કરનાર ગર્ભના મલિનાથી માતાને એક સ્વપ્ન ગર્ભાનુષ્ઠાના સુગંધી પુષ્પયુક્ત શય્યામાં સવાનો દોહદ દેખાતા થયેતા તે જો પૂર્વે તેથી મલ્લિનાથ નામ રાખ્યું.

(૨૦) શ્રી મુનિમુત્રતસ્વામી :-

જનનની વિકા અવસ્થાને માત્રી રીતે જન્મે તે મુનિ અને મુંદર મનોવાળા.

તીર્થંકરનું નામ	પિતાનું નામ	માતાનું નામ	જન્મસ્થળ
૧. શ્રી નરપણદેવ	નાસિ રાજા	મરૂદેવી	અયોધ્યા
૨. „ જાગિતનાથ	જિતશત્રુ રાજા	વિજયાદેવી	„
૩. „ ચંલવનાથ	જિતારિ „	સેનાદેવી	શ્રાવસ્તી
૪. „ અભિનંદન	સંવર „	સિદ્ધાર્થાદેવી	અયોધ્યા
૫. „ સુમતિનાથ	મેઘરથ „	સુમંગલાદેવી	„
૬. „ પદ્મપ્રભા	શ્રીધર „	સુસીમાદેવી	કૌશામ્બી
૭. „ સુપાર્શ્વનાથ	સુપ્રતિષ્ઠ „	પૃથ્વીદેવી	કાશી
૮. „ ચંદ્રપ્રભા	મહાસેન „	લક્ષ્મણાદેવી	ચંદ્રપુત્રી
૯. „ સુનિધિનાથ	સુમીવ „	સ્વામાદેવી	કાકંડી
૧૦. „ શીતળનાથ	દંદરથ „	નંદાદેવી	ભદ્રિલપુર
૧૧. „ શ્રેયાંસનાથ	વિષ્ણુ „	વિષ્ણુદેવી	સિદ્ધપુર
૧૨. „ વામુપૂજ્ય	વસુપૂજ્ય „	જયાદેવી	ગંધારમર
૧૩. „ વિમલનાથ	કૃતવર્મા „	સ્વામાદેવી	કંપીલપુર
૧૪. „ અનંતનાથ	મિહમેન „	મુચ્ચાદેવી	અયોધ્યા
૧૫. „ ધર્માનાથ	શાનુ „	સુમતાદેવી	રત્નપુર
૧૬. „ શાંતિનાથ	વિશ્વમેન „	અમિરાદેવી	હસ્તિનાપુર
૧૭. „ કૃત્યુનાથ	સુર „	શ્રી દેવી	„
૧૮. „ ચારનાથ	મદરશન „	દેવી રાણી	„
૧૯. „ મહિનાથ	કુંભ „	પ્રભાવતી દેવી	મિથિલા
૨૦. „ સુનિમુગ્ધ	સુમિત્ર „	પદમાદેવી	ગાંગુલી
૨૧. „ નમિનાથ	વિજય „	વપ્રા દેવી	મિથિલા
૨૨. „ ચારિત્રનેમિ	સમુદ્રવિજય „	શિવાદેવી	ગૌરિપુર
૨૩. „ પાર્થનાથ	અશ્વમેન „	વામા દેવી	વાગાત્મી
૨૪. „ મહાવીર	સિદ્ધાર્થ „	ત્રિશતાદેવી	કાશી

[illegible]

ધર્મ તત્ત્વનું સ્વરૂપ

દુર્ગતિ પ્રપત્તજંતુન્ ધારયતિ ઇતિ ધર્મઃ

દુર્ગતિમાં પડતા પ્રાણીઓને ધારણ કરી રાજે ચોટલે કે દુર્ગતિમાં પડતા અટકાવે તે ધર્મ.

હિંસા એ છવોને દુર્ગતિમાં પડે છે માટે તે અધર્મ છે અને અહિંસા એ સદ્ગતિની સાધનારી છે માટે તે ધર્મ છે. વત્યુ સદાવો ધમ્મો વસ્તુભાવનો મૂળ સ્વભાવ તે તેનો “ધર્મ” છે. આત્માનો સ્વભાવ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એજ વસ્તુતઃ ધર્મ છે. અહિંસા, સત્ય, અયૌર્ય, પ્રદાન્યર્ય અને અપરિગ્રહ એ પણ વ્યવહારથી ધર્મ છે. અહિંસાના પાલન વિના કે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંન તમા સદ્ગુણી સેવાભક્તિ વિના જાનાદિ ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેથી અહિંસાદિ અને કેવલગુણભક્તિ આદિ પણ ધર્મ છે.

આને જગતમાં દરેક દર્શન પોતપોતાની માન્યતા અનુસાર ધર્મની વ્યાખ્યા કરે છે અને અન્યના મતનું ખંડન કરીને તેને અધર્મ તરીકે ઓળખાવે છે. આવા દુષ્કર્મ કાળમાં મત્યધર્મના જિજ્ઞાસુઓએ પરીક્ષા દ્વારા મત્યધર્મને ઓળખી અને તેની આરાધનામાં તત્પર બનવું જોઈએ જેથી સ્વપરતું ગય સાધી મહામુક્તિ આ માનવજન્મને સફળ બનાવી શકાય.

(પાતળના પાનાથી ચાતુ)

સદ્ગુણી મનિં ધુણંયાન ધરવામા મદાયક બને છે. સદ્ગુણનું વચન એ મહામંત્ર બને છે, અને “સદ્ગુણની કૃપા” એજ મોક્ષનું મળ કારણ છે

ધ્યાન મૂળં મુનમનિઃ પ્રજામય મમ પાદો ।

મંત્રમય મનોમય મોક્ષમય મમ કૃપા ॥

આ પ્રમાણે ઉપરોક્ત ગુણિતા ધારક સદ્ગુણી સેવાભક્તિ એ મોક્ષ-સાધનાનું પરમ મંત્ર છે

૪૧/૪૨/૪૩/૪૪/૪૫/૪૬/૪૭/૪૮/૪૯/૫૦/૫૧/૫૨/૫૩/૫૪/૫૫/૫૬/૫૭/૫૮/૫૯/૬૦/૬૧/૬૨/૬૩/૬૪/૬૫/૬૬/૬૭/૬૮/૬૯/૭૦/૭૧/૭૨/૭૩/૭૪/૭૫/૭૬/૭૭/૭૮/૭૯/૮૦/૮૧/૮૨/૮૩/૮૪/૮૫/૮૬/૮૭/૮૮/૮૯/૯૦/૯૧/૯૨/૯૩/૯૪/૯૫/૯૬/૯૭/૯૮/૯૯/૧૦૦/

➡ આજ્ઞાની દિનચર્યા ➡

૪૧/૪૨/૪૩/૪૪/૪૫/૪૬/૪૭/૪૮/૪૯/૫૦/૫૧/૫૨/૫૩/૫૪/૫૫/૫૬/૫૭/૫૮/૫૯/૬૦/૬૧/૬૨/૬૩/૬૪/૬૫/૬૬/૬૭/૬૮/૬૯/૭૦/૭૧/૭૨/૭૩/૭૪/૭૫/૭૬/૭૭/૭૮/૭૯/૮૦/૮૧/૮૨/૮૩/૮૪/૮૫/૮૬/૮૭/૮૮/૮૯/૯૦/૯૧/૯૨/૯૩/૯૪/૯૫/૯૬/૯૭/૯૮/૯૯/૧૦૦/

- (૧) પ્રથમ નમસ્કાર મહામંત્રના સ્મરણપૂર્વક જાગૃત થઈ આગળ પોતાના કુલધર્મ, નિગમ, વન વિગેરેને યાદ કરે. હું જેન કળમાં જન્મેલ છું. જેનધર્મ એજ મારો ધર્મ છે પ્રભુપૂજા, પ્રતિક્રમણ વિગેરે નિયમ અને પ્રાણાતિષ્ઠાત વિરમણવત ત્યાદિ મારે સહણ કરેલા છે મારી....
- (૨) વિધિપૂર્વક પ્રતિક્રમણ કરી, યવિત્ર થઈ હૃદયસરમાં બિરાજીત જ્ઞાનમતિમાની પૂજા કરી યથાશક્તિ યજ્ઞાદ્ધ્યાન કરે.
- (૩) ત્યારબાદ સ્વધર્મનું પાલન માય તેવી રીતે વ્યવહાર શ્રદ્ધિપૂર્વક-રાજવિરૂદ્ધ, દેશવિરૂદ્ધ વ્યવહાર વિગેરેનો ત્યાગ કરી માતાપિતાદિ પ્રતિ ઉગિતણુત્તમ પાલન કરવા પૂર્વક ધન ઉપાર્જન કરવા માટે ઉદ્યમ કરે.
- (૪) મધ્યાહ્ને (બપોરે) જ્ઞાનમંદિરમાં પૂજા કરી, સુપાત્રને દાન આપી, જોગજન કરે મછી ગીતાર્થ શરૂ પાસે જઈ તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરે. (ગીત=અથ તેના અર્થના વાતનારા તે ગીતાર્થ)
- (૫) અપ્યા નમગે ફરી જ્ઞાનપૂજા કરી (આસતી મંગલ હીવો ઉતારે), પ્રતિક્રમણ કરે અને મુનિશાની બહિત-મેવા કરી સ્વાધ્યાય કરે. ત્યારબાદ ગેદ ત્યાવી સ્વપ્નનોને ધર્મનું સ્વરૂપ યમજાવી પ્રાપ્ત અથાત્મ (મૈથુન) રી વિશ્વત એવો જાગૃત મતારદે તત્ત્વનિદા કરે અને જાગે ત્યારે શરીરક્રિયા અનિતતા નિરેન્દ્ર નિવૃત્ત કરે

- (૭) અશક : વિશ્વાસનું પાત્ર, પ્રશંસાને યોગ્ય અને ભાવથી ધર્મ કરનારો હોય. આડળરી, માયાવી, કંઠ પ્રપંચવાળો ન હોય. વાણી, વિચાર અને વર્તનમાં સરળતા અને નિર્મળતાના ભાવ હોય.
- (૮) દાક્ષિણ્ય : કોઈની પણ ઉચિત પ્રાર્થનાનો અનાદર ન કરે. સ્વકાર્ય છોડીને પણ આવેલ દુઃખીનો સહાયક બને. પરોપકારી હોય પરોપકાર એજ સ્વઉપકારનું નિમિત્ત છે એવી સમજવાળો.
- (૯) લજ્જાળુ : અયોગ્ય કાર્યો કરતાં લજ્જા પામનારો, સદાચાર આચરનારો અને અયોગ્ય કાર્ય થઈ જાય તો પશ્ચાત્તાપ કરનારો હોય.
- (૧૦) દયાળુ : દયા એ ધર્મનું મૂળ છે એમ સમજી મન, વચન અને કાયા વડે અહિંસક ભાવનાથી જીવન જીવવા પ્રયત્નશીલ રહે અને દુઃખી, દરિદ્રી, ધર્મહીન પ્રાણીઓ પ્રત્યે પણ દયા ધારણ કરનારો હોય.
- (૧૧) માધ્યસ્થ સૌમ્યદૃષ્ટિ : તીવ્ર રાગદ્વેષથી રહિત હોય. નિષ્પક્ષપાતી, શાંત મુદ્રાવાળો તથા સ્તુતિ અને નિંદા બેઉ તરફ સમાન દૃષ્ટિ રાખનારો સત્યનો શ્રાદ્ધ હોય.
- (૧૨) ગુણાનુરાગી : ગુણી જનોના ગુણ પ્રત્યે આદર બહુમાનવાળો હોય અન્યના દોષો પ્રત્યે ઉપેક્ષાવાળો, પ્રાપ્તગુણની રક્ષા કરવાવાળો તથા નવા ગુણની પ્રાપ્તિમાં ઉદ્યમવાળો હોય. ગુણદૃષ્ટિ જીવનને ઉર્ધ્વગતિ તરફ લઈ જાય છે જ્યારે દોષદૃષ્ટિ જીવનને અધોગતિ તરફ લઈ જાય છે.
- (૧૩) સત્કથ • ધર્મકથાની રૂચિવાળો અને વિકથામાં અરૂચિવાળો હોય. વિકથા એટલે ગન્ધકથા, દેશકથા, ત્રીકથા અને શકત (બોજન) કથા.
- (૧૪) મુપક્ષયુક્ત • જેના સ્નેહીઓ, સ્વજનો (કુટુંબીઓ) અને પાડોશીઓ ધર્માનુગામી હોય. હીનનો સંભવ કદાપિ ન કરે.
- (૧૫) દીર્ઘદર્શી • પ્રત્યેક કાર્ય વિવેકપૂર્વક, ગુણાગુણ પરિણામનો વિચાર કરીને કરનારો હોય આલોપ તથા પરલોક વિષય પાપદર્શિતા ચિંતન કરે.
- (૧૬) વિશેષજ્ઞ • ધર્મના વિશેષ સ્વરૂપને (પૂર્વ સામાયિક ક્રિયાદિ) સરમ રીતે જાણનારો હોય વસ્તુના ગુણ-દોષ તારવી શકે. પાવણ, મનન અને નિર્દિયાનન વડે ધર્મના મર્મને પામેલો હોય.
- (૧૭) વૃદ્ધાનુભવ • નાનપણ, વયોવૃદ્ધ, આગ્નિવૃદ્ધ અને વૃષાવૃદ્ધ દત્તમ ગુણોની રેણુ જરૂરનારો હોય તેમની જિજ્ઞાસાને અનુસરનારો તથા એમને મદદ કરનારો હોય.

શ્રાવકના ૩૬ કર્તવ્યો

(૧) શ્રી તીર્થ"કર પ્રભુની આજ્ઞા માનવી. (૨) મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો. (૩) સમ્યક્ત્વ ધારણ કરવું. (૪-૯) સામાયિક આદિ છ આવશ્યક ક્રિયામાં ઉદ્યમશીલ રહેવું. (૧૦) અષ્ટમી, ચતુર્દશી આદિ પર્વતિથિઓમાં પૌષધવ્રત લેવું. (૧૧) સુપાત્રદાન દેવું (૧૨) બ્રહ્મચર્ય પાળવું. સદાચાર રાખવો. (૧૩) બાહ્ય તથા અવ્યંતર તપ કરવો. (૧૪) મેત્રીબાવના આદિ શુદ્ધ બાવ રાખવા (૧૫) પાંચ પ્રકારે સ્વાધ્યાય કરવો. (૧૬) નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ કરવું. (૧૭) પરોપકાર કરવો. (૧૮) ચતના-જયણા પાળવી-દયા રાખવી. (૧૯-૨૦) જિનેશ્વરની સ્તુતિ તથા પૂજા કરવી. (૨૧) શુરૂની સ્તુતિ કરવી (૨૨) સાધર્મિક ભાઈઓની ભક્તિ કરવી. (૨૩) સર્વ વ્યવહાર શુદ્ધ રાખવો. (૨૪) રથયાત્રા કાઢવી. (૨૫) તીર્થયાત્રા કરવી. (૨૬) ક્ષમા રાખવી. (૨૭) સત્યાસત્યની પરીક્ષા કરવી. (૨૮) સંવરની કમાણી કરવી. (૨૯) બોલવામાં સાવધાની રાખવી. ભાષા સમિતિનું પાલન કરવું તથા વચનશુભિનો ઉપયોગ રાખવો. (૩૦) છ કાયના છવો પ્રત્યે કષ્ટભાવ ત બનવું. (૩૧) ધાર્મિક મનુષ્યોનો સંગ કરવો. (૩૨) ઈર્દ્રિયોનું દમન કરવું. (૩૩) આરિત્ર લેવાના બાવ રાખવા. (૩૪) સંઘ ઉપર બહુમાન રાખવું. (૩૫) ધાર્મિક પુસ્તકો લખાવવા. (૩૬) તીર્થની (શાસનની) પ્રભાવના કરવી.

આનો વિશેષ અર્થ શુરૂ મહારાજ યામે "મગ્નહ બિજ્ઞાણમાણું" સતજાયમાંથી શીખી લેવો.

શ્રાવકના જન્મકૃત્યો

દુર્લભ એવા માનવજાવમાં શ્રાવકને કરવા શોભ્ય જન્મ કૃત્યો:—

(૧) સૈન્ય દરણવું-હુના મંદિરનો છત્તોદાર કરાવવો. (૨) જિનપ્રતિમા જરાવવી (૩) પ્રતિષ્ઠા કરાવવી. (૪) પુત્રાદિને દીક્ષા આપાવવી. (૫) શુરૂને "આચાર્ય" પદ વગેરે પદે સ્થાપના કરવી. (૬) ધર્મધર્મી લખવા-લખાવવા, * સર્વ - સર્વ વર્ગ (૭) પૌષધગણાદિ કરાવવા.

- (૨) આ શરીર એ યૌકગતિક પદાર્થોથી બનેલું છે, માટે એ મારૂં નથી. તો પછી આ રોગી, સ્વજન, ગાલમિદકત વિગેરે બાદ્ય વસ્તુઓ તો મારી હોય જ શાની ? માટે તેના ઉપર મમતા કે આસક્તિ ગળીશ નહિ તેમ જ ધનાદિ ઉપાર્જન કરવાના અન્યાય, અનીતિ કે અકાર્ય કરીશ નહિ.
- (૩) સંસારમાં પ્રાપ્ત થતા અનેક પ્રકારના સુખ-દુઃખ એ શુભાશુભ કર્મનું જ ફળ હોવાથી સુખમાં આસક્ત કે દુઃખમાં દીન ન બનતાં સમભાવને જ ધારણ કરીશ.
- (૪) મારી જેમ જગતના સર્વ જીવોને સુખ પ્રિય છે અને દુઃખ અપ્રિય છે. મને જેમ જીવવું ગમે છે તેમ બધાને જીવવું ગમે છે. મરવું કોઈને ગમતું નથી. એમ બધીને સર્વ જીવોને પોતાની સમાન સમજી તેઓની પ્રાણરક્ષા કરવા પ્રયત્ન કરીશ. તેમને કોઈ પ્રકારની પીડા થાય તેવી પ્રવૃત્તિઓથી દૂર રહીશ અને સર્વના દુઃખ દૂર થાયો, સર્વને સાચું સુખ મળે એવી સુંદર ભાવનાથી ચિત્તને નિર્મલ બનાવીશ.
- (૫) સત્યસુખ અને શાંતિ આત્માની અંદર જ છે. આજ સુધી અજ્ઞાનવશ હું બાદ્ય પદાર્થોમાં સુખ માની તેને મેળવવા તનતોડ પ્રયત્નો કરતો હતો. પણ હવે મને સાચી દ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે કે “સુખ, શાંતિ અને પૂર્ણ આનંદ તો આત્મામાં જ છે.” માટે તેને મેળવવા સંવર અને નિર્જર શત્રુતામાં બતાવેલ સદુપાયોનું આચરણ કરીશ જેથી આ જીવનમાં જ મને સત્યસુખ અને શાંતિનો અનુભવ થાય.

પરસ્પૃહા મહાદુઃખં, નિસ્પૃહત્વં મહાસુખમ્ ।

અતદક્તં સમામેન લક્ષણં સુખદુઃખયોઃ ॥

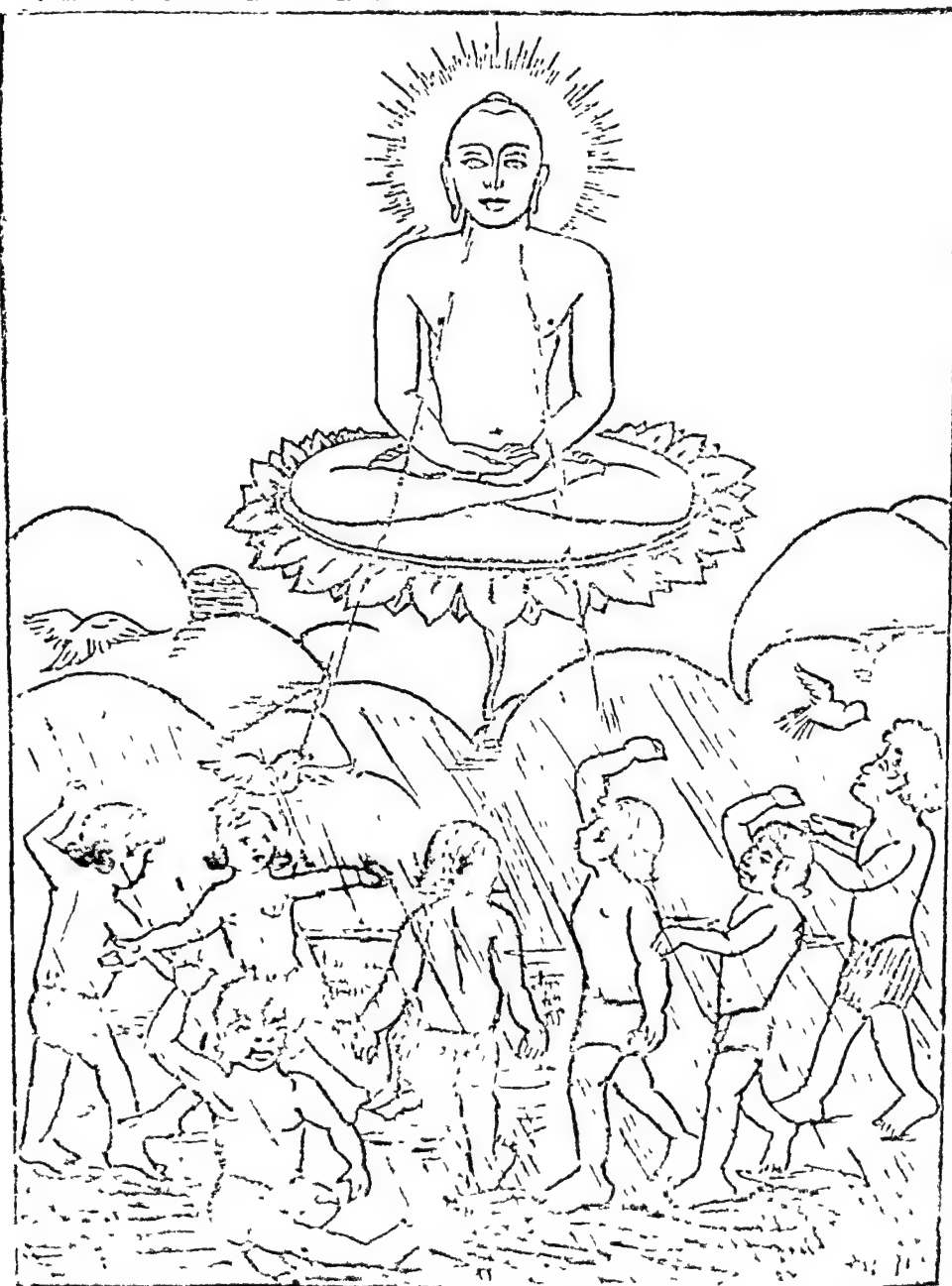
(જ્ઞાનસાર)

પરપદાર્થોની સ્પૃહા એ જ મહાદુઃખ છે અને તેની નિસ્પૃહા એ જ મહાસુખ છે. મુખી બનવાની આ સાચી ચાવી છે એ સૂત્રને મંત્રની જેમ જપીને નિસ્પૃહ જીવન જીવવા સદા પ્રયત્નશીલ રહીશ.

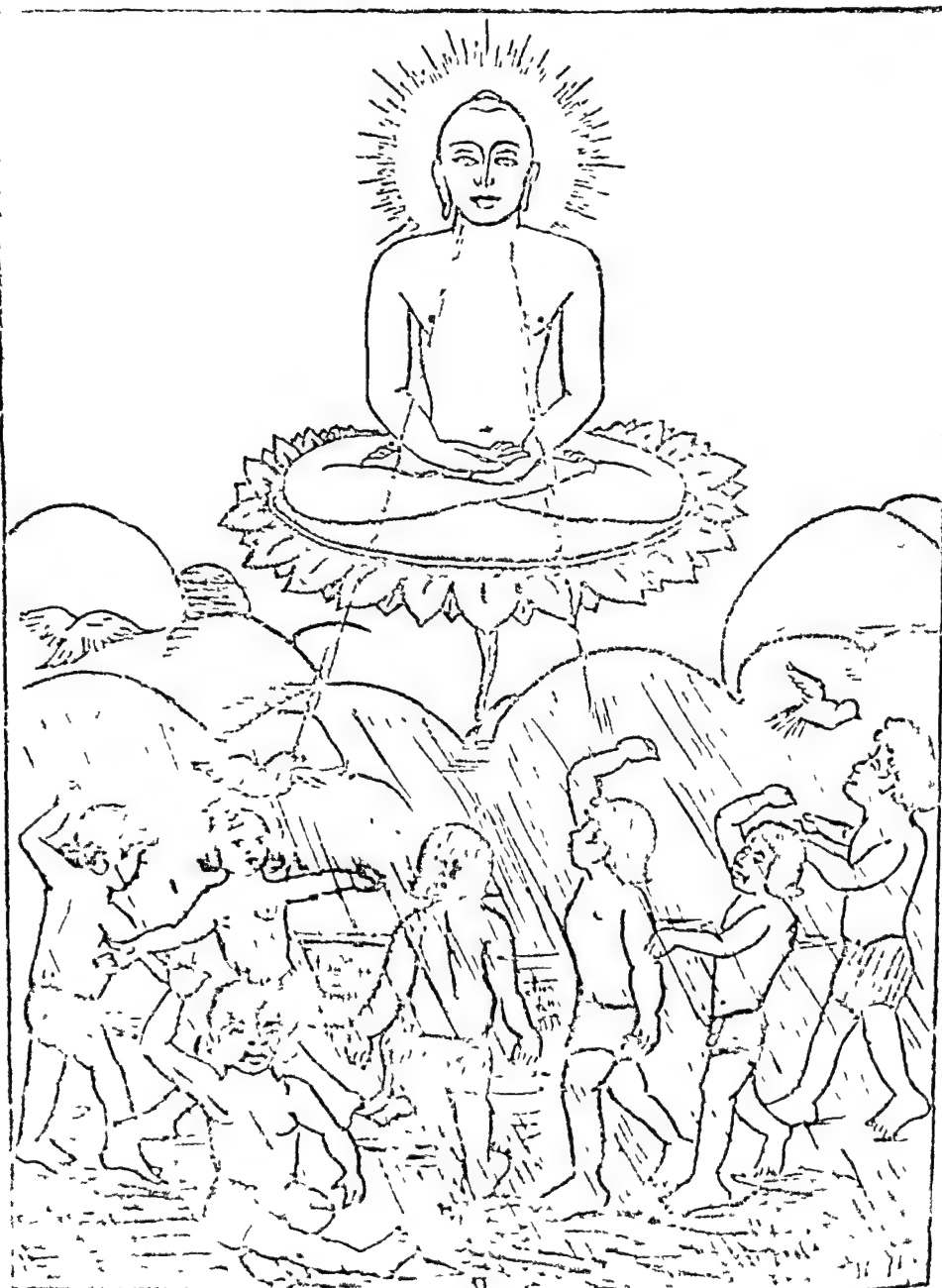
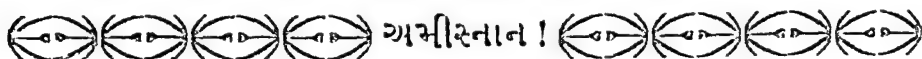
આવી આવી આત્મહિતકર મુદર વિચારણાઓ તત્ત્વજ્ઞાનના અધ્યયન-મનન અને પરિશીલન વિના અન્ય કોઈ ભૌતિક જ્ઞાન-વિજ્ઞાનના અભ્યાસથી ઉત્પન્ન થઈ શકતી નથી. માટે દરેક તત્ત્વજ્ઞાનસૂત્રને નવનત્વવદિના અભ્યાસથી જીન ધર્મનું સૂક્ષ્મ રસસ્વમય સ્વરૂપ ગમજી જીવનમાં તેનું યથાગતિ પાલન કરવા દ્વારા સ્વ-પરનું કોય સાધવું જોઈએ અને અમુલ્ય આનંદજીવનને સદૃશ બનાવવો જોઈએ.

ਅਮੀਰਨਾਨ !

2
3

4

અમી સ્નાન !

ઉનાળામાં સખત ઉષ્ણાટ અને ગરમી સહન કર્યા પછી બ્યારે એકાએક શીતળ પવન ફૂંકાતાં, વાદળાઓ વરસી પડે છે એટલે શેરીમાં નહાવા અને નાચવાનો બાળકોને ખૂબ જ આનંદ આવે છે !

બાલ્યકાળમાં આવો આનંદ લૂંટીને શાંતિનો અનુભવ કર્યાની યાદ આપણને સોને હશે જ.

સંસાર દાવાનળમાં સળગતા આત્માને આવી પરમ શાંતિનો અનુભવ કેમ થઈ શકે ?

પરમતારક ધી જિનેશ્વર ભગવંતના વાત્સલ્યપૂર્ણ નયનોમાંથી સતત વર્ષતા કરુણારૂપી અમૃતરસના ધોધમાં હૃદયને સ્નાન કરાવીએ તો પરમ શાંતિનો જરૂર અનુભવ થઈ શકે !

સદ્ગુરુવર્યો પાસે તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરી આત્મ વિશેષ રહસ્ય સમજવા જરૂર પ્રયત્ન કરવા લાગના રાખશો.

મોક્ષ માળ !

કેવી મુંઢર અને આકર્ષક લાગે છે

આ મોક્ષ માળ !

તમને ગમી ખરી ?

હા.....તો શિવરમણી આ મઝાની માળ વડે આપનો સંકાર કરવા તમારી સામે તૈયાર જ બની છે !

કંઈ જોની શરત તમે પૂરી કરો એટલે બસ. તમારા બધા મનોરથ પૂરા કરી દેશે !

અમી સ્નાન !

ઉનાળામાં સખત ઉકળાટ અને ગરમી સહન કર્યા પછી જ્યારે એકાએક શીતળ પવન ફૂંકાતાં, વાદળાઓ વરસી પડે છે એટલે શેરીમાં નહાવા અને નાચવાનો બાળકોને ખૂબ જ આનંદ આવે છે !

બાલ્યકાળમાં આવો આનંદ લૂટીને શાંતિનો અનુભવ કર્યાની યાદ આપણને સોને હશે જ.

સંસાર દાવાનળમાં સળગતા આત્માને આવી પરમ શાંતિનો અનુભવ કેમ થઈ શકે ?

પરમતારક થી જિનેશ્વર ભગવંતના વાતસલ્યપૂર્ણ નયનોમાંથી સતત વર્ષાતા કૃપાપી અમૃતરસના ઘોઘમાં હૃદયને સ્નાન કરાવીએ તો પરમ શાંતિનો જરૂર અનુભવ થઈ શકે !

સદ્ગુરુવચો પાસે તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરી આનું વિશેષ રહસ્ય સમજવા જરૂર પ્રયત્ન કરવા ભાવના રાખશો.

મોક્ષ માળ !

કેવી મુંદર અને આકર્ષક લાગે છે
આ મોક્ષ માળ !

તમને ગમી ખરી ?

હા,.....તો શિવરમણી આ મઝાની માળ વડે આપનો સત્કાર કરવા તમારી સામે તૈયાર જ ઉભી છે !

કંઈ એની શરત તમે પૂરી કરો એટલે બસ.
તમારા બધા મનોરથ પૂરા કરી દેશે !

